

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

EUROPOS STUDIJŲ MAGISTRO PROGRAMA

ORINTA BARKAUSKAITĖ

2 kurso studentė

**ENERGETIKOS POLITIKOS INTEGRACIJA EUROPOS SĄJUNGOJE:
INTERESAI IR GALIMI REZULTATAI**

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. T. Janeliūnas

Vilnius, 2007

Magistro darbo vadovo iřvados dēl darbo gynimo:

.....
.....
.....

2007 05 25

T., Janeliūnas

.....

Magistro darbas ģteiktas gynimo komisijai:

2007 05 25

.....

Magistro darbo recenzentas:

.....

(v., pavardē)

Magistro darbu gynimo komisijos ģvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas (*Energetikos politikos integracija Europos Sąjungoje: interesai ir galimi rezultatai*) yra:

1. Atliktas mano pačios ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute / Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Orinta Barkauskaitė

.....

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Barkauskaitė O. Energetikos politikos integracija Europos Sąjungoje: interesai ir galimi rezultatai: Politikos mokslų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas T. Janeliūnas. – V., 2007. – 86 p.

Reikšminiai žodžiai: ES energetikos politika, energetikos rinkos liberalizavimas, energetikos integracija, valstybių narių interesai, stambiųjų energetikos bendrovių interesai, EK interesai, ES išorės veikėjų įtaka energetikos politikai, Lietuvos nacionalinė energetikos strategija.

Šiame darbe nagrinėjama Europos Sąjungos energetikos politikos integracija. Įvertinus aktualiausias ES kylančius iššūkius dėl augančios energetinės priklausomybės, prasto energetinių šaltinių diversifikavimo ir infrastruktūros, darbe analizuojami pagrindinių ES energetikos politikos dalyvių interesai. Išskiriami tokie veikėjai kaip valstybės narės, Europos Komisija, energetikos bendrovės ir išorės veikėjai ir pateikiamos jų pozicijos dėl bendrosios energetikos politikos. Paskutiniajame darbo skyriuje įvertinamas ir Lietuvos energetikos sektorius, pagrindinės jo problemos, taip pat Nacionalinės energetikos santykis su ES energetikos principais.

Turinys

Turinys	5
Įvadas	6
1. Tarpvyriausybinis Europos integracijos priežasčių aiškinimas	11
1.1. Liberaliojo tarpvyriausybės integracijos proceso aiškinimas	11
1.1.2. Valstybių preferencijos	12
1.1.3. Tarpvyriausybės derybos	15
1.4. Suverenumo delegavimas	17
1.2. Liberaliojo tarpvyriausybės taikymas ES energetikos politikos analizei	18
2. ES energetikos sektoriaus apžvalga	20
2.1. Pagrindiniai ES-27 energetikos sektoriaus rodikliai	20
2.2. Svarbiausios energetikos bendrovės ES	24
2.2.1. Vokietijos koncernas „E.ON“	25
2.2.2. Ispanijos „Endesa“	25
2.2.3. Italijos „Enel“	26
2.2.4. Prancūzijos „Electricité de France“ (EDF)	27
2.2.5. „Gaz de France“ (GDF)	28
2.2.6. „Centrica“	29
2.2.7. „Scottish Power“	29
2.2.8. RWE	29
2.2.9. „Vattenfall“	30
2.2.10. „Electrabel“	30
2.3. Įtakingiausių ES valstybių narių energetikos rinkų apžvalga	31
2.3.1. Vokietija	31
2.3.2. Prancūzija	32
2.3.3. D. Britanija	33
2.3.4. Italija	34
2.3.5. Ispanija	34
2.4. ES energetikos infrastruktūra	35
3. ES energetikos politikos integracija: raida ir pagrindinės problemos	40
3.1. ES energetikos politikos raida	40
3.1. Bendrosios ES energetikos politikos kūrimo problemos	42
4. ES energetikos politikos šalininkai ir oponentai: suinteresuotų veikėjų pozicijos	44
4.1. Valstybės narės	44
4.2. Europos Komisijos požiūris	51
4.3. Energetikos bendrovės ir jų asociacijos	55
4.4. Išorės veikėjai	57
5. Lietuvos ir ES energetikos politikos santykis	61
5.1. Lietuvos energetikos sektoriaus apžvalga	62
5.2. Nacionalinė energetikos strategija	67
Išvados	70
Summary	75
Priedas Nr. 1: Pagrindiniai Paneuropiniu mastu aktualūs tarptautiniai naftotiekiai	77
Priedas Nr. 2: Siūlomi prioritetiniai naftotiekių projektai	78
Priedas Nr. 3: didžiausių pelnų energetikos bendrovės ES	79
Priedas Nr. 4: Pagrindiniai dujų tiekėjai į ES šalis	80
Priedas Nr. 5: Lietuvos gamtinių dujų rinkos schema 2005 metais	81
Literatūros ir šaltinių sąvadas	82

Ivadas

Bendrosios ES energetikos politikos idėja nėra nauja Bendrijoje – netgi viena iš steigimo sutarčių yra susijusi su energetika. Nepaisant to, bandymai perkelti energetikos klausimų sprendimą į bendraeuropinį lygmenį sekėsi ir vis dar sekasi sunkiai. Nors bendrosios energetikos idėja buvo pradėta aktyviau plėtoti dar 7 dešimtmetyje, daugiau galimybių jai realizuoti atsirado tik suformulavus Bendrosios rinkos koncepciją. Aktyvesni debatai dėl liberalizuotos vidaus energetikos rinkos prasidėjo 1989 m. ir nuo to laiko pradėtas laipsniškas energetikos sektoriaus atvėrimas ir konkurencingumo jame didinimas. Naujų impulsų projektas įgavo po to, kai pačioje 2006 metų pradžioje atsirado prielaidų, verčiančių abejoti Rusijos, kaip patikimos energetinės žaliavos tiekėjos ir strateginės partnerės, įvaizdžiu.

2006 metais Europos Komisijos pristatytoje Žaliojoje knygoje, skirtai energetikos problemoms, aiškiai įvardinami Europos vidaus energijos rinkai kylantys konkurencingumo ir saugaus tiekimo iššūkiai, pabrėžiant, kad atskirų 25 valstybių narių energetikos politikų jau nepakanka siekiant užsitikrinti ir energetinį saugumą, ir įgyvendinti Lisabonos strategijos tikslus¹. 2007 m. panaši nuostata buvo pakartota ir EK Komunikate Europos vadovų tarybai bei Europos parlamentui, kuriame Europos Komisija teigia, kad „Europos valstybės visos kartu turi nedelsdamos imtis veiksmų siekdamos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos. Tokiu būdu ES sugrįžtų prie savo šaknų. 1952 m. pasirašiusios Anglijų ir plieno sutartį, o 1957 m. – Euratomo sutartį valstybės narės steigėjos manė, kad būtina bendra energetikos strategija. Nuo to laiko energijos rinka ir geopolitinės aplinkybės smarkiai pasikeitė. Tačiau poreikis ES imtis veiksmų šiuo metu didesnis nei bet kada. Priešingu atveju bus sunkiau pasiekti ir kitų sričių ES tikslus, įskaitant Lisabonos strategiją ekonomikos augimui ir darbo vietų kūrimui ir Tūkstantmečio plėtros tikslus. Naujoji Europos energetikos politika turi būti ambicinga, konkurencinga, ilgalaikė ir naudinga visiems europiečiams.“² Konkurencingą rinką EK užsibrėžia sukurti per trejus metus, išvengiant iki šiol vyravusios tendencijos ES vidaus rinką

¹ Europos Komisija „Žalioji knyga. Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“. {KOM (2006) 105}. Briuselis: Europos Komisija, 2006 m. rugpjūčio 3 d. Taip pat: „The European Union and Energy. Looking to the Future“. *EU Focus*. Delegation of the EU to the USA. September 2006. <<http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2006/EUFocus-Energy.pdf>> [Žiūrėta 2006 11 24]

² Europos Komisija, „Europos energetikos politika“. Komisijos komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui. {SEC(2007) 12}. Briuselis: Europos Komisija, 10 January, 2007.

suvokti kaip nacionalinių energetikos rinkų visumą su ribotomis tarptautinės prekybos ir žaliavos tiekimo galimybėmis³.

Klausimas, ar šios EK ambicijos yra realios, išlieka aktualus. Kaip rodo viešajame diskurse vykstančios diskusijos dėl įvairių energetikos politikos klausimų, ES valstybės narės vis dar nepatikliai vertina galimybę perduoti koordinuoti strategiškai svarbią sritį supranacionalinėms ES institucijoms, taip pat nesuformuoja bendro požiūrio į Rusiją. Neišvengiamos ir kitos problemos – elektros bei dujų tiekimo jungtys tarp ES narių yra silpnos ir nepatikimos, prekyba energetikos produktais (tarkime elektra) vyksta vangiai, bendros infrastruktūros kūrimas taip pat kelia problemų, kaip ir dujų bei naftos saugyklų, nelaimės atveju prieinamų ir kitoms valstybėms narėms, trūkumas. Akivaizdu, kad bendrajai rinkai sukurti būtinos tarpvalstybinės energetikos jungtys ir tarpvalstybinis bendradarbiavimas energetikos klausimais. Tad energetikos sektorių liberalizacija ir bendroji energetikos politikas turi būti vienas pagrindinių ES uždavinių ir keliamų tikslų.

Įvertinusi visą probleminį ES energetikos politikos kūrimo kontekstą, šiame darbe siekiu identifikuoti, kokie yra skirtingų veikėjų interesai dėl energetikos politikos. Kurie iš šių interesų yra svarbiausi? Taip pat nustatyti, su kokiomis problemomis iki šiol buvo susidurta formuojant bendrąją energetikos politiką? Kokių implikacijų tai gali turėti energetikos politikos kūrimui ateityje ir ar realus tikslas sukurti bendrą bei konkurencingą energetikos rinką iki 2010 metų?

Energetikos politikos integracijos analizei buvo pasirinkta viena iš didžiųjų integraciją aiškinančių teorijų – liberalusis tarpvyriausybės šakumas. Šį pasirinkimą paskatino tai, kad: a) liberalusis tarpvyriausybės šakumas prioritetą teikia būtent valstybių interesams, jas pripažindamas pagrindiniais integracijos proceso veikėjais; b) teorijoje pabrėžiamas interesų grupių vaidmuo integracijos procesuose; c) teorijoje išskiriamos integracijos pasiūlos ir paklausos sąlygos, leidžiančios tirti skirtingų interesų vaidmenį integracijos procesams.

Darbo temos pasirinkimo motyvai

³ Dieter Helm, „European Energy Policy. Securing Supplies and Meeting the Challenge of Climate Change“. Oxford: New College, 2005. <www.fco.gov.uk/Files/kfile/PN%20papers_%20energy.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]

Visų pirma, energetikos politikos klausimai nuo 2006 metų viešajame ES diskurse yra itin aktualūs ir itin problemiški, dažnai tampantys diskusijų objektu, tačiau energetikos politikos formavimas vis dar vyksta sudėtingai dėl skirtingų šios politikos veikėjų interesų.

Be to, bendrosios energetikos politikos formavimas ir supranacionalios reguliuojančios institucijos kūrimas būtų dar vienas itin svarbus ES integracijos slenkstis. Įveikus jį, būtų galima kalbėti apie gilesnę Europos integraciją ir dar vienos kliūtis jai pašalinimą, taip pat, tikėtina, tai galėtų paskatinti dar vieną „naujojo dinamizmo“ bangą, ir pažangą, sprendžiančią šiuo metu bendrijoje susidariusią integracijos krizę.

Trečiasis aspektas – šios temos aktualumas Lietuvai, šiuo metu laikomai „energetine ES sala“. Tai, kad ES valstybės energetikos politikos klausimais laikosi atskirų pozicijų, dažnai kenkia Lietuvos interesams. Bendroji energetikos politika galėtų būti instrumentas šaliai, kuriuo ji ES valstybėms, ypač įtakingesnėms, pareikštų savo pozicijas ir galėtų tikėtis, kad į šias pozicijas bus atsižvelgta. Lietuvai svarbu suvokti skirtingus šios politikos dalyvių interesus ir formuojamai politikai kylančius iššūkius formuojant savo strategiją – tai ir buvo vienas motyvų, sąlygojusių temos pasirinkimą.

Objektas

Šio darbo objektas yra energetikos politika Europos Sąjungoje.

Tikslas ir uždaviniai

Darbo tikslas yra įvertinus iki šiol formuotą bendrąją ES energetikos politiką, išanalizuoti pagrindinių jai įtaką darančių veikėjų pozicijas, išskiriant jų interesus ir energetikos politikos sritims teikiamus prioritetus.

Darbo uždaviniai yra:

- a) pasitelkus liberalųjį tarpvyriausybiskumą, nustatyti, kokie veiksniai ir sąlygos lemia ekonomikos politikos harmonizavimą ES;
- b) įvertinti, kurie iš šių veiksnių skatina, ir kurie stabdo bendrosios energetikos politikos integraciją ES;
- c) išanalizuoti, kokios kliūtys labiausiai trukdo pasiekti ES bendrosios energetikos politikos tikslus, kuriuos sau kelia EK – iki 2010 metų sukurti konkurencingą ir liberalią bendrąją energetikos politiką, kurios reguliavimas būtų perduotas supranacionalinei institucijai.

Kintamieji

Priklausomas darbo kintamasis – bendrosios energetikos politikos kūrimas ir įgyvendinimas Europos Sąjungoje.

Nepriklausomi kintamieji – nacionalinių Vyriausybių pozicijos dėl bendrosios energetikos politikos, interesų grupių – energetikos įmonių, jų asociacijų nuostatos bendrosios energetikos politikos atžvilgiu, supranacionalinių institucijų vaidmuo, taip pat tarptautinių veikėjų įtaka.

Hipotezė

Pagrindinėmis Europos Sąjungos energetikos politikos kūrimo kliūtimis yra valstybių narių, energetikos bendrovių ir Europos Komisijos interesų skirtumai.

Metodai

Darbe naudojami aprašomasis-analitinis, turinio analizės ir lyginamosios analizės metodai.

Darbo dalys

Darbas susideda iš penkių dalių:

Pirmoje dalyje analizuojamas liberaliojo tarpvyriausybės teisinis požiūris ir jo taikymas energetikos politikos integracijos analizei.

Antroji darbo dalis skirta aptarti pagrindinėms ES energetikos politikos aktualijoms – energetikos šaltinių paklausai ir energetinei priklausomybei, egzistuojančiai infrastruktūrai; taip pat šioje dalyje pagrindinės ES mastu veikiančios energetikos bendrovės ir penkių didžiųjų valstybių energetikos rinkos.

Trečioje šio darbo dalyje apibrėžiamos pagrindinės problemos, su kuriomis buvo susidurta formuojant bendrąją energetikos politiką.

Ketvirtoji dalis skirta energetikos politika suinteresuotų veikėjų pozicijų analizei.

Penktoje dalyje analizuojamos Lietuvos Nacionalinės energetikos strategijos nuostatos EK formuojamos energetikos politikos kontekste.

Valstybių pasirinkimo motyvai

Šiame darbe daugiausiai dėmesio skiriama penkių didžiųjų valstybių – Vokietijos, Prancūzijos, Italijos, Ispanijos ir D. Britanijos analizei. Išvardintos valstybės yra tos, kuriose veikia pagrindinės ir didžiausios Europos Sąjungoje energetikos bendrovės. Be to, būtent šios valstybės yra svarbiausios kai kalbama apie bendrosios energetikos politikos kūrimą – jų interesai aiškiausiai reiškiami tiek tarpvyriausybiniuose derybose ES, tiek dialoge su užsienio partneriais. Be to, būtent šios valstybės turi daugiausiai galimybių arba savo veiksmais kliudyti energetikos politikos formavimui, arba jį paskatinti. Šioms valstybėms pasirinkus atsisakyti bendrosios energetikos politikos ir ją blokuojant, šios politikos įgyvendinimas ES taptų neįmanomas.

Naudojama literatūra

Teorinėje dalyje remiamasi keliais A. Moravcsiko – pagrindinio liberaliojo taprvyriausybės atstovo ir teorijos formuotojo darbais, visų pirma knyga „The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht“. Taip pat jo straipsniu išsamiai nagrinėjančių preferencijų reikšmę politikos formavimo procese „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics.“

Tiriant ES energetikos politiką buvo remiamasi svarbiais Bendrijos teisės aktais ir dokumentais – visų pirma, minėtina 2006 metais EK parengta Žalioji knyga „Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“ ir 2007 m. pristatytas EK Komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui „Europos energetikos politika“, taip pat EK pateiktos ataskaitos, susijusios su valstybių narių pažanga įgyvendinant bendrosios energetikos politikos principus.

Darbe taip pat naudojamosi „The Financial Times“, „The Economist“, europinės žiniasklaidos „EU observer“, „Euractiv“, „EU business“ straipsniais, interneto šaltiniais, kuriuose analizuojami skirtingi energetikos politikos aspektai ir skirtingų veikėjų pozicijos bei pasisakymai energetikos politikos klausimais.

1. Tarpvyriausybiniis Europos integracijos priešasčių aiškinimas

Liberalusis tarpvyriausybiškumas yra viena didžiųjų teorijų, aiškinančių Europos integracijos procesą ir jo rezultatus bei skirtingas galimas šio proceso konfigūracijas. Pagrindinis šios teorijos plėtotojas yra Andrew Moravcsikas, tad šios teorinės prieigos analizė neatsiejama nuo jo darbų. Būtent todėl pristatysiu pagrindinius A. Moravcsiko suformuluotus argumentus, apibendrintai paaiškinančius, kodėl integracija vyksta ne tokiais pačiais tempais skirtingose EB politikos srityse.

1.1. Liberaliojo tarpvyriausybiškumo integracijos proceso aiškinimas

Pasak A. Moravcsiko, Europos integracija – nacionalinių vyriausybių racionalių pasirinkimų seka. Šiuos pasirinkimus riboja įtakingi nacionalinių veikėjų ekonominiai interesai, santykinė valstybės galia tarptautinėje sistemoje, taip pat tarptautinių institucijų vaidmuo užtikrinant tarpvalstybinių susitarimų patikimumą.⁴ Tad integracija – tai procesas, kurio metu apibrėžiamos tam tikros preferencijos, deramasi dėl esminių bendradarbiavimo susitarimų ir galiausiai parenkamos institucijos, kuriomis pavedama tų susitarimų siekti ir prižiūrėti jų įgyvendinimą.⁵ A. Moravcsik Europos integracijos aiškinimui siūlo „dviejų lygių lošimo“ modelį, sudarytą iš liberalios nacionalinių preferencijų formavimo teorijos ir tarpvyriausybiško požiūrio į strategines valstybių tarpusavio derybas⁶.

Liberalusis tarpvyriausybiškumas pabrėžia, kad integracijos procesas nėra technokratinis ir tik atspindintis modernios ekonomikos keliamus iššūkius, neįvertinantis atsitiktinių sprendimų pasekmių, nesuinteresuotų tarptautinių institucijų veikėjų veiklos. Liberalusis tarpvyriausybiškumas teigia, kad integracijos procesas yra nacionalinių vyriausybių politinės valios refleksija. Pasak A. Moravcsiko, „Europos integracija yra išskirtinės modernios galios politikos pavyzdys, kurią vyriausybės skatino dėl ekonominių priešasčių, išnaudodamos asimetrinę tarpusavio priklausomybę ir manipuliuodamos instituciniais įsipareigojimais“⁷. Tokiu būdu pabrėžiamas valstybių racionalumas ir išryškinama jų svarba integracijos procese –

⁴ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaka, New York: Cornell University Press, 18.

⁵ Ten pat, 4 - 5.

⁶ Ben Rosamond, *Theories of European Integration*. New York, USA: Palgrave, 2000, 136.

⁷ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 4 - 5.

būtent valstybės, pasak liberaliojo tarpvyriausybės atstovų, yra pagrindiniai tarptautinės politikos veikėjai.

Tad remiantis A. Moravcsiku, bet koks siekis paaiškinti, kodėl imamasi politikos koordinavimo viršnacionaliniu lygiu, turi atsakyti į tris klausimus:

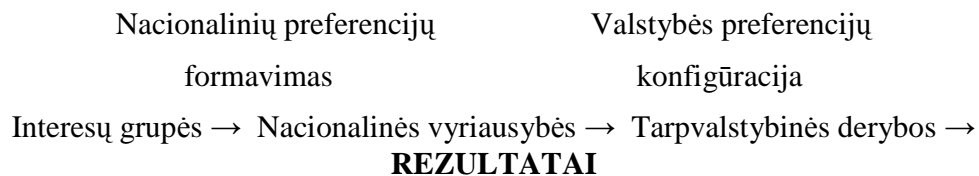
1. Kas geriausiai paaiškina nacionalines preferencijas? Tai yra, kokie pagrindiniai motyvai skatina vyriausybės pritarti arba oponuoti ekonomikos integracijai.

2. Įvertinus nacionalines preferencijas, kas geriausiai paaiškina derybų Bendrijoje išėigą?

3. Įvertinus derybas, kas geriausiai paaiškina valstybių pasirinkimą konstruoti bendras europines institucijas ir perduoti joms galią?⁸

Valstybes vertindamas kaip racionalius veikėjus, A. Moravcsikas pabrėžia, kad formuojant jų preferencijas lemiami yra ekonominiai interesai, ne saugumo veiksniai. Tuo metu derybų išėigą lemia asimetrinė tarpusavio priklausomybė, o suverenumo perdavimą europinėms institucijoms skatina siekis užsitikrinti, kad pasiektų susitarimų būtų laikomasi.

A. Moravcsiko liberalaus tarpvyriausybės schema atrodo taip: interesų grupės artikuluoja interesus, vyriausybės juos agreguoja ir jų laikosi tarptautinių derybų metu.

Paklausa

Pasiūla

Tad analizuojant Europos integraciją būtina atskirai įvertinti tris etapus: valstybių preferencijų formavimąsi, vykstančias tarpvyriausybines derybas ir jų kontekstą bei sprendimą perduoti suverenitetą lemiančius veiksniai.

1.1.2. Valstybių preferencijos

Liberaliojo tarpvyriausybės teorijoje A. Moravcsikas remiasi liberaliosios tarptautinių santykių teorijos nuostatomis apie preferencijų reikšmę politikos sprendimams ir preferencijų formavimą. Pabrėžiama, kad valstybės atstovauja tiems interesams, kurie gali būti apibrėžiami kaip valstybinis interesas.⁹

⁸ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 5.

⁹ Andrew Moravcsik, „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics.“ *International Organization*, 51 (4), 1997, 518.

Apibendrintai preferencijos gali būti suvokiamos kaip nacionalinių tikslų rinkinys. Kadangi valstybių preferencijas formuoja nacionalinių politikos grupių konkurencija, tiksliau nacionalines preferencijas galima apibrėžti kaip grupių, kurios turi poveikį vyriausybei, pagal prioritetus ir svarbą sudėliotas vertybes¹⁰. Remdamasis liberaliosios tarptautinių santykių teorijos nuostatomis, A. Moravcsikas laikosi principo, kad kiekvienos vyriausybės politika yra ribojama nuolatinio spaudimo iš visuomenės grupių, kurios siekia, kad būtų įgyvendinama politika, atitinkanti jų interesus.

Tad liberalusis tarpvyriausybiskumas implikuoja, kad būtent per nacionalines vyriausybes individai ar grupės gali siekti savo tarptautinių tikslų. Be to, vyriausybės veikia kaip unitarinis ir racionalus veikėjas, ginantis savo narių interesus.¹¹ Remdamasis šiomis prielaidomis, A. Moravcsikas suformuluoja keturias hipotezes, kurias patvirtina istorinių EB vykusių derybų analize.

1) Valstybės remia liberalizaciją tose srityse, kuriose jų konkurencingumas didesnis, palyginti su kitomis ES valstybėmis.

2) Europos politikos pokyčiai tiesiogiai siejasi su pagrindiniais ekonominių aplinkybių ar nacionalinių politikų pokyčiais. Ilguoju laikotarpiu auganti ekonominė priklausomybė, kartu suteikianti ir naujų veiklos galimybių, stiprina iniciatyvas, gilinančias prekybos liberalizavimą.

3) Vyriausybės skatina tokias europines politikas, kurios atitinka jų nacionalines politikas. Derybų metu naudojamos geopolitinės nuolaidos ekonominiams tikslams pasiekti – ne atvirkščiai.

4) Formuluojuot vyriausybės europinę politiką svarbiausi veikėjai yra ekonominės interesų grupės, pagrindiniai ekonominės politikos veikėjai, valdančiosios partijos ir pagrindiniai vykdomosios valdžios atstovai.

Vienas užsienio ekonomikos politikos tikslų yra išlaikyti ir pagerinti nacionalinių gamintojų konkurencingumą, kitas – pasiekti reguliavimo tikslus ir riboti vyriausybės išlaidas. Sprendimas bendradarbiauti tarpvyriausybinio mastu turėtų būti lemtas nacionalinių gamintojų

¹⁰ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 23.

¹¹ Ten pat, 22.

spaudimo ir akivaizdžios iki tol vienašališkai vykdytos politikos nesėkmės siekiant nacionalinių tikslų.¹²

Remiantis politinės ekonomijos teorijomis, preferencijos formuojamos ir siekiama tarptautinio bendradarbiavimo tuomet, kai iškyla politinio koordinavimo tarp valstybių poreikis, ypač jei tų valstybių įgyvendinamų politikų poveikis vienu kitoms ekonomikoms yra reikšmingas. Bendradarbiavimas vyriausybėms yra priemonė apsisaugoti nuo išorinių veiksnių poveikio ekonomikoms. Tačiau bendradarbiavimas gali greitai tapti nulinės sumos žaidimu, jeigu susiklosto situacija, kai valstybė savo tikslus gali pasiekti vienašališkais veiksmais. Kita vertus, jei bendradarbiavimas reikštų veiksmingesnį nei vienašališka politika negatyvių išorės politikos veiksnių minimizavimą ar netgi pozityvių pokyčių skatinimą, vyriausybės rodys iniciatyvą koordinuoti veiksmus tarpusavyje¹³.

Liberalusis tarpvyriausybiskumas neatmeta geopolitinio elemento svarbos Europos integracijai. Visų pirma, pabrėžiama, kad geopolitinių motyvų vaidmuo tampa svarbesnis tuomet, kai bendradarbiavimo tarp valstybių kaštai ir potenciali nauda yra neaiškios, nesubalansuotos, o sprendžiami klausimai neišvengiamai susiję su valstybių saugumo ir/ar suverenumo aspektais. Geopolitiniai veiksniai taip pat itin svarbūs tuomet, kai integracijos proceso ekonominis poveikis gali pasijausti tik ilguoju laikotarpiu – tokiu pavydžiu pateikiamas užsienio politikos koordinavimas, arba instituciniai klausimai – pavyzdžiui, Europos Parlamento galių didinimas¹⁴.

Visgi, pasak A. Moravcsiko, dažniausiai svarstant naujus integracijos žingsnius akcentuojami geopolitiniai veiksniai būdavo labiau įsivaizduojami nei tikri, taip pat dažniausiai susiję su įtakingiausiais nacionaliniais lyderiais ir jų ideologijomis bei nuostatomis. A. Moravcsiko atlikta istorinė analizė įrodo, kad daugumoje atveju priimant sprendimus dėl naujų integracijos žingsnių, visuomet būdavo kelios galimos alternatyvos kaip atsakyti į objektyvias valstybėms kylančias grėsmes – ir Europos integracija niekuomet nebūdavo pats geriausias ar populiariausias variantas, tačiau vis tiek būdavo pasirenkamas.

¹² Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 37.

¹³ Ten pat, 34.

¹⁴ Andrew Moravcsik, „Sequencing and path dependence in European integration“. Conference on the Sequencing of regional economic integration: Issues in the Breadth and Depth of Economic Integration in the Americas Mendoza College of Business, Notre Dame September 2005. <<http://www.nd.edu/~jbergstr/MoravcsikSept2005.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 05]

Nepaisant pripažįstamos ir geopolitinių faktorių reikšmės, teigiama, kad svarbiausi yra valstybių ekonominiai interesai. Nuolatinis ekonominės tarpusavio priklausomybės didėjimas tarp Europos valstybių paaiškina jų tolimesnę paramą integracijai, nepaisant ankstesnių geopolitinių grėsmių nykimo ir naujų iškilimo.

1.1.3. Tarpvyriausybinės derybos

ES esminiai sprendimai yra priimami derybose. Jeigu į ES būtų žiūrima kaip į tradicinę politinę sistemą, tuomet ET būtų priskiriama įstatymų leidžiamajai valdžiai. Būtent ET priimami sprendimai dėl ES politikų – tai parodo valstybių reikšmę ES ir todėl liberalusis tarpvyriausybiskumas daug dėmesio skiria derybų etapui.

A. Moravcsikas derybas apibrėžia kaip tarptautinių kolektyvinių pasirinkimų procesą, kurio metu nustatomi keli alternatyvūs susitarimai ir pasirenkamas vienas iš jų¹⁵. ES vykusių derybų analizei jis pritaiko tarpvyriausybines derybų teoriją, kuri daugiausiai dėmesio skiria asimetrinei tarpusavio priklausomybei tarptautinių derybų metu, kai deramasi atskirais klausimais.

Tarpvyriausybinių derybų teorija remiasi trimis pagrindinėmis prielaidomis¹⁶:

a) derybos vyksta savanoriškai ir vyriausybės gali atmesti susitarimus, kurie pablogintų jų padėtį. Be to, vyriausybės stengiasi išvengti derybų žlugimo.

b) Turimos informacijos pakanka tam, kad vyktų efektyvios derybos, o jos kaštai nėra dideli. Derybose dalyvaujančios vyriausybės žino kitų derybų dalyvių preferencijas ir galimas susitarimo lūpas. Tai didina derybų efektyvumą – ten, kur rezultatai atitinka nacionalines preferencijas, susitarimas yra tikėtinas.

c) Derybų rezultatų pasiskirstymas atspindi santykinę derybų dalyvių galią, tai yra jų asimetrinę priklausomybę. Kiekvienos vyriausybės galia yra atvirkščiai proporcinga santykinei vertei, kurią ji teikia susitarimui, arba, kitaip tariant, jos preferencijų intensyvumui. Didžiausias nuolaidas darys tos vyriausybės, kurioms žlugusios derybos atneštų daugiausiai žalos. Jeigu nėra esminių grėsmių valstybės interesams, tuomet racionali vyriausybė atmes bet koki susitarimą, kuris nėra geriausia jos alternatyva ir galėtų pabloginti jos padėtį.

Įvertinus šias sąlygas daroma prielaida, kad ta valstybė, kurią labiausiai tenkina ir šiuo metu esanti situacija, iš derybų gaus daugiausiai naudos¹⁷. Tos vyriausybės, kurioms būtų

¹⁵ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 51.

¹⁶ Ten pat, 60.

naudinga veikti vienoms, arba tos, kurios jau turi susitarimų su kitais partneriais, derybų susitarimą paprastai vertina mažiau ir todėl yra ne taip linkusios daryti nuolaidų ar kompromisų. Įvertinus šias sąlygas, reikia prisiminti ir dar tris svarbius veiksnius, keliančius potencialaus veto grėsmes derybose¹⁸:

a) vienašališkos politikos alternatyvos vertė. Vyriausybių, kurios turi mažai įtakos kaimyninių valstybių politikoms, taip pat toms, kurios neturi vienašalių veiksmų alternatyvos (taigi yra priklausomos nuo kitų valstybių) derybinė pozicija yra silpna ir todėl būtent jos turi daryti nuolaidas. Jeigu susitarimas, kurio siekiama, nėra geriausia alternatyva valstybei, jos derybų svoris gali augti.

b) Alternatyvių koalicijų vertė. Egzistuojančios patrauklios galimybės suformuoti alternatyvias koalicijas stiprina jos dalyvių derybinę galią prieš tuos derybų dalyvius, kuriems gresia atskirtis. Tai palankiausia didžiosioms valstybėms, kurių dalyvavimas koalicijose iš karto sustiprina šių vertę. Visgi ne visada nedalyvavimas koalicijose reiškia neigiamas pasekmes valstybėms ir skatina jas daryti politines nuolaidas. Inicijatyva bendradarbiauti auga tais atvejais, kai nedalyvavimas koalicijoje valstybei galėtų reikšti papildomus kaštus.

c) Galimybė klausimus spręsti per paketinius susitarimus. Būtent paketiniai susitarimai, paprastai itin apsunkinantys daugiašales tarptautines derybas, yra laikomi viena Europos integracijos sąlygų. Jeigu valstybė turi keletą klausimų, kuriuos norėtų išspręsti tarptautiniu mastu, tačiau ne visi jie yra vienodos svarbos, klausimų jungimas į paketus jai yra viena priimtinausių galimybių. Pasikeitimai politiniais susitarimais gali būti naudingi abiem pusėms, ypač jei valstybė turi mažiausiai galios derybose tais klausimais, kurie jai aktualiausi. Visgi valstybė ryšis sudėti klausimus į vieną derybų paketą tik tais atvejais, jei įvertinus gaunamą naudą ir patiriamus kaštus, nacionaliniai kaštai vyriausybei nebus per dideli.

Pasak A. Moravcsiko, paketinių susitarimų siekiama esant trimis aplinkybėms:

- a) jeigu susitarimo naudą ir kaštus jaus ta pati grupė;
- b) jeigu susitarimo nauda sukoncentruota, o kaštai tenka santykinai išsklaidytoms, neorganizuotoms, neatstovaujamos grupėms, tokioms kaip mokesčių mokėtojai, vartotojai, trečiųjų šalių atstovai;

¹⁷ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 63.

¹⁸ Ten pat, 63-65.

c) jeigu nėra tiksliai apibrėžiamos politikos įgyvendinimo detalės.¹⁹

Vyriausybėms, kurioms susitarimo esmė yra naudingiausia, bus labiausiai linkusios rinktis kompromisus. Baimė būti išmestiems iš derybų yra veiksminga tik tuo atveju, kai tokia grėsmė yra įtikima, o atskirtis – brangi.

1.4. Suverenumo delegavimas

Dar vienas aspektas, kurį pabrėžia liberalusis tarpvyriausybiskumas, yra valstybių pasirinkimas deleguoti suverenumą tarptautinėms, arba šiuo atveju europinėms institucijoms. Keliami klausimai, kodėl ir kada vyriausybės deleguoja suverenitetą, o kada renkasi galimybę veikti kartu tarpvyriausybinio lygmeniu, neperduodant savo suvereniteto.

Pasak A. Moravcsiko, valstybės renkasi tarpvyriausybinių bendradarbiavimą tais atvejais, kai vyriausybės sutaria spręsti klausimus kitokiomis nei vienbalsiškumas balsavimo procedūromis. EB tai atitiktų kvalifikuotos daugumos balsavimas ET. Suverenumas deleguojamas tada, kai supranacionaliniams veikėjams leidžiama priimti autonomiškus sprendimus, prieš tai nevykstant vyriausybių balsavimui. EK tokią laisvę turi įgyvendindama reglamentus konkurencijos politikos klausimais, šiek tiek ribotą – išorės prekybos ir derybose dėl narystės. Itin svarbi EK teisė teikti įstatymų pasiūlymus daugumoje ekonominės teisėkūros sričių.²⁰

Valstybių ryžtą perduoti dalį savo kompetencijų tam tikrais klausimais sąlygoja patikimų įsipareigojimų siekis.²¹ Vyriausybės sutinka deleguoti suverenitetą su sąlyga, kad taip bus užsitikrinamas kitų vyriausybių susitarimo laikymasis. Be to, tokiu būdu vyriausybės taip pat demonstruoja ir savo patikimumą bei iš anksto apsidraudžia nuo galimos opozicijos svarstomam klausimui nacionaliniame lygmenyje. Tam tikra prasme delegavimas yra tas saugiklis, kuris leidžia apsidrausti nuo netikėtų įgyvendinant užsibrėžtus valstybių tikslus.

A. Moravcsikas kelia tris hipotezes dėl patikimų įsipareigojimų siekio ir suverenumo delegavimo²².

a) Tais atvejais, kai svarstomų klausimų sprendimai yra sudėtingi ir rizikingi, trūksta sutarimo dėl pageidaujamų rezultatų arba įtraukiamos labai intensyvios valstybių preferencijos, tikėtina, kad vyriausybės bus linkusios išlaikyti vienbalsiškumo teises ir palikti klausimus

¹⁹ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*, 65.

²⁰ Ten pat, 68.

²¹ Ten pat, 73.

²² Ten pat, 75.

tarpvvyriausybiniam lygmenyje. Suverenumo delegavimas labiau tikėtinas retais išskirtiniais klausimais, taip pat teisės aktų įgyvendinimo lygmenyje, leidžiant antrinės teisės aktus. Tose srityse, kuriose vyriausybės palankiai vertina integraciją ir tikisi prisijungti prie kvalifikuotos daugumos koalicijos, bus remiamas delegavimas.

b) Labiausiai delegavimą palaikys vyriausybės, kurių atstovaujamos įtakingoms nacionalinėms grupėms toks sprendimas būtų naudingiausias. Tokiais atvejais vyriausybės perkelia suverenumą siekdamos, kad ir kitos vyriausybės įgyvendintų politiką, kurią remia įtakinga elektorato dalis, ir galbūt net užkirsti kelią opozicijai nepritariančiai vyriausybės politikai.

c) Vyriausybės mažina politinę riziką tam tikrus siauresnius susitarimus įkomponuodamos į platesnius sprendimus, priimamus vienbalsiškai.

1.2. Liberaliojo taprvyriausybės taikymas ES energetikos politikos analizei

Remiantis pateiktu integracijos proceso apibrėžimu²³ tikslinga nagrinėti konkretų Europos Sąjungos energetikos politikos atvejį. Energetikos politikos integracija ES vyksta jau daugiau nei septynerius metus. Istoriškai energetikos aspektas gali būti laikomas vienu pagrindinių Europos integracijos variklių – tuo abejoti neleidžia šios integracijos ištakomis laikomomis Europos anglių ir plieno bendrijos ir EURATOM, vėliau – Romos, sutartys, kuriose vienaip ar kitaip ašiniu klausimu galima laikyti energetiką. Nepaisant to, energetika ilgai netapo viena iš bendrųjų ES koordinuojamų sričių, kuri būtų priklausoma nuo bendros visoms valstybėms narėms reguliuojančios institucijos – jos beveik nepaveikė net ir toks ambicingas Bendrijos projektas, kaip Bendrosios rinkos programa. Tik 1995 metais Baltojoje knygoje EK užsiminė, kad nacionalinės energetikos politikos turėtų telktis ties trimis tikslais: didinti konkurencingumą, užsitikrinti tiekiamos žaliavos saugumą bei kurti ir laikytis aukštų standartų aplinkosaugos srityje²⁴. Nepaisant pastangų liberalizuoti energijos rinkas (dalis kurių buvo pakankamai sėkmingos), šis tikslas vis dar lieka neįgyvendintas.

Po Ukrainos ir Rusijos akistatos dujų tiekimo klausimu 2005-2006 metų sandūroje (taip pat ir 2006-2007 metų sandūroje pasikartojusi istorija su Baltarusija), ES buvo rimčiau

²³ Kaip jau buvo minėta, pasak A. Moravcsiko, integracija – tai procesas, kurio metu apibrėžiamos tam tikros preferencijos, deramasi dėl esminių bendradarbiavimo susitarimų ir galiausiai parenkamos institucijos, kuriomis pavedama tų susitarimų siekti ir prižiūrėti jų įgyvendinimą.

²⁴ „European Union Country Profile - Main Report: November 1st 2003“. Economist Intelligence Unit, 2003. <http://portal.eiu.com/index.asp?layout=displayIssueArticle&issue_id=866531286&article_id=1176531317> [Žiūrėta 2006 11 03]

pažvelgta į bendrosios energetikos politikos klausimą. 2006 m. kovo mėn. EK pristatė Žaliąją knygą skirtą ES tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategijai ir pradėjo aktyviau kelti šį klausimą Bendrijoje. 2007 m., tiesa, buvo pristatytas jau ne toks ambicingas EK Komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui dėl energetikos politikos, kuriame deklaruojamas tikslas sukurti bendrąją energetikos politiką per tris metus, tai yra, iki 2010 metų.

Konkrečiu ES energetikos politikos atveju bus tikrinamos tokios liberaliojo tarpvyriausybės prielaidos. Pirmoje dalyje – energetikos politikos paklausa ir pasiūla. Turint galvoje A. Moravcsiko modelį, analizė koncentruosis ties tokiais aspektais: kas lemia įtakingiausių valstybių ES poziciją dėl bendrosios energetikos politikos (energetikos sektoriaus integracijos paklausa) ir kaip jų interesai reiškiami tarpvalstybinėse derybose (energetikos sektoriaus integracijos pasiūla). Taip pat bus įvertinami ir kiti veikėjai, darantys įtaką ES energetikos politikai. Antrasis aspektas – supranacionalinių institucijų vaidmuo formuojant bendrąją energetikos politiką, paliečiant ir klausimą, ar valstybės narės sutiktų su naujos viršvalstybinės institucijos, kuri būtų atsakinga už energetikos politikos, kūrimą.

Remiantis liberaliuoju tarpvyriausybės prielaidomis, bus išskiriami pagrindiniai suinteresuoti energetikos politikos integracija Bendrijos lygiu veikėjai. Visų pirma dėmesys bus skiriamas nacionalinėms vyriausybėms, kurios liberaliajame tarpvyriausybės prielaidomis yra pagrindiniai ir racionalūs veikėjai, nuolat siekiantys gauti maksimalios naudos, geriausiai atitinkančias jų nacionalines politikas. Vertinant valstybių pozicijas, bus tikrinamos tokios A. Moravcsiko prielaidos²⁵:

1. Valstybės remia liberalizaciją tose srityse, kuriose jų konkurencingumas didesnis palyginti su kitomis ES valstybėmis. Šiuo atveju ES energetikos politiką turėtų labiau remti D. Britanija, Danija, Nyderlandai, mažiau – nuo energetikos importo priklausančios valstybės Vokietija, Prancūzija, Italija, Belgija, Ispanija.
2. Ilguoju laikotarpiu auganti ekonominė priklausomybė turėtų stiprinti iniciatyvas, didinančias energetikos politikos liberalizavimo mastą. Tad labiausiai už energetikos sektoriaus liberalizaciją turėtų pasisakyti tos valstybės, kurios yra labiausiai

²⁵ Valstybės skirstomos remiantis tokiais kriterijais kaip rinkos liberalumo lygis, priklausomybė nuo energetinės žaliavos importo ir eksporto, energetikos šaltinių struktūra valstybėje. Plačiau visi šie kriterijai ir valstybių analizės pateikiamos antroje darbo dalyje „ES energetikos sektoriaus apžvalga“.

priklausomos nuo energetikos žaliavos importo. ES atveju tai pirmiausia būtų dauguma VRE valstybių, Baltijos šalys.

3. Siekdamas energetikos politikos reguliavimo ES lygiu, daugiausiai nuolaidų bus pasiryžusios daryti tos valstybės, kurių energetinė priklausomybė yra didžiausia. Tai turėtų būti Baltijos valstybės, Malta, Kipras, Airija, Portugalija, iš didžiųjų valstybių – Italija.

Atsižvelgiant į valstybių preferencijų reikšmę šioje teorijoje, svarbu suvokti ir kitų veikėjų, turinčių įtakos preferencijų formavimuisi, reikšmę. Visų pirma tokie veikėjai yra svarbiausios valstybių energetikos sektoriaus bendrovės, todėl būtina išsiaiškinti jų strateginius tikslus ir poveikį vyriausybėms. Nemažiau svarbūs ir tokie tarptautiniai veikėjai kaip Tarptautinė energetikos organizacija, kitos asociacijos, veikiančios lobistiniu pagrindu ir neretai vienijančios vieną ar kelias minėtas energetikos bendroves. Todėl darbe bus analizuojamos jų pozicijos dėl bendrosios energetikos politikos.

Nepaisant to, kad energetikos politikos integracija yra Bendrijos vidaus politikos dalis, ji itin susijusi ir priklausoma nuo išorės politikos veiksnių. Todėl darbe bus aptariami ir svarbiausių išorės veikėjų – tokių kaip Rusija, JAV, Alžyro įtaka Bendrijos energetikos politikos integracijos procesams.

Liberalusis tarpvyriausybės šalinimas remiasi prielaida, kad supranacionalinių veikėjų vaidmuo integracijos procesuose nėra reikšmingas. Todėl tolimesnėse darbo dalyse tirsiu, koks buvo ir yra Europos Komisijos vaidmuo skatinant energetikos politikos integraciją patvirtinant arba paneigiant minimą teorijos prielaidą šiuo konkrečiu atveju.

Įvertinus šių veikėjų vaidmenį formuojant ir gilinant ES energetikos politikos integraciją, pasitelkus liberaliojo tarpvyriausybės šalinimo instrumentus bus galima prognozuoti ir tolimesnius procesus Bendrijos energetikos sektoriuje.

2. ES energetikos sektoriaus apžvalga

2.1. Pagrindiniai ES-27 energetikos sektoriaus rodikliai

2006 m. Europos Komisijos (EK) pristatytoje Žaliojoje knygoje „Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“ konstatuojama, kad ES vis labiau priklauso nuo importo ir, jeigu ES energetika netaps konkurencingesnė, per ateinančius 20–30 metų apie 70 proc. ES energijos poreikio bus tenkinama importuojamais produktais.

Pabrėžiama, kad dalis energetikos žaliavos bus importuojama iš nesaugių regionų. Čia taip akcentuojama, kad energijos rezervai sutelkti vos keliose šalyse: maždaug pusę ES suvartojamų dujų tiekama tik iš trijų šalių – Rusijos, Norvegijos ir Alžyro. Paskaičiuota, kad jei padėtis nesikeis, dujų importas per ateinančius 25 metus padidės iki 80 procentų²⁶.

Šiuo metu ES naudojamų energetinių išteklių santykis skirstosi taip: nafta 38 proc. visų energetinių išteklių, dujos 24 proc., kietasis kuras 18 proc., branduolinė energetika 14 procentų. Nuo energetikos importo labiausiai priklausančios valstybės yra Malta, Lietuva, Kipras, Airija, Italija, Portugalija – visų šių valstybių priklausomybė nuo importo viršija 80 procentų.²⁷

Energijos išteklius	ES 27 importo priklausomybė (proc.)	
	2005 m.	2030 m.
Gamtinės dujos	57	84
Nafta	82	93
Anglis	39	59
Branduolinė energija	uranui beveik 100	uranui beveik 100

1 lentelė: ES-27 energetinė priklausomybė pagal išteklius iki 2030 metų.

Įvertinus skirtingų energijos išteklių poreikį šildymo reikmėms ES, matosi, kad ir toliau daugiau nei pusę (tai yra 53 proc.) viso energijos poreikio sudaro nafta ir dujos.

²⁶ Europos Komisija, „Žalioji knyga. Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“. {KOM (2006) 105}. Briuselis: Europos Komisija, 2006 m. rugpjūčio 3 d. Taip pat žr. Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: What is at Stake. Annex to the Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“. {COM(2006) 105 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2006.

²⁷ Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: EU Energy Policy Data“. (SEC(2007) 12). Brussels: Commission of the European Communities, 2007.

Energijos išteklius	ES-25 rinkos dalis pagal energetikos Šaltinį (proc.)	ES 27 importo priklausomybė (proc.)	
		2005 m.	2030 m.
Gamtinės dujos	33	57	84
Nafta	20	82	93
Anglis	1,8	39	59
Elektra	31	<1	?

2 lentelė: Energijos išteklių šildymui

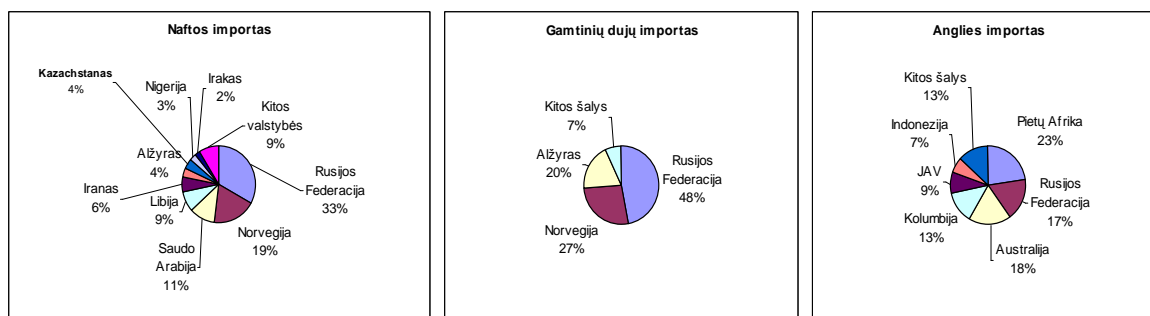
Net keturios įtakingiausios ES valstybės narės Tarptautinės energetikos agentūros (International Energy Agency, toliau – IEA) duomenimis patenka tarp dešimties pagrindinių pasaulio naftos importuotojų. Šios valstybės – tai penktoje vietoje esanti Vokietija, septintoje – Italija, aštuntoje – Prancūzija, devintoje – D. Britanija. Dešimtuką užbaigia Nyderlandai.²⁸ Be to, Vokietija, Italija, Prancūzija, Ispanija, Nyderlandai patenka ir į didžiausių gamtinių dujų importuotojų dešimtuką. D. Britanija, Vokietija, Ispanija, Italija priklauso dešimčiai daugiausiai anglies importuojančių valstybių. ES valstybės narės pirmąją tik pagal branduolinės elektros energijos gamybos rodiklius – Prancūzija, Vokietija, D. Britanija patenka tarp dešimties daugiausiai branduolinės elektros energijos pagaminančių valstybių²⁹.

ES energijos poreikis nuolat auga, tad didėja ir jos priklausomybė nuo importo. 2005 metais ši priklausomybė siekė 56 procentus viso ES energetinio poreikio. Didžiausios naftos gamintojos ES yra D. Britanija (70 proc. visos ES išgautos naftos) ir Danija (15 proc.), tačiau gamyba jose palaipsniui mažėja. D. Britanija taip pat yra ir svarbiausias ES vidaus gamtinių dujų šaltinis – joje išgaunama 44 proc. visų ES išgaunamų gamtinių dujų, Nyderlanduose dar 32 procentai. Tad energetinės žaliavos importą daugiausiai sudaro nafta (60 proc. viso ES importo) ir dujos (25 proc.)³⁰.

²⁸ International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006. <<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11]

²⁹ Ten pat.

³⁰ Foratom, „EU energy dependency increases up to 56 %“. Foratom: 2006 lapkričio 13, <http://www.foratom.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=303>. [Žiūrėta 2007 02 28]

1 grafikas: pagrindiniai naftos, dujų ir anglies importo šaltiniai

Kaip rodo statistiniai duomenys, dujų vartojimas ir toliau auga – šiuo metu po 2,1 proc. per metus (teigiama, kad tokie tempai laikysis periodu iki 2010 metų), vėliau jis turėtų mažėti ir 2030 m. jau siekti tik 0,2 procento. Nepaisant to, analizė rodo, kad dujos išliks antras pagal svarbą energetinis šaltinis iki 2030 metų ir sudarys 23,7 proc. visos energetinės žaliavos paklausos³¹. Tai yra vienas iš neraminančių veiksnių ES, ypač įvertinus pastaraisiais metais vykusį gamtinių dujų kainų kilimą – juk beveik 58 proc. viso dujų poreikio ES importuoja iš trečiųjų šalių, tad kainų augimas gali turėti neigiamą poveikį Bendrijos valstybių narių ekonomikoms ir atitinkamai konkurencingumui.

2007 metais EK Konkurencijos direktoratas pristatė energetikos sektoriaus apžvalgą, įvertindamas pokyčius nuo 2006 m. pristatytos Žaliosios knygos³². Studijos išvadose pabrėžiama, kad dujų ir elektros rinkos vis dar koncentruojasi nacionaliniu, ne tarpvalstybiniu lygiu, be to, išlieka itin uždaras užsienio investuotojams. Pasak EK studijos, rinkos integracija ir tarpvalstybinė prekyba yra silpna, naujoms bendrovėms įsitvirtinti kitos šalies rinkoje yra per daug sudėtinga. Ten tai pat dar kartą pabrėžiama, kad 25 liberalizuotos rinkos negali būti tapatinamos su bendra Europos Sąjungos energetikos rinka, todėl Bendrija dar turi imtis nemažai veiksnių tam, kad būtų įgyvendintas jos tikslas tokią rinką sukurti.

Nepaisant visų šiame skyriuje išvardintų problemų, kol kas ES realiai nesiima tokių veiksnių, kurie padėtų jai atremti kylančius energetinius iššūkius.

³¹ Commission of the European Communities, „DG Competition Report on Energy Sector Inquiry“ (SEC(2006) 1724). Brussels: Commission of the European Communities, 2007, 22.

³² Ten pat, 7.

2.2. Svarbiausios energetikos bendrovės ES

Dauguma energetikos milžinių turi interesų ne vienoje valstybėje ir aktyviai plečia veiklą kitose šalyse. Nors žiūrint iš verslo pozicijų, energetikos sektoriaus liberalizavimas būtų joms naudingas didinant konkurencingumą ir veikiant atviros rinkos sąlygomis, tačiau energetikos sektoriaus specifika yra kaip tik priešinga. Įvertinus tai, kad energetikos bendrovės savo produkcijos tiesiogine prasme negamina (išskyrus kai kuriais atvejais elektrą) ir yra priklausomos nuo žaliavos tiekėjų, o jų pelno dalis priklauso nuo to, kiek ir kokio laikotarpio kontraktų dėl tiekimo jos sudaro ir kokią rinkos dalį tokiu būdu sugeba užimti, didesnis konkurencingumas joms ne visuomet naudingas. Todėl ES pastebima tendencija, kad dauguma privilegijuotų nacionalinių energetikos bendrovių nėra palankiai nusiteikusios rinkos liberalizavimui ir bendrosios energetikos politikos kūrimui.

Prieštarauti energetikos rinkos atvėrimui bendrovės skatina keli motyvai³³:

- a. visų pirma, liberalizuojama rinka reiškia privilegijuotos padėties netekimą, taip pat dalies verslo atsisakymą vertikalčiai integruotoms bendrovėms.
- b. Veikla liberalizuotoje rinkoje reiškia konkurencingas kainas vartotojams ir atitinkamai mažesnius pelnus.
- c. Be to, tai reiškia daugiau investicijų į inovacijas, siekiant išlaikyti pozicijas rinkoje. Tai taip pat susiję su pelno dalies mažėjimu.

Šalis	Bendrovė	2005 m. apyvarta mlrd. eur.
Ispanija	ENDESA (elektra)	18,06
Prancūzija	EDF (elektra)	46,93
	GDF (dujos)	18,47
D. Britanija	Centrica (dujos)	26,90
	Scottish power (elektra)	10,07
Vokietija	EON (elektra, dujos)	49,13
	RWE (elektra)	42,14
Švedija	Vattenfall (elektra)	12,59

³³ Sebastian Vos, „Europe’s infant energy strategy looks muddled and unclear“. *Europe’s World*, Autumn 2006, 135. <<http://www.europesworld.org/article.aspx?Id=74044811-4ed0-429e-8adf-6f5ead199a32&VersionId=87c351e4-8d28-4d8b-8c00-a80d28ce1d04>> [Žiūrėta 2007 05 03]

Italija	Enel (elektra)	36,49
Belgija	Electrabel (elektra)	12,15

3 lentelė: Dešimt didžiausių ES energetikos bendrovių (pagal finansinius rezultatus 2005 metais)³⁴

2.2.1. Vokietijos koncernas „E.ON“

Didžiausią apyvartą Europoje turi Vokietijos koncernas „E.ON“, veikiantis 18 Europos šalių ir laikomas viena didžiausių Centrinės Europos energetikos paslaugų tiekėju, taip pat viena stambiausių dujų bendrovių ir viena didžiausių pasaulyje dujų importuotoju; „E.ON UK“ tiekia dujas ir elektros energiją D. Britanijoje, kurioje laikoma viena pagrindinių šios šalies rinkos dalyvių.

Vienas pagrindinių „E.ON“ planų 2007 m. buvo perimti Ispanijos energetikos milžinę „Endesa“. Daug prieštaringų vertinimų sulaukęs „E.ON“ žingsnis visgi nebuvo įgyvendintas, kadangi konkurentės „Accione“ ir „Enel“ įsigijo 46 proc. „Endesa“ akcijų. Įsigydamas „Endesa“ Vokietijos koncernas tikėjosi išsivirtinti ne tik Ispanijos, bet ir Prancūzijos rinkose, taip pat skverbtis į Lotynų Ameriką. Mainais į tai, kad ji pasitraukė iš konkurso, buvo sudarytas susitarimas su „Enel“ ir „Accione“ dėl „E.ON“ interesų kitose rinkose, ypač Prancūzijoje.

Tarp kitų bendrovės deklaruojamų planų 2007 metais – siekis išsivirtinti Rusijos energijos rinkoje, taip pat Pietryčių Europoje ir Turkijoje, kurios energetikos rinka turi būti liberalizuota jau 2007 m. pabaigoje. Bendrovė taip pat neslepia savo ketinimų užimti svaresnę poziciją Italijos dujų ir elektros energijos rinkoje.³⁵

Tad „E.ON“ yra ne tik viena didžiausių Europoje energetikos bendrovių, bet ir viena veržliausių, siekianti išsivirtinti kuo platesnėse rinkose. Įvertinus tai, koks yra jos indėlis į Vokietijos biudžetą, taip pat dirbančiųjų bendrovėje ir jos padaliniuose skaičių, galima daryti išvadą, kad bendrovė yra svarbi ne tik Vokietijos vyriausybei, bet ir ES lygiu. Tai reiškia, kad jos pozicijos bendrosios energetikos politikos klausimu yra reikšmingos ir į jas turi atsižvelgti Vokietijos bei bendraeuropinės institucijos.

2.2.2. Ispanijos „Endesa“

³⁴ Commission of the European Communities, „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Report on progress in creating the internal gas and electricity market“. (COM (2005) 568). Brussels: Commission of the European Communities, 2005, 8.

³⁵ E.ON, „Energy for Life. All The Time. 2006 Annual report“. E.ON, 2007. <http://www.eon.com/en/downloads/GB_E_Content_2006.pdf> [Žiūrėta 2007 04 20]

Ispanijos „Endesa“³⁶ užima elektros energijos gamyba ir prekyba ne tik Ispanijoje, bet ir Italijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Andoroje, Belgijoje. Jai priklauso 625 elektros energijos tiekimo punktai. Prancūzijoje ji yra antra rinkoje po „Electricité de France“; Portugalijoje teikia 30 proc. visos elektros energijos, Italijoje – jos paslaugomis naudojasi apie 2,4 proc. visų vartotojų, Vokietijoje „Endesai“ tenka 0,25 proc. pramonės rinkos.

„Endesa“ taip pat yra žymi gamtinių dujų rinkos dalyvė. „Endesa Gas“ yra įsitvirtinusi Ispanijos ir Portugalijos rinkose. Bendrovės gamtinių dujų pardavimai vien 2004 metais išaugo 84,7 procento. Šiuo metu Ispanijoje ji užima apie 10 proc. Ispanijos gamtinių dujų rinkos.

„Endesa“ yra pagrindinė Ispanijos elektros energijos bendrovė. 2004 m. jos rinkos dalis buvo 43 procentai. Jos interesai reiškiami ir Italijoje – jai priklauso 80 proc. trečios didžiausios elektros energijos sektoriaus bendrovės akcijų. Kitas svarbus „Endesa“ padalinys yra Prancūzijoje, kur „Endesai“ priklauso 65 proc. antros didžiausios elektros gamintojos po „Electricité de France“ akcijų.

Būdama reikšminga ne tik elektros sektoriuje, bet ir dujų, į kurį daug investuoja ir sparčiai didina pardavimus, bendrovė proteguoja savo interesus ir europiniu lygiu, ir užsiima aktyviu savo vyriausybės lobizmu. Šios Ispanijos bendrovės svarbą paryškino „E.ON“ bandymas perpirkti jos akcijas – Ispanijos vyriausybė ėmėsi veiksmų, sulaukusių ir EK susidomėjimo bei teisinio proceso inicijavimo, kadangi vyriausybė siekė išlaikyti šią monopolininkę ir jos pozicijos reikšmingumą Ispanijos rinkoje.

2.2.3. Italijos „Enel“

Energetikos bendrovių grupė „Enel“ yra trečia didžiausia elektros energijos bendrovė pasaulyje, trečia Europoje pagal rinkos kapitalizaciją ir didžiausia elektros gamintoja bei tiekėja Italijoje. Anksčiau buvusi monopolininkė, nuo 2006 metų ji buvo privatizuota, Italijos vyriausybei pasiliekant 31,1 proc. akcijų kontrolę.

³⁶ „Endesa“ finansiniai duomenys iš jos puslapio <http://www.endesa.es/Portal/en/our_business/default.htm

„Enel“ parduoda ir gamina energiją daugumoje Europos valstybių, Šiaurės ir Lotynų Amerikoje. Be to, „Enel“ yra antra Italijoje gamtinių dujų skirstytoja ir pardavėja, užimdama apie 12 proc. rinkos.³⁷

Ji aktyviai plečia savo veiklą užsienio rinkose. „Enel“ veiklos sritys apima daugiausiai Iberijos pusiasalį. Čia bendrovė reiškia savo interesus elektros energijos gamybos, skirstymo ir pardavimo srityse (daugiausiai Ispanijoje, kurioje ketina perimti „Endesa“)³⁸.

Prancūzijoje „Enel“ planuoja stiprinti savo pozicijas atsinaujinančių išteklių energijos sektoriuje. Be to, „Enel“ dalyvauja naujame branduolinės jėgainės projekte ir turi jame 12,5 proc. akcijų. Rusijoje „Enel“ turi 49,5 proc. „RusEnergySby“ akcijų – ši bendrovė parduoda energiją pagrindiniams pramoniniams klientams.

Kaip pagrindinė Italijos elektros energijos tiekėja, „Enel“ iš Prancūzijos importuoja daugiausiai branduolinės energijos. Nuo 2005 metų, siekdama užsitikrinti energijos šaltinių įvairovę, bendrovė pradėjo aktyvią investavimo į Prancūzijos ir Slovakijos branduolinės energetikos bendroves kampaniją.

Būdama trečia pagal dydį pasaulio bendrovė, turinti platų produktų krepšelį ir veikianti ne vienoje rinkoje ji iš principo turėtų remti energetikos liberalizavimą. Tačiau kaip ir kitoms šioje darbo dalyje aprašomoms bendrovėms, įsitvirtinus užsibrėžtose rinkose, jai nėra naudinga didesnė konkurencija, dažniausiai reiškianti prarandamą pelno dalį dėl vartotojams mažinamų kainų. Kita vertus, bendrovei svarbiau didinti savo konkurencinius pranašumus branduolinės ir atsinaujinančių išteklių energijos segmentuose. Tad labiausiai ji suinteresuota spausti vyriausybę, taip pat užsiimti europinio lygmens lobizmu savo interesams įgyvendinti.

2.2.4. Prancūzijos „Electricité de France“ (EDF)

EDF įmonių grupė yra viena įtakingiausių bendrovių Europoje. Prancūzijoje įsteigta dar 1946 metais, 2003 m. ji tiekė 22 proc. visos ES elektros energijos. EDF grupė yra energijos operatorius, veikiantis visose elektros pramonės sektoriuose. Be to, bendrovė įgyvendina strateginius tikslus siekdama į savo veiklos portfelį įtraukti ir prekybą

³⁷ „Enel“ konsoliduoti finansiniai duomenys už 2006 metus. <http://www.enel.it/azienda_en/investor_relations/bilanci_documenti/bilancio/consolidato_06/> [Žiūrėta 2007 04 20]

³⁸ Ten pat.

gamtinėmis dujomis. Tai pagrindinė įmonė Prancūzijos elektros energijos rinkoje, taip pat žymi D. Britanijos, Vokietijos, Italijos rinkose. Elektros energijos sektoriuje šios grupės pajėgumai yra laikomi didžiausiais Europoje.

D. Britanijoje jai priklauso penkta pagal dydį šalies elektros energijos bendrovė, Italijoje – antra elektros energijos operatorė ir trečia gamtinių dujų operatorė šalyje. Vokietijoje EDF veikia per „EnBW“ – trečią pagal dydį elektros gamintoją.³⁹

2.2.5. „Gaz de France“ (GDF)

GDF yra energetikos koncernas, kurio specializacija – gamtinių dujų perdavimas ir skirstymas. GDF yra Prancūzijos dujų paskirstymo tinklo savininkė ir operatorė, jai taip pat priklauso požeminės dujų saugyklos ir du dujotiekiai. GDF grupei priklauso dujų paskirstymo ir tiekimo bendrovės Vokietijoje, Italijoje, Slovakijoje, Vengrijoje, Rumunijoje.

Šiuo metu GDF tiekiamos gamtinės dujos aprūpina 75 proc. Prancūzijos gyventojų. Jai priklauso daugiau nei 170 tūkst. km. naftotiekių ir vamzdynų. Būtent dėl šių rodiklių ji yra didžiausias Europoje gamtinių dujų paskirstymo tinklas. Būdamą pasaulyje ketvirtą gamtinių dujų pirkėja ir pirmąjanti skystintų gamtinių dujų importuotoja Europoje, GDF turi susikūrusi labiausiai diversifikuotą pasiūlos portfelį Europoje. Jos paslaugos koncentruojasi ties Prancūzija, Italija, D. Britanija, Beneliukso valstybėmis.⁴⁰ Pagrindiniai jos išteklių šaltiniai – Norvegija (24,7 proc.), Rusija (19,5 proc.), Alžyras (14,8 proc.), Nyderlandai (14,2 proc.). Apie 84 proc. visos GDF žaliavos teikiama ilgalaikių kontraktų pagrindu (pavyzdžiui, sudaryta sutartis su Rusijos „Gazprom“ iki 2030 metų.

Pardavimų rodikliais, GDF yra trečias didžiausias energetikos paslaugų operatorius Prancūzijoje ir antras didžiausias Italijoje. Be gamtinių dujų tiekimo ir pardavimo, GDF turi ambicijų įsivertinti ir elektros energijos sektoriuje.

EDF ir GDF yra vienos pagrindinių Prancūzijos bendrovių, tikslingai siekiančios išlaikyti savo pozicijas šalies ir kitų šalių rinkose. Įvertinus jų nacionalinę reikšmę ne tik ekonomine, bet ir vertybine prasme – jos laikomos Prancūzijos nacionalinio pasididžiavimo objektais – EDF, kartu su kita Prancūzijos bendrove GDF, yra vienos įtakingiausių

³⁹ EDF, „EDF in the world“ <<http://www.edf.fr/92055i/Home-fr/Meta-Plan/international.html>> [Žiūrėta 2007 04 20]

⁴⁰ Gaz de France, „Purchase“ <http://www.gazdefrance.com/EN/public/page.php?identifiant=groupe_activites_acheter> [Žiūrėta 2007 04 20]

bendrovių, turinčios itin artimų ryšių ir atitinkamai stiprios įtakos Prancūzijos vyriausybei. Jų interesų bendroji ES energetikos politika neatitinka – juo labiau, kad, tarkime, GDF yra linkusi palaikyti dvišalius santykius su Rusija ir taip užsitikrinti žaliavos tiekimą, o ES politika siekia laipsniškai įtvirtinti valstybių narių kalbėjimą „vienu balsu“. Nepalankiai vertinama ir tendencija skaidyti įmones, riboti vertikalią integraciją energetikos sektoriuose.

2.2.6. „Centrica“

„Centrica“ yra didžiausia dujų tiekėja D. Britanijos vartotojams ir viena didžiausių elektros energijos tiekėjų veikdama per įmones „Scottish Gas“ ir „British Gas“. Nuo 2003 metų bendrovė atsisakė visų kitų verslų ir ėmėsi tik energetikos sektoriaus, aktyviai plėtodama veiklą už D. Britanijos ribų. Ji turi padalinius ne tik Europoje, bet ir Šiaurės Amerikoje. Europoje ji veikia Belgijoje, Nyderlanduose, Ispanijoje.

2.2.7. „Scottish Power“

„Scottish Power“ energetikos bendrovė yra trečioji pagal dydį Europos paslaugų sektoriaus bendrovė. Ji veikia kaip paskirstantysis gamtinių dujų ir elektros energijos tinklas. Mažmeniniams ir verslo klientams Škotijoje bei D. Britanijoje ji tiekia dujas ir elektros energiją.

„Scottish Power“ yra penkta didžiausia energijos tiekėja ir pirmaujanti vėjo jėgainių operatorė D. Britanijoje bei JAV.

Kadangi Jungtinėje Karalystėje energijos sektorius yra liberalizuotas ir bendrovės veikia, taigi ir konkuruoja, atviros rinkos sąlygomis, joms būtų naudinga plėtoti savo veiklą ES tokiomis pačiomis sąlygomis. Todėl visas britų bendroves, taip pat ir „Scottish Power“ galima laikyti vienas aktyvesnių bendrosios energetikos politikos rėmėjomis ir šalininkėmis.

2.2.8. RWE

RWE gamina apie 7 proc. visos ES elektros energijos ir lygiuojasi šalia tokių bendrovių kaip „E.ON“ (7 proc.) ar „Vattenfall“ (6 procentai).⁴¹ Pagal elektros pardavimus Europoje ją lenkia tik Prancūzijos „EDF“ ir Vokietijos „E.ON“.

⁴¹ RWE, „Facts and Figures“ <<http://www.rwe.com/generator.aspx/investor-relations/language=en/id=227214/factbook-extlink.html>> [Žiūrėta 2007 04 20]

Kalbant apie dujas tiekiančias bendroves, RWE yra šešta dujas tiekianti bendrovė Europoje.⁴² Jos rinkos dalis Vokietijoje yra 16 proc., D. Britanijoje 8 proc., Čekijoje 83 proc., Vengrijoje 46 proc., Nyderlanduose 5 procentai.

Tad RWE sėkmingai konkuruoja su kitomis didžiosiomis bendrovėmis ir Vokietijoje, ir kitose rinkose. Tačiau kaip ir kitais pateiktais atvejais, bendrovė labiau linkusi išlaikyti *status quo* nei siekti rinkų atvėrimo ir didesnės konkurencijos iš kitur.

2.2.9. „Vattenfall“

Valstybinė Švedijos energetikos bendrovė „Vattenfall“ yra pirmaujanti energijos gamintoja Šiaurės Europoje. Jos hidroelektrinės įsteigtos Šiaurės Švedijoje, branduolinė energetika koncentruojasi pietų Švedijoje, dujomis ir anglimi grįsta energija gaminama Vokietijoje ir Lenkijoje.

Pagal pagamintos elektros energijos kiekį „Vattenfall“ pirmauja Švedijoje ir Suomijoje, yra trečia Vokietijoje.⁴³ Ji yra ketvirta didžiausia elektros gamintoja ir pirma šiluminės energijos gamintoja Europoje. Bendrovė savo veiklą koncentruoja į tris rinkas: Vokietiją, Lenkiją ir Šiaurės šalį (Daniją, Suomiją, Norvegiją, Švediją); gamtines dujas parduoda daugiausiai Beneliukso šalims.

Daugiausiai dėmesio skirdama Skandinavijai ir Baltijos jūros pietų regionui, „Vattenfall“ laikosi santūraus požiūrio į bendrąją ES energetikos politiką. Įvertinus tai, kad ji veikia tokiose rinkose, kuriose dažnai tenka susidurti ir su Rusijos faktoriumi, tačiau nėra sudariusi svarbesnių dvišalių susitarimų su šia šalimi ar „Gazprom“, „Vattenfall“ turėtų remti iniciatyvas, skatinančias ES kalbėti vienbalsiai su jos užsienio partneriais. Be to, „Vattenfall“ yra svarbios ir tos EK iniciatyvos, kurios skatina energijos iš atsinaujinančių išteklių gamybą.

2.2.10. „Electrabel“

Pagrindinės „Electrabel“ veiklos sritys yra prekyba elektros energija ir dujomis, elektros energijos gamyba, elektros ir gamtinių dujų tinklų valdymas. Pagrindinės bendrovės

⁴² RWE, „Europe's Largest Market Companies“

<<http://www3.rwecom.geber.at/factbook/en/gas/downstream/marketdata>> [Žiūrėta 2007 04 20]

⁴³ Vattenfall, „Key Facts and Figures“

<http://www.vattenfall.com/www/vf_com/vf_com/365787ourxc/365819keyxf/365851custo/index.jsp> [Žiūrėta 2007 04 20]

veiklos rinkos yra Beneliukso valstybės, Prancūzija, Ispanija, Portugalija, Vokietija, Lenkija, Vengrija, Italija.⁴⁴ 96,7 proc. „Electrabel“ akcijų priklauso Prancūzijos bendrovei „Suez“.

Sprendžiant iš jos veiklos kryptių, „Electrabel“ turėtų remti idėjas dėl rinkos atvėrimo, tačiau nepritarti idėjoms dėl veiklos skaidymo, kadangi pati ne tik gamina energiją, bet ir valdo paskirstymo tinklus.

2.3. Įtakingiausių ES valstybių narių energetikos rinkų apžvalga⁴⁵

2.3.1. Vokietija

Vokietijos rinka paremta tokiais energetikos šaltiniais: nafta (36 proc.), dujomis (23 proc.), kietuoju kuru (25 proc.). Jos pačios nacionaliniai išteklių sudarytų 44 proc. kietojo kuro, 32 proc. atominio, 11 proc. dujų, 3 proc. naftos viso poreikio, tad šalis yra visiškai priklausoma nuo naftos importo (importo struktūra: 33 proc. iš Rusijos ir dar 7 proc. iš prorusiško Kazachstano, 19 proc. iš Norvegijos, po 12 proc. iš Libijos ir D. Britanijos). Be to, beveik pusę visų reikalingų dujų – 45 proc. – ji taip pat importuoja iš Rusijos. Likusią dalį – iš Norvegijos ir Nyderlandų. Anglis importuojama iš Pietų Afrikos Respublikos (28 proc.), kaimyninės Lenkijos (22 proc.), taip pat iš Rusijos (17 proc.).

Vokietijos rinkoje dominuoja keturios pagrindinės bendrovės gaminančios elektrą. Tai „RWE“, „E.ON“, „Vattenfall“ ir „EnBW“. Jos gamina apie 90 proc. visos šalies rinkai tiekiamos energijos. Elektra eksportuojama į Prancūziją ir Čekijos respubliką.

Vokietijos dujų rinka pasižymi daugiasluoksne struktūra. Joje dominuoja penkios kompanijos: „Eon-Ruhrgas“, „RWE“, „VNG“, „Wingas“ (bendra „Wintershall“ ir „Gazprom“ įmonė), „BEB“, kurios importuoja ir perduoda dujas, taip pat dar 24 bendrovės užsiimančios dujų perdavimu regioniniu lygmeniu, ir apie 720 bendrovių veikiančių vietiniu lygiu.

Didžiausia bendrovė yra „Eon-Ruhrgas“, kuri turi akcijų apie 30 proc. regioninių bendrovių ir tokiu būdu užsitikrina dominavimą visoje Vokietijos rinkoje. „Thüga“, taip pat valdoma koncerno „Eon-Ruhrgas“, valdo daugumą dujų paskirstymo ir tiekimo bendrovių ir

⁴⁴ Electrabel, „Core business“ <http://www.electrabel.be/corporate/aboutelectrabel/corebusiness_en.asp> [Žiūrėta 2007 04 20]

⁴⁵ Jei nenurodyta kitaip, duomenys apie valstybių rinkas imti iš: Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007. Taip pat Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: EU Energy Policy Data“. {SEC(2007) 12}. Brussels: Commission of the European Communities, 2007.

taip kontroliuoja jų pirkimus. Tokiu būdu garantuojama rinkos dalis jos pirminei įmonei „Eon-Ruhrigas“, kuriai priklauso apie 60 proc. visos Vokietijos didmeninės rinkos. „Wingas“ šiuo metu užima apie 12-15 proc. Vokietijos rinkos.

Apibendrinant, Vokietija yra priklausoma nuo Rusijos ir naftos, ir dujų sektoriuose, tad Vokietijai Rusija yra itin svarbi partnerė – tai byloja ir viešajame diskurse nuolat primenamas šios partnerystės apibūdinimas – „ypatingi santykiai“. Vokietijos energetikos bendrovės, nors ir aktyviai bandančios įsitvirtinti svetur, visgi neremia rinkos liberalizavimo ir ypač vertikalios bei horizontalios integracijos mažinimo idėjų. Būtent šie du veiksniai lemia tai, kad šalis formaliai palaikydama bendrosios energetikos politikos ES idėją, realiai tęsia savo rinkos uždaramą.

2.3.2. Prancūzija

Prancūzijos energetikos šaltinių struktūra susideda iš branduolinės energetikos (40 proc.), naftos (33 proc.), dujų (14 proc.). Branduolinė energija yra jos pagrindinis pranašumas – net 85 proc. visos nacionalinės energetikos produkcijos sudaro būtent branduolinė energetika. Taip pat nemažą dalį užima ir atsinaujinančių išteklių energija – 13 procentų. Tad elektros energiją šalis eksportuoja – pagal IEA duomenis, Prancūzija yra viena daugiausiai elektros energijos eksportuojančių valstybių⁴⁶.

Tuo metu naftą, dujas, kietąjį kurą Prancūzija importuoja. Naftos šaltiniai, taip pat kaip ir Ispanijoje, Prancūzijoje yra diversifikuoti: iš Norvegijos atsivežama apie 18 proc., Rusijos ir Saudo Arabijos po 15 proc., iš D. Britanijos 10 procentų. Gamtinių dujų šaltiniai taip pat diversifikuoti – Rusijos dujos sudaro 21 proc. viso dujų importo, Norvegijos – 27 proc., Nyderlandų 20 procentų. Anglies atsivežama iš Australijos (31 proc.), PAR (20 proc.), Kolumbijos (15 proc.).

Prancūzijoje elektros ir dujų rinkose dominuoja „Gas de France“ (GDF) ir „Electricité de France“ (EDF), kurios kontroliuoja ne tik prekybą, gamybą ir pardavimus, bet ir tiekimo bei paskirstymo tinklus. EDF kontroliuoja apie 87 proc. rinkos ir dėl to Prancūzijos rinka laikoma viena labiausiai koncentruotų Europoje. Iš likusios rinkos dalies minėtinos dvi bendrovės „Electrabel-Suez“ ir SNET (priklausanti Ispanijos koncernui „Endesa“).

⁴⁶ International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006.
<<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11]

Prancūzijos situacija yra palankesnė nei Vokietijos būtent dėl jos energetinių išteklių diversifikavimo. Šiuo požiūriu vienas didžiausių Prancūzijos turimų privalumų – stiprus branduolinės energetikos sektorius. Todėl Prancūzija labiau palaiko ir remia tas iniciatyvas, kurios palankesnės branduolinei energetikai.

Įvertinus šalies rinkos koncentracijos mastą bei tradiciškai protekcionistinę Prancūzijos politiką, galima daryti išvadą, kad bendroji ES energetikos politika nėra jos prioritetas tais aspektais, kai kalbama apie monopolijų naikinimą. Dar daugiau - tradiciškai senų Prancūzijos energetikos bendrovių reformos ar šiuo metu jų užimamos padėties bloginimas gali būti skausmingai priimamas plačiosios visuomenės, jau nekalbant apie pačias bendroves.

2.3.3. D. Britanija

D. Britanijoje naudojamos energetikos dalys skirstosi taip: dujos sudaro 39 proc. visų naudojamų energijos išteklių, nafta 35 proc., anglis 16 proc., branduolinė energetika 9 procentus. Tačiau nacionaliniai ištekliai patenkintų tik 43 proc. naftos, 39 proc. dujų, 9 proc. branduolinės energetikos poreikio. Naftą britai eksportuoja (tiesa, vis mažesnius kiekius), elektros energijos ir dujų pirkimai sudaro nedidelę dalį visų energetikos išteklių importo, o kietojo kuro tenka importuoti virš 20 mln. tonų per metus. Pagrindinis naftos šaltinis yra Norvegija (73 proc.) ir Rusija (14 proc.). Dujas ji taip pat importuoja iš Norvegijos – net 72 procentus. Likusią dalį sudaro importas iš Belgijos (28 proc.). Anglies D. Britanija importuoja daugiausiai iš PAR ir Rusijos (po 28 proc.), taip pat iš Australijos (17 proc.). Be to, britai patys patenka į daugiausiai gamtinių dujų išgaunančių šalių penketuką⁴⁷.

D. Britanijoje svarbiausiais energetikos sektoriaus gamintojais ir tiekėjais gali būti laikomos penkios bendrovės: „Centrica“, „Npower“ (RWE), „Powergen“ (E.ON), „EDF Energy“, „Scottish Power“, „Scottish and Southern Electricity“. Nei viena bendrovė neužima dominuojančios pozicijos.

Kaip matosi iš pagrindinių šioje rinkoje veikiančių įmonių sąrašo, D. Britanijos energetikos rinka yra viena liberaliausių ES – joje veikia daugumos didžiųjų ES bendrovių atstovybės. Visgi britų bendrovės, norėdamos pradėti veiklą kitose ES valstybėse narėse,

⁴⁷ International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006.
<<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11]

nesulaukia tokių pat palankių sąlygų. Dėl to britai yra vieni didžiausių bendrosios energetikos politikos kūrimo ir energetikos rinkos liberalizavimo šalininkai.

2.3.4. Italija

Italijoje naudojamos energijos pagrindą sudaro dujos (40 proc.) ir nafta (40 proc.). Jos pačios nacionaliniai išteklių susideda iš dujų (38 proc.), atsinaujinančių išteklių (42 proc.), naftos (20 proc.). Naftą Italija importuoja iš Libijos (25 proc.), Rusijos (23 proc.), Saudo Arabijos (14 proc.). Pagrindiniai jos gamtinių dujų importo šaltiniai yra Alžyras (39 proc.) ir Rusija (37 proc.); anglies – PAR (24 proc.), Indonezija (24 proc.), Australija (12 proc.).⁴⁸

Italijoje elektros energijos rinkoje minėtinos penkios įmonės. Tai „Enel Produzione“ (39 proc. rinkos), „Edison Group“ (11,7 proc.), „Eni Group“ (9 proc.), „Endesa Italia“ (8,2 proc.) ir „Edipower“ (8 proc.). Dujų sektoriuje pagrindiniai dalyviai yra „ENI“ (43,9 proc. rinkos), „Enel Group“ (15,4 proc.), „Edison Group“ (7,7 proc.), „E.ON“ (1,5 proc.), „Gaz de France“ (1,5 proc.).

Gamtinių dujų rinkoje dominuoja „ENI“ (84 proc. nacionalinės produkcijos ir 65 proc. viso importo). Be to, „ENI“ tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoja visus penkis pagrindinius dujotiekus bei pagrindinį operatorių, kontroliuojantį nacionalines gamtinių dujų atsargas – „Stogit“, tad šia prasme yra įtakingiausia bendrovė Italijoje.

Italija taip pat priklauso tai šalių grupei, kuri labiau linkusi palaikyti nacionalines energetikos politikas, kadangi energetikos klausimus sieja su nacionaline kompetencija. Jos padėtis palanki dar ir tuo aspektu, kad Italija sugebėjo diversifikuoti energetinės žaliavos šaltinius ir nors Rusija, kaip energetinės žaliavos tiekėja, jai yra svarbi, tačiau ne kritinė. Tradiciškai palaikanti draugiškus santykius su šia valstybe, Italija atitinkamai yra ir mažesnė bendrosios energetikos politikos remėja.

2.3.5. Ispanija

Ispanijoje pagrindinis energijos šaltinis yra nafta (49 proc.), dujoms tenka 18 proc., kietajam kurui 15 procentų. Jos pačios energetikos išteklių susideda iš 50 proc. branduolinės energijos, 28 proc. atsinaujinančių išteklių, 20 proc. kietojo kuro. Tad visą naftos poreikį šaliai reikia importuoti. Ispanijos pasirinkta strategija – kuo didesnė importo šaltinių įvairovė – sąlygoja faktą, kad jos naftos priklausomybė nuo Rusijos yra tik 18 procentų. Kiti naftos

⁴⁸ International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006.
<<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11].

tiekėjai yra Meksika, Libija, Saudo Arabija, Nigerija. Dujų poreikį šalis tenkina importuodama žaliavą iš Alžyro (62 proc.) ir Nigerijos (18 proc.), Kataro (14 proc.), kelių kitų šaltinių. Anglies Ispanija perka iš PAR (43 proc.), Indonezijos (14 proc.), Rusija atsiduria trečioje vietoje – 13 procentų.⁴⁹

Ispanijoje pagrindinė problema yra ribotos jungtys su Prancūzija ir Ispanija, tad ši rinka gali būti laikoma visiškai savarankiška ir atskira. Ispanijos elektros gamybos ir tiekimo rinkoje dominuoja keturios nacionalinės bendrovės, iš kurių minėtinos „Endesa“ ir „Iberdrola“. Ispanijos rinkoje konkurenciją itin riboja dominuojanti „Endesa“ ir „Iberdrola“ duopolija, kuriai priklauso apie 70 proc. pasiūlos. „Gas Natural“ (GN) dominavo 73 proc. rinkos 2005 m., o tai parodo, kad konkurencija šalyje egzistuoja tik iš dalies.

Ispanijos energetikos rinka yra viena uždariausių ES, besiremianti tradicinėmis savo bendrovėmis ir skeptiškai vertinanti užsienio bendrovių veiklą šalyje – tai itin paryškino „Endesos“ pardavimo procesas, kurio metu Ispanijos vyriausybė ėmėsi įvairių veiksmų tam, kad apsaugotų ir išlaikytų savo bendrovės kontrolę.

Sugebėjusi užsitikrinti maksimalią energetinės žaliavos tiekėjų įvairovę Ispanija taip pat priklauso valstybių grupei, kuri energetikos politiką palaiko daugiau formaliai.

Apibendrinant, iš visų analizuotų įtakingiausių ES valstybių, tik D. Britanija gali būti laikoma tikrąja liberalios energetikos rinkos šalininke ir kartu bendrosios energetikos politikos rėmėja. Kitos valstybės, nors formaliai ir pritaria bendrosios energetikos politikos kūrimui, tačiau nesuvokia ryšio tarp liberalizacijos ir, pavyzdžiui, energetinio saugumo⁵⁰. Tai savo ruožtu lemia kliūtis energetikos politikos formavimui ir energetikos rinkų liberalizavimui.

2.4. ES energetikos infrastruktūra

ES yra gana palankioje padėtyje – ją supa svarbiausi dujų atsargų šaltiniai pasaulyje. Tai Rusija, Iranas, Norvegija, Alžyras, Nigerija, Kaspijos jūros baseinas, centrinė Azija, Vidurio Rytai. Šiems regionams ES yra patrauklus energijos vartotojas. Tačiau siekdama užsitikrinti energetikos žaliavos pasiūlos diversifikaciją, ES susiduria su nemažais iššūkiais.

⁴⁹ International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006.
<<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11]

⁵⁰ „A bear at the throat“. *Economist*, vol. 383, 2007, 58-60.

Viena opiausių problemų iki šiol išlieka jau sukurtos, bet vis dar silpnos ir nepatikimos elektros bei dujų jungtys tarp ES narių, nors ir sutinkama, kad tarpvalstybinė prekyba energetika šiuo atveju yra vienas svarbiausių komponentų siekiant efektyvumo ES lygiu.

Elektros energijos atveju tarpvalstybinis režimas kūrėsi itin lėtai – 2005 metais tik 10 proc. visos suvartojamos energijos buvo gaunamos iš tarpvalstybinės prekybos. 70 proc. šio skaičiaus sudarytų Italijos importuojama energija iš Prancūzijos. Kalbant apie gamtines dujas, skaičius yra daug didesnis ir sudaro 60 proc. – tačiau čia reikia daryti išlygą, nes didesnę dalį dujų ES importuoja, tad natūralu, kad vėliau bloko viduje ji paskirstoma prekiaujant tarp valstybių. Be to, dauguma šio skaičiaus valdo didžiosios bendrovės⁵¹.

Prekyba tarp pačių ES narių nėra aktyvi. Tik Danija, Nyderlandai ir D. Britanija yra tos valstybės, kuriose ES prekybos gamtinėmis dujomis balansas teigiamas. Nyderlandai, beje, taip pat daugiausiai eksportavo į Vokietiją, Belgiją ir Italiją. D. Britanija daugiausiai gamtinių dujų eksportavo į Belgiją, Airiją, Nyderlandus, Danija – į Vokietiją ir Švediją. 2004 m. Vokietija ir Italija importavo daugiausiai elektros energijos. Šias valstybes seka Nyderlandai, Austrija, Švedija, Belgija. Daugiausiai elektros energijos eksportuoja Prancūzija, Vokietija ir Čekija.⁵²

Šiuo metu Europos galios tinklas yra padalintas į septynis regioninius telkinius, kurie tarpusavyje sujungti gana silpnai. ES jau ne kartą yra patyrusi elektros srovės trūkius, kurie valstybėms narėms parodė, kad elektros energijos tinklus ES sieja pernelyg silpni ryšiai, o koordinacija tarp nacionalinių ir regioninių galios rinkų yra silpna. Be to, nepakanka gamybos pajėgumo ir trūksta elektros perdavimo galios, kuri riboja prekybą elektros energija ES narėse. Daugiau naujų jungčių tarp tinklų juos išplėstų ir padidintų paskirstymo patikimumą. Tad ES prioritetu dar ilgai bus investicijų skatinimas palaikyti galios jungčių konkurencingumą, kad būtų sukurta integruota elektros energijos rinka, kurioje vyktų laisva prekyba tarp valstybių⁵³. Kaip teigiama EK Komunikate, „per kitus dvidešimt penkerius metus Europa turės investuoti 900 mlrd. EUR į naujus elektros energijos gamybos

⁵¹ Christian Egenhofer, Kyriakos Gialoglou, „Rethinking The EU Regulatory Strategy For The Internal Energy Market. Report Of A Ceps Task Force“. CEPS Task Force Report No. 52, December 2004.

⁵² John Goerten, Emmanuel Clement, „Competition indicators in the Gas Market of the European Union. Eurostat“, *Statistics in Focus*, 8, 2005. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NQ-05-008/EN/KS-NQ-05-008-EN.PDF> [Žiūrėta 2006 11 24]

⁵³ Vince L. Morelli, „The European Union’s Energy Security Challenges“. CRS Report for Congress. September 11, 2006. <www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]

pajėgumus. Dėl didelio efektyvumo dujos ir toliau yra populiariausias kuras, tačiau net ir dujų sektoriuje reikės investuoti 150 mlrd. EUR į dujomis kūrenamas elektrines ir dar 220 mlrd. EUR į dujų infrastruktūrą. Pagrindinis prioritetas siekiant pritraukti pakankamai naujų investicijų – tinkamai veikianti energijos vidaus rinka, kurioje teikiami teisingi investicijų signalai“.⁵⁴

Kalbant apie dujas, ES skatina glaudesnius ryšius per egzistuojančią dujotiekių sistemą tarp ES narių. Be to, pradėjus veikti naujiems dujotiekiams ir dujų terminalams, dujos ir nafta, patenkanti į ES, automatiškai bus susieta su bendrąja rinka.

2005 – 2006 m. konfliktas tarp Ukrainos ir Rusijos dėl dujų kainų ES valstybėms akivaizdžiai parodė, kad jos labai rizikuoja pasikliaudamos tik vienu tiekėju, ypač jeigu jų dujotiečiai nėra sujungti su jokiais kitomis sistemomis. Tad Pietryčių Europos valstybėms jungiantis prie ES, EK praplėtė bendros dujų ir elektros rinkos apibrėžimą, pabrėždama, kad reikalingas stabilus reguliacinis rinkos mechanizmas, galintis pritraukti investicijų, pagerinti aplinkosaugos situaciją ir plėsti elektros bei dujų rinkos konkurencingumą.

Kitas svarbus veiksnys, tuo pat metu atspindintis ES valstybių integracijos lygmenį energetikos politikos atžvilgiu, yra energijos išteklių saugyklos, skirtos užtikrinti energijos tiekimą ypatingaisiais atvejais. Formaliai egzistuoja daugiau nei šimtas gamtinių dujų saugyklų Europoje, tačiau kai kurios valstybės laikosi nuostatos, kad joms neapsimoka nuolat laikyti pilnus rezervuarus atsargų ir juos laiko pustuščius. ES vienas iš uždavinių yra sugalvoti mechanizmą, kuris priverstų valstybes saugoti bent minimalų dujų atsargų lygį. Dar svarbesnė problema – tokių rezervuarų atvirumas kitoms šalims nelaimės atveju⁵⁵. Paprastai valstybės laikosi nuostatos, kad dujų saugykla yra strateginis valstybės objektas, todėl nenoriai atveria jas kitoms šalims. Tad ES turi dėti nemažai pastangų, kad būtų sutvirtintas valstybių narių solidarumas. Jeigu ES vidaus rinka sugebėtų užtikrinti energijos tiekimą valstybėms narėms net ir nelaimės atveju, tai būtų svarbus žingsnis užtikrinant energetinį saugumą. Šiam tikslui pasiekti ES skatina dujų ir elektros jungčių – arba Transeuropinio energijos tinklo – kūrimą, kuris siejasi ir su energetikos rinkos integracija⁵⁶. Toks tinklas

⁵⁴ Europos Komisija, „Europos energetikos politika“. Komisijos komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui. {SEC(2007) 12}. Briuselis: Europos Komisija, 2007 m. sausio 10 diena.

⁵⁵ Vince L. Morelli, „The European Union’s Energy Security Challenges“. CRS Report for Congress. September 11, 2006. <www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]

⁵⁶ Commission of the European Communities, „Report From The Commission To The Council, The European Parliament, The Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions On The

būtų svarbus įgyvendinant du tikslus: jis skatina bendrą energetikos politikos koordinavimą ir keitimąsi informacija tarp valstybių narių. Be to, taip palaikomi ir skatinami tarpvalstybiniai dujų bei elektros jungčių projektai. Šiuo metu iš Transeuropinio energijos tinklo biudžeto buvo pasiūlyta finansuoti 42 projektus. ES planuoja investuoti 25 mln. eurų į tokius projektus kaip Prancūzijos-Belgijos, Lenkijos-Lietuvos, Lenkijos-Vokietijos elektros jungtys. Taip pat remiami povandeninio elektros kabelio tarp D. Britanijos ir Olandijos, Italijos ir Slovėnijos tiesimo projektai. Būtent dėl Transeuropinio energijos tinklo buvo paremti Šiaurės Europos ir Medgas energijos žaliavų tiekimo vamzdynų projektai.⁵⁷

Šiuo metu svarbiausi ES tikslai – patobulinti dujotiekių sistemą dujoms iš Rusijos per Ukrainą, Baltarusiją, Moldovą, taip pat per Tunisą ir Maroką iš Alžyro tiekti. Nemažai naujų dujų projektų jau įgyvendinami arba planuojami įgyvendinti. Jie turėtų pagerinti importo galimybes artimiausiam dešimtmečiui. Šie projektai tai⁵⁸:

- Norvegijos – D. Britanijos dujotiekis 2006-2007 metais.
- Dujų per Baltarusiją tiekimo projektas 2006-2007 metais.
- Baltijos dujotiekis 2010 metais.
- Nabuko dujotiekis.
- Kaspijos dujotiekis, kuriuo dujos bus tiekiamos tiesiai iš centrinės Azijos.
- Projektai, susiejantys Alžyrą su Ispanija (Medgaz) ir Alžyrą su Italija (GALSI).
- Mašreko dujotiekis, sujungiantis Egipto, Sirijos, Irako dujas su Turkijos, o iš čia ir su ES.
- Dujotiekio plėtra iš Turkijos į Italiją, įtraukiant ir Graikiją. Tai didintų žaliavos iš Pietų ir Rytų šaltinių ES ir Balkanams tiekimo galimybes.

Šiuo metu pagrindinės dujų saugyklos ES yra sukoncentruotos Italijoje, Ispanijoje, D. Britanijoje. Šiaurės rytų dalyje įtvirtinamos subregioninės diversifikacinės schemos – bendros požeminės saugyklos ir terminalai Baltijos šalyse, Lenkijoje, taip pat Juodosios jūros pakrantėse Ukrainoje.

Implementation Of The Guidelines For Trans-European Energy Networks In The Period 1996-2001“. Brussels: European Commission, 2001.

⁵⁷ Europos Komisija, „Europos energetikos politika“. Komisijos komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui. {SEC(2007) 12}. Briuselis: Europos Komisija, 2007 sausio 10 diena.

⁵⁸ Commission of the European Communities, „Report From The Commission To The Council, The European Parliament, The Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions On The Implementation Of The Guidelines For Trans-European Energy Networks In The Period 1996-2001“. Brussels: European Commission, 2001.

Naftotiekių projektai telkiasi ties Kaspija. Vykdomi bent keliolika projektų⁵⁹:

- Odesos-Brody naftotiekio plėtra į Lenkiją, o jo šakos – į Latviją, Vokietiją, Slovakiją, Čekiją.
- Naftotiekis, jungiantis Bratislavą ir Schwechat.
- Burgo – Aleksandropolio naftotiekis.
- Konstanzo – Triesto naftotiekis.
- Adrijos (Centrinė Europa) ir Družbos (Rytų Europa) naftotiekių sistemų integracija.
- Tranzito galimybių į Pietų Kaukazą plėtra.

2007 m. pradžioje EK Komunikate nustatyti keturi svarbiausi prioritetai: elektros energijos jungtis tarp Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos; naudojant jūros vėją pagamintos elektros energijos jungtys Šiaurės Europoje; Prancūzijos ir Ispanijos elektros energijos tinklų sujungimas; Nabuko dujotiekis, kuriuo tiekiamos dujos iš Kaspijos regiono į Vidurio Europą.

Bendros infrastruktūros kūrimo svarba buvo suvokta jau seniai, tačiau iki šiol transeuropinio tinklo kūrimas buvo vertinamas kaip rekomenduojamojo pobūdžio nuostata. Iš principo viena iš kliūčių spartesnei infrastruktūros plėtrai yra ta, kad EK šiuo metu gali tik savo kompetencijos ribose įtvirtinti prioritetinių Europinio lygmens projektų, kuriuos Bendrija iš dalies finansuoja, sąrašą, tad turi mažai kompetencijos šiuo klausimu. Tačiau kaip rodo praktika, dažniausiai šie prioritetiniai projektai tokiais tampa ne europinio, o nacionalinio intereso pagrindu⁶⁰.

Vykdomų projektų veiksmingumą padidintų atitinkama politinė valia, kuri paskatintų stipresnę ES įsitraukimą į infrastruktūros kūrimą. Pasak Ch. Egenhofer ir K. Gialoglou, bendros infrastruktūros kūrimą galėtų paskatinti tam tikras vykdomų projektų monitoringas. Tarkim europinės institucijos galėtų įvertinti konkurencinius veiksnius, taip pat pasakyti, ar bendrovės ir valstybės narės vykdo savo įsipareigojimus plėtojant energetikos tinklus, užtikrinant pasiūlos saugumą jau esančiai infrastruktūrai. Beje, tokia vertinimo procedūra taip pat būtų reikšminga kuriant patikimą Europos jungčių planą⁶¹. Jeigu jį palaikytų tarptautinės bendrovės, nacionaliniai reguliuotojai, EK ir ET, Europos jungčių planas būtų tas

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Christian Egenhofer and Kyriakos Gialoglou, „Rethinking The Eu Regulatory Strategy For The Internal Energy Market. Report Of A Ceps Task Force“. CEPS Task Force Report No. 52, December 2004.

⁶¹ Ten pat.

elementas, kuris taptų varomąja jėga politinei valiai formuoti valstybėse narėse ir paskatintų peržengti jų politinius prieštaravimus kurti naujai infrastruktūrai.

Šiuo metu EK yra ėmusis kitokios strategijos. Prieš įgyvendinant bendrąją energetikos politiką, ji skatina kurti regionines tokios politikos atmainas. Regioninė energetikos politika kuriama remiantis geografiniu principu, harmonizavimo praktika, taikant prekybos taisykles ir palaiptinai stiprinant šiuos regioninius darinius.

Akivaizdu, kad bendrajai rinkai sukurti būtinos tarpvalstybinės energetikos jungtys ir tarpvalstybinis bendradarbiavimas energetikos klausimais. Tad energetikos sektorių liberalizacija bei valstybių narių solidarumo energetikos klausimais skatinimas yra vienas pagrindinių ES uždavinių ir keliamų tikslų.

3. ES energetikos politikos integracija: raida ir pagrindinės problemos

3.1. ES energetikos politikos raida

Svarstymai apie bendrąją energetikos politiką ES prasidėjo dar 6 deš., tačiau nepaisant visų EK iniciatyvų, nebuvo sėkmingi. Nemažą smūgi formuluojamai energetikos politikai sudavė 1973-1974 metų naftos krizė, dėl kurios valstybės vėl pradėjo labiau linkti energetikos politiką įgyvendinti vienašališkai. Realesnių pokyčių atsirado tik po to, kai 1985 m. buvo pirmą kartą suformuluota Bendros rinkos, pašalinančios prekybos barjerus ir leidžiančios laisvą paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimą ES, koncepcija. Ji suteikė naujo impulso debatams dėl liberalizuotos vidaus energetikos rinkos, kurie prasidėjo vėliau - 1989 metais ir apogėjų pasiekė, kai buvo išleistos dvi direktyvos – 1996 ir 1998 metais. Direktyvų tikslas buvo visiškai atverti ir padėti konkurencingumo didinimui energetikos sektoriuje. Apibendrinant direktyvos turėjo keturis tikslus⁶²:

a) įgyvendinti bendrąją rinką skatinant konkurenciją ir elektros bei dujų produkcijos ir tiekimo efektyvumą;

b) sumažinti kainas ir visiems ES energetikos vartotojams sudaryti galimybes pasirinkti savo energetikos tiekėją jau 2007 metais;

c) pagerinti aplinkosaugos būklę;

d) padidinti energetikos saugumą.

⁶² Vince L. Morelli, „The European Union’s Energy Security Challenges“. CRS Report for Congress. September 11, 2006. <www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]

Tam, kad įgyvendintų visus tikslus, ES valstybės narės turėjo susitarti dėl aiškių principų, kas kontroliuos, reguliuos, kam priklausys, kas turės priėjimą prie energetikos tinklų ir energijos žaliavos saugojimo bazių. Įgyvendinus dujų ir elektros direktyvas, dauguma ES narių atvėrė rinkas skirtingu metu ir skirtingais tempais. Tai, kad rinkos liberalizavimas vyko gana lėtai, iš dalies kaltos vyriausybės ir stambiosios bendrovės. Dauguma valstybių narių energetikos politiką suvokia kaip per daug svarbią savo pačių ekonomikos plėtrai ir todėl rinkosi joms pačioms patinkantį tempą. Europoje stambiosios bendrovės buvo tos, kurios teikė rinkoms stabilumo ir dėl savo dominuojančios padėties jos buvo suvokiamos kaip pagrindinės pramonės šakos valstybėse. Tad vyriausybės stengėsi apsaugoti savo pramoninkus net pažeisdamos atviros rinkos principus.

Sutariama, kad bendrai rinkai sklandžiai funkcionuoti būtinos penkios sąlygos⁶³:

1. **Likvidumas.** Šis principas reiškia lengvos prieigos prie rinkos užtikrinimą, nevaržomą tarpvalstybinę prekybą, laisvą konkurenciją, monopolininko nebuvimą.

2. **Skaidrumas.** Rinka priklausoma nuo informacijos skaidrumo, kartu apimant patikimas kainas, kurios rinkos dalyviams leistų laisvai priimti sprendimus dėl verslo.

3. **Patikimumas ir stabilumas.** Rinkos dalyviams reikia stabilaus ir nedažno taisyklių keitimo.

4. **Standartizuotos operacijos.** Tam, kad būtų mažesni transakcijų kaštai, rinkoms reikia standartizuotų operacijų.

5. **Tarpsisteminis veikimas.** Energetikos tinklams tai itin svarbu užtikrinant alternatyvius energetikos tiekėjus.

Nepaisant to, kad energetikos integracijos procesas vyksta, kai kurios šių sąlygų vis dar yra neįgyvendintos. Visų pirma, yra trukdžių veiksmingai ir be apribojimų ar diskriminacinių kriterijų trečiosioms šalims prieiti prie tinklų dėl vertikalios integracijos ar silpnos reguliacinės funkcijos, augančios koncentracijos, ribotos ar net neegzistuojančios konkurencijos. Apibendrintai – problemos, susijusios su rinkos likvidumu ir reakcija į pasiūlos bei paklausos sąlygų pokyčius, įskaitant tinklo pajėgumus⁶⁴.

⁶³ Christian Egenhofer and Kyriakos Gialoglou, „Rethinking The Eu Regulatory Strategy For The Internal Energy Market Report Of A Ceps Task Force“. CEPS Task Force Report No. 52, December 2004.

⁶⁴ Ten pat.

Kalbant apie energetikos integraciją, negalima aplenkti ES energetinio saugumo aspekto⁶⁵. Kaip jau buvo minėta, elektros bei dujų jungtys tarp ES narių yra silpnos ir nepatikimos, tad kritiniu atveju tai gali sukelti rimtų problemų ne tik atskiroms valstybėms, bet ir visai Bendrijai.

Kaip prognozuojama, ES energetikos poreikis augs ir per artimiausius 30 metų, tad ES valstybės neišvengiamai susidurs su augančiomis energetikos žaliavos kainomis, augančiu tiekėjų nestabilumu. Tad jei ES požiūris į energetiką ir toliau bus grindžiamas 27 atskiromis energetikos politikomis, jis nebus sėkmingas. Kol kas valstybės narės skeptiškai vertina galimybę perduoti koordinuoti strategiškai svarbią sritį supranacionalinėms ES institucijoms, taip pat nesuformuoja bendro požiūrio į Rusiją, tačiau jau pradeda pamažu įgyvendinti bendroji energetikos politiką. Kaip pabrėžiama Žaliojoje knygoje, pasaulis dėl globalizacijos mažėja, tad ilgainiui energetikos politika įgys europinę dimensiją.

3.1. Bendrosios ES energetikos politikos kūrimo problemos

Nors energetikos politika ES lygiu turėtų būti įgyvendinama tarp 27 ES narių, dažniausiai jungtys tarp skirtingų valstybių vis dar grindžiamos dvišaliais, ne daugiašaliais, susitarimais. Tad pasigirsta tvirtinimų, kad vidaus rinka tėra nacionalinių energetikos rinkų visuma su ribota tarptautine prekyba. Iš tikrųjų nepaisant ambicingų tikslų ir padarytos pažangos kuriant bendrąją energetikos politiką, jos rezultatų dar beveik nesimato. Pasak ES komisarės Neelie Kroes, atsakingos už konkurencijos politiką, šiuo metu galima išskirti tokias problemas kaip rinkos koncentracija, vertikalus prieigos prie rinkos ribojimas, silpna rinkos integracija, skaidrumo energetikos sektoriuje problemos, kainų formavimo specifika⁶⁶.

Kalbant apie rinkos koncentraciją, dauguma dujų ir elektros rinkų vis dar išlieka koncentruotos ir atspindinčios senąją rinkos struktūrą – vyravusį monopolinį modelį. Kaip pastebi komisarė, vis dar linkstama kontroliuoti valstybės energetikos sektorių net ir tais atvejais, kai rinka yra liberalizuota. Tokiu būdu naujiems veikėjams patekti į ją tampa itin sudėtinga, o ir tolimesnė jų veikla yra varžoma griežtos kontrolės.

⁶⁵ „The European Union and Energy. Looking to the Future“. *EU Focus*. Delegation of the EU to the USA. September 2006. <<http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2006/EUFocus-Energy.pdf>> [Žiūrėta 2006 11 24]

⁶⁶ Neelie Kroes, „Towards an Efficient and Integrated European Energy Market – First Findings and Next Steps“. Pranešimas EK konferencijoje „Energy Sector Inquiry – Public Presentation of the Preliminary Findings“, Briuselis, 2006 vasario 16 diena. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/92&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>> [Žiūrėta 2006 10 24]

Tai siejasi su antra pabrėžta problema – vertikaliu prieigos prie rinkos ribojimu. Nauji rinkos dalyviai patiria sunkumų bandydami pasiūlyti savo paslaugas vartotojams. Paprastai bendrovės yra vertikalios integruotos ir apima kelis pasiūlos grandinės lygmenis, todėl nerodo noro pradėti bendrą veiklą su naujais rinkos dalyviais. Sudarytos ilgalaikės sutartys lemia tai, kad nesinaudojama alternatyvių energijos žaliavos tiekėjų siūlymais. Pasak N. Kroes, tai kuria ydingą uždara ratą, kuriame didesnė rizika, mažiau dalyvių, ir tokiu būdu dar stipresnė vertikali integracija⁶⁷. Egzistuojantis ryšys tarp didmenininkų ir bendrovių, neretai netgi vienai bendrovei priklausantis ir energetikos žaliavos, ir produkcijos tiekimas bei saugojimas, kuria stiprius apribojimus rinkos konkurencingumui.

Trečioji problema, itin aktuali šio darbo temai, yra rinkos integracijos stoka Europos mastu. Dujų, elektros energijos rinkos vis dar išlieka nacionalinės, o jose veikiančios bendrovės ne tik suvokiamos kaip nacionalinės svarbos objektai, bet ir dominuoja valstybių rinkose. Jų suinteresuotumas konkuruoti platesnėse rinkose neretai yra gana ribotas. Dujų rinkos atžvilgiu, didžiausios problemos kyla dėl tiekimo – dujotiekiai paprastai yra privatizuoti tų pačių pagrindinių nacionalinių bendrovių. Elektros energijos atveju, didžiausia problema yra tarpsteminė jungčių stoka. Į šia problemą pastaruoju metu ES pradėta žiūrėti itin rimtai, nes tarpsteminės jungtys yra svarbus veiksnys kalbant apie energetinį saugumą.

Dar viena opi problema yra rinkos skaidrumas. Pasak EK komisarės, iš pokalbių su rinkos dalyviais paaiškėjo, kad vienas dažniausių jų skundų yra informacijos stoka – ji nepateikiama laiku, o pateikiama būna abejotino patikimumo ir vartotojams, ir konkuruojančioms bendrovėms. Dėl to šios dvi grupės priimdamos sprendimus negali būti tikros dėl jų pagrįstumo ir naudos.⁶⁸

Informacija apie kainų formavimą taip pat yra problemiška, kai kalbame apie energetikos sektoriaus funkcionavimą ES. Net ir reguliuojančioms institucijoms sunku būna nuspręsti, ar energetikos kainų pokytis yra susijęs su objektyviomis aplinkybėmis, ar turi antikonkurencinį elementą.

⁶⁷ Neelie Kroes, „Towards an Efficient and Integrated European Energy Market – First Findings and Next Steps“. Pranešimas EK konferencijoje „Energy Sector Inquiry – Public Presentation of the Preliminary Findings“, Briuselis, 2006 vasario 16 diena.
<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/92&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>> [Žiūrėta 2006 10 24]

⁶⁸ Ten pat.

Pasak komisarės, dėl šių kelių elementų stokos, ES kol kas neegzistuoja bendra energetikos rinka. Ir nors ji į problemą labiau žiūri iš naudos vartotojams pozicijos, tačiau dauguma minėtųjų aspektų aktualūs kalbant apie bendrosios energetikos politikos, kaip dar vieno svarbaus Bendrijos integracijos žingsnio, kūrimo problemas.

Apibendrinant trečiąją darbo dalį, Europos Bendrijoje energetikos politika, ar jos metmenys, pradėti formuoti nuo 7 deš. pabaigos, tačiau kaip ir tuomet, taip ir dabar ES susiduria su iššūkiais, kurie atitolina šio projekto įgyvendinimą. Viena vertus, suvokiama, kad auganti energetinė priklausomybė gali turėti itin neigiamų padarinių ir pačiai Bendrijai, ir kiekvienai jos valstybei narei, kita vertus, energetikos klausimas vis dar priklauso nacionalinei kompetencijai. Tad kalbant apie energetikos politiką, o tiksliau jos kūrimo sunkumus, būtina suvokti Bendrijoje vyraujančius interesus, labiausiai trukdančius ar skatinančius formuoti bendrąją energetikos politiką.

4. ES energetikos politikos šalininkai ir oponentai: suinteresuotų veikėjų pozicijos

4.1. Valstybės narės

Valstybių narių vaidmuo formuojant bendrąsias politikas europiniu lygiu yra neginčijamas. Galima teigti, kad tam tikra prasme tokių bendrųjų politikų suformulavimas yra atskirų valstybių narių preferencijų išraiška, jų prisitaikymas prie tarptautinių veiksmų spaudimo, kuriems nacionaliniai modeliai jau nebetenka aktualumo⁶⁹.

Kalbant apie energetiką, iki pat 1986 metų ji buvo suvokiama kaip išimtinai nacionalinis klausimas – nuostatos dėl energetikos net nebuvo įtrauktos į Suvestinį Europos aktą. Nors šiuo metu ir pastebimi tam tikri poslinkiai šiuo klausimu, tačiau į energetikos politikos perdavimą supranacionaliai institucijai valstybės narės vis dar žiūri atsargiai.

Kadangi iš principo energetikos politika nebuvo detalizuojama Romos sutartimi, natūraliai kyla įtampa tarp valstybių narių interesų ir ES institucijų. Būtent tai gali būti laikoma viena iš kliūčių, kodėl nebuvo pasiekta, kad energetikos politika formaliai taptų

⁶⁹ Svein S. Andersen, „European Integration and the Changing Paradigm of Energy Policy. The case of natural gas liberalisation“. ARENA working papers No. 99/12, 1999. <http://www.arena.uio.no/publications/workingpapers2000/papers/wp00_13.htm> [Žiūrėta 2006 10 09]

bendra europine peržiūrint Bendrijos sutartis Maastrichte ir Amsterdame⁷⁰. Kai Maastrichte derybų metu buvo pateiktas toks pasiūlymas, tam paprieštaravo D. Britanija, bijodama, kad tai gali ją apriboti. Kaip pastebi S. S. Andersen, D. Britanija prieštaravo EK siūlymams nors tuo metu pati jau buvo pažengusi daug toliau liberalizuodama savo energetikos rinką, nei siūlė tai padaryti EK – tai įrodo bendros vizijos stoka, nesuvokiant kokią teigiamą reikšmę galėtų turėti bendra energetikos politika⁷¹.

Kalbant apie valstybių narių pozicijas bendrosios energetikos politikos atžvilgiu, visų pirma svarbu įvertinti jų pajėgumus. Pagal importo ir eksporto struktūrą, pasaulio valstybes galima suskirstyti į kelias grupes⁷²:

a) valstybės, eksportuojančios finansus ir technologijas, bet importuojančios energetiką – JAV, Japonija, dauguma ES senbuvių narių, tokių kaip Vokietija, Prancūzija, Italija, Belgija, Ispanija;

b) valstybės, kurios eksportuoja naftą ir dujas, taip pat finansus ir technologijas – tai D. Britanija, Norvegija, Danija, Nyderlandai;

c) dujas ir naftą eksportuojančios valstybės, kurios importuoja technologijas ir finansus – tai dauguma OPEC šalių, Rusija, Kaspijos jūros baseino valstybės (Kazachstanas, Azerbaidžanas, Turkmėnija, Uzbekistanas);

d) valstybės, importuojančios technologijas, finansus, energetikos produktus – tarp jų dauguma ES naujokių, taip pat besivystančios šalys Pietryčių ir Rytų Azijoje.

Kadangi ES valstybės patenka į skirtingas grupes, tai suponuoja ir skirtingą jų požiūrį į bendrąją energetikos politiką. Skirtingos valstybių galimybės, kaip ir jose vyraujantis ekonomikos tipas, lemia ir valstybių nuostatas dėl energetikos liberalizavimo. Beveik visos didžiosios ES valstybės, išskyrus D. Britaniją, patenka į pirmąją kategoriją. Tai reiškia, kad joms visoms energetika yra itin aktualus ne tik vidaus, bet ir išorės politikos klausimas. Savo

⁷⁰ Svein S. Andersen, „EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority“ ARENA working papers No. 00/5. 2000. <http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2000/papers/wp00_5.htm> [Žiūrėta 2006 08 30]

⁷¹ Svein S. Andersen, „EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority“ ARENA working papers No. 00/5. 2000. <http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2000/papers/wp00_5.htm> [Žiūrėta 2006 08 30]

⁷² Andrei V. Belyi, „New Dimensions of Energy Security of the Enlarged EU and Their Impact on Relations with Russia“. *European Integration*, Vol. 25 (4), 2003, 351-369.

ruožtu tai suponuoja valstybių norą išlaikyti šią sritį savo kompetencijoje, ją suvokiant kaip nacionalinį interesą.

Žinoma, kintančios pasaulinės ekonomikos tendencijos, taip pat netikrumas dėl žaliavos tiekimo, galėtų skatinti tam tikrą valstybių narių lankstumą energetikos politikos atžvilgiu. Tačiau kaip parodė valstybių narių reakcija į EK Žaliąją knygą, dar reikės laiko kol valstybės narės ryšis atsisakyti savo kompetencijų šioje sferoje. Po Žaliosios knygos pristatymo ET (ministrai, atsakingi už energetikos klausimus) išplatino pareiškimą, kuriuo parodė paramą EK, tačiau pabrėžė, kad veiksmai ES lygiu turi gerbti valstybių narių suverenumą pasirenkant pirminius energetikos šaltinius⁷³. Būtent šis klausimas yra vienas labiausiai svarstytinų tarp pačių valstybių narių, kadangi valstybės propaguoja skirtingas energetikos sritis. Tarkime, Vokietija ir Ispanija labiau suinteresuotos, kad būtų palaikoma angliakasyba, branduolinė energetika – Prancūzijos, Švedijos, Belgijos interesas (taip pat ir Lietuvos). 2007 m. EK Komunikate atsižvelgiama į šį valstybių norą ir jau pabrėžiama, kad kiekviena valstybė gali rinktis ir teikti prioritetą tai energijos rūšiai, kuri jai priimtinausia.⁷⁴

Po to, kai EK paskelbė Žaliąją knygą, Prancūzija pateikė savo pasiūlymų, kuriuos išsiuntinėjo ES valstybių narių finansų ministrams. Tekstuose matosi, kad Prancūzija palaiko EK nuostatas, tačiau siūlo daugiau dėmesio skirti branduolinėms jėgainėms⁷⁵. Nyderlandai, D. Britanija, Belgija taip pat vis aktyviau pradeda remti branduolinę energetiką, o jau minėtoji Prancūzija, Suomija ir ES naujokės Bulgarija bei Rumunija nuosekliai stiprina savo branduolinės energetikos sektorius⁷⁶.

Danija, Vokietija ir Ispanija yra tos valstybės, kurios greta tradicinių energetikos sričių, nemažai investuoja ir į atsinaujinančių gamtos išteklių energetiką, todėl teikia prioritetą tokiai energijos rūšiai ES⁷⁷.

⁷³ „EU considers common energy policy amid national sovereignty concerns“. *Euractiv*, 2006.

<<http://www.euractiv.com/en/energy/eu-considers-common-energy-policy-amid-national-sovereignty-concerns/article-153252>> [Žiūrėta 2006 08 30]

⁷⁴ Europos Komisija, „Europos energetikos politika“. Komisijos komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui. {SEC(2007) 12}. Briuselis: Europos Komisija, 2007 sausio 10 diena.

⁷⁵ „EU considers common energy policy amid national sovereignty concerns“. *Euractiv*, 2006.

<<http://www.euractiv.com/en/energy/eu-considers-common-energy-policy-amid-national-sovereignty-concerns/article-153252>> [Žiūrėta 2006 08 30]

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Helena Spongenberg, „EU energy policy lacks vision, says new wind-energy boss“, *EU observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21132>> [Žiūrėta 2006 10 24]

Nors ir kaip būtų deklaruojama, energetikos politikos atveju taip pat galioja jau kitose ekonomikos sektoriuose išskiriami kai kurių valstybių modeliai, kurie lemia tai, kad ES energetikos politiką valstybės narės įgyvendina gana skirtingai – ypač tai atsispindi jų santykiuose su Rusija. Prancūzija, Vokietija, Italija vis dar yra labiau linkusios palaikyti dvišalius santykius su šia šalimi. Konsoliduoto požiūrio į europinę politiką stoką rodo pradėtas įgyvendinti „Nord Stream“ dujotiekio projektas, taip pat ilgalaikės dujų tiekimo su tarys su „Gazprom“ – jas dvišaliu pagrindu pasirašė ne tik VRE šalys Serbija, Bulgarija, Vengrija, bet ir Italija, Vokietija, Austrija, Danija.⁷⁸ Taip valstybės ne tik toliau didina savo priklausomybę nuo Rusijos energetinių išteklių, bet ir riboja galimybes greitai metu sukurti bendrąją energetikos politiką.

Žinoma, tai, kad Vokietijoje ir Prancūzijoje pasikeitė lyderiai – atėjo Angela Merkel ir Nicola Sarkozy – leidžia tikėtis šių dviejų svarbiausių ES valstybių politikos pokyčių ir atitinkamai naujų impulsų europinei energetikos politikai, tačiau tikėtina, kad jie nebus itin staigūs ar radikalūs. Pastebima, kad Vokietijos kanclerė nors ir negaili kritikos Rusijos atžvilgiu – nesutiko kurti Rusijos-Vokietijos dujų aljanso, tačiau vis tiek laikosi atsargios pozicijos.⁷⁹ Iš principo laikomasi pragmatiškai nuosaikios nuostatos, kurios būtinybę greičiausiai iliustruoja faktas, kad, nutrūkus dujų tiekimui, Vokietijos naftos atsargų jai pakaktų tik 130 dienų.

Tad nors oficialiai pritariama daugumai ES politikos tikslų, jie visgi neatitinka realių interesų – tai parodo ir vienašališki sandoriai su Rusija, ir valstybių nenoras liberalizuoti savo rinkas, atveriant jas užsienio bendrovėms, taip pat vengimas skaidyti savo didžiąsias energetikos bendroves.⁸⁰ Tad apibendrintai, kaip ir kitose ES politikos srityse, taip ir energetikos politikos atveju, galima taikyti tam tikras bendras tendencijas valstybėms narėms. Tarkime, Prancūzijos protekcionizmas aktualus ir energetikos politikos atveju, protekcionistinės politikos taip pat laikosi ir Ispanija bei Italija. Prancūzija ir Vokietija stengėsi kuo ilgiau blokuoti rinkos atvėrimą, blokuodamos derybas ir aktyviai skatindamos

⁷⁸ Aurimas Liubinskas, „ES priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių; ar galima jos išvengti?“, www.geopolitika.lt, 2007 05 05. <<http://www.eec.lt/index.php/pageid/58/articlepage/1/articleid/604>> [Žiūrėta 2007 05 16]

⁷⁹ Vadim Volovoj, „Nordstream: būti ar nebūti?!“, www.geopolitika.lt, 2007 03 12. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=197>> [Žiūrėta 2007 05 16]

⁸⁰ Kazlauskas, Haroldas, „Kolizija tarp politikos ir realybės“, www.politika.lt, 2007 04 03. <http://www.politika.lt/index.php?cid=9299&new_id=358320> [Žiūrėta 2007 05 16]

nacionalinių energetikos bendrovių augimą.⁸¹ Kita vertus, D. Britanija, pasižyminti gana liberalia daugelio sektorių rinka, yra ją atvėrusi ir energetikos atveju.

⁸¹ „Europe’s power struggle“, *Economist*, 2004, Vol. 372 Issue 8382, 49-50.

Valstybė	Be	Cz	Dk	De	Est	El	Isp	Fr	IT	Lv	Lt
Bendras tiekėjų skaičius	27	14	4	701	14	1	43	31	412	1	7
Tiekėjai, tiekiantys min. 5 % viso kiekio	3	7	4	1	1	1	3	2	5	1	3
Valstybė	Lu	Hu	Nl	At	Pl	Pt	Si	Sk	Fi	Se	JK
Bendras tiekėjų skaičius	6	14	24	29	40	10	14	1	27	7	23
Tiekėjai, tiekiantys min. 5 % viso kiekio	3	7	4	3	7	4	2	1	1	5	5

4 Lentelė: Dujų tiekėjų skaičius galutiniams vartotojams⁸²

Apie tai, kaip deklaruojamos paramos ES bendrajai energetikos politikai laikomasi praktiškai, galima daryti išvadą iš duomenų, pateiktų 4 lentelėje. Vertinant juos reikia turėti omenyje, kad didelė dalis pardavėjų ir įmonių, kurioms priklauso bent 5 proc. viso tiekiamo dujų kiekio, kuris paskirstomas nacionalinėse rinkose, nebūtinai reiškia, kad toje šalyje vyrauja siektina konkurencija, kadangi dujų rinka gali būti padalinta tarp daugelio regioninių tiekėjų, bet klientams nesudaryti galimybių tarp jų pasirinkti.⁸³ Įvertinus šiuos duomenis galima pastebėti, kad Italijoje užregistruota 412 dujų tiekėjų 2003 metais, iš kurių tik penki turėjo rinkos dalį didesnę nei 5 procentai. Šie penki Italijos dujų prekiautojai kartu tiekė 74 proc. visų Italijos rinkai tiekiamų dujų. Ispanijoje trys pagrindiniai dujų prekiautojai tiekė 59 proc. visų dujų. Likusios keturiasdešimt bendrovių pasidalino kitus 41 procentus. Didžiojoje Britanijoje aštuoniolika smulkesnių įmonių skirstė 25 proc. rinkai tenkančių dujų. Ypatinga situacija yra susiklosčiusi Vokietijoje – čia registruotas 701 dujų pardavėjas, teikiantis paslaugas vietinėms ar regioninėms rinkoms. Tačiau tik viena įmonė turėjo rinkos dalį, viršijančią 5 proc. ir ši įmonė skirstė 7 proc. visų suvartojamų dujų.

Iš principo Vokietija laikosi pozicijos, kad Europos energetikos politika yra įmanoma tik tuo atveju, jei sukuriama bendra elektros ir dujų rinka, o veikiančios bendrovės yra ne pirmaujančios ne nacionaliniu lygiu, o europiniu“.⁸⁴ Tačiau nors ir primindama šias nuostatas Prancūzija ir Ispanijai, Vokietija pati nėra pavyzdinčiausiai prisidedanti prie energetikos sektoriaus liberalizavimo valstybė. Vokietijos rinka yra vertinama kaip viena kompleksiausių, kur vieni subjektai labai priklausomi nuo kitų. Tai apsunkena galimybes

⁸² John Goerten, Emmanuel Clement, „Competition indicators in the Gas Market of the European Union. Eurostat“, *Statistics in Focus*, 8, 2005. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NQ-05-008/EN/KS-NQ-05-008-EN.PDF> [Žiūrėta 2006 11 24]

⁸³ Ten pat.

⁸⁴ George Parker, Chris Smyth, „Tensions rise as Chirac walks out on EU forum“. *Financial Times*, 2006 03 23. <http://www.ft.com/cms/s/50891a92-baab-11da-980d-0000779e2340.dwp_uuid=d4f2ab60-c98e-11d7-81c6-0820abe49a01.html> [Žiūrėta 2007 05 02]

naujiems veikėjams patekti į rinką, nes vertikali ir horizontali integracija yra itin aukšto laipsnio. Pabrėžiama, kad po to, kai buvo atverta rinka, daugelis veikėjų iš jos pasitraukė nematydami rinkos perspektyvų – tokį požiūrį lėmė rinkos koncentracija, kadangi elektros energijos rinkoje dominuoja tik keturios stambios bendrovės. Dujų sektoriuje situacija taip pat yra panaši – netgi dauguma atsirandančių naujų veikėjų paprastai yra antrinės ar kitaip susijusios su pagrindinėmis bendrovėmis įmonės. EK Vokietijos rinkos apžvalgoje pabrėžia, kad nors formaliai įteisintas skaidrumo principas, tačiau realiai jis nėra įgyvendinamas.⁸⁵

Su dujų bendrovėmis situacija taip pat panaši – didžiausių problemų kyla dėl prieigos prie rinkos, kadangi vyrauja ilgalaikiai kontraktai tarp rinkos dalyvių vidaus rinkoje, be to, trūksta ir kainų skaidrumo. EK pabrėžia, kad rinka nėra skaidri ir yra kontroliuojama kelių žaidėjų, kuriems vertikali ir horizontali rinkos integracija yra naudinga.

Ispanijoje yra nemažai problemų dėl dujų ir elektros direktyvų nuostatų perkėlimo – dėl to EK jau yra kreipusis į ETT. Apibendrinant, Ispanijos rinka suvokiama kaip viena problemiškesnių konkurencijos požiūriu, kadangi valstybė teikia paramą savo pagrindinėms bendrovėms, o tai, – kaip ir rinkos izoliuotumas, – apsunkena naujų dalyvių atėjimą į rinką.

Prancūzijos energetikos rinkos atvirumas, pasak EK ataskaitos, išlieka labiau teorinis. Nors elektros energijos rinka ir buvo atverta, tačiau naujų rinkos dalyvių skvarba išlieka minimali. Tuo metu dujų rinka vertinama kaip ypač gausi kliūčių naujiems dalyviams. Vokietijos kanclerė A. Merkel netgi yra paraginusi Prancūziją ir Ispaniją atverti savo energetikos rinkas⁸⁶.

Italijos dujų rinka yra viena labiausiai liberalizuotų, elektros energijos rinka irgi eina ta kryptimi – kol kas silpniausia grandis yra susijusi su elektros energijos tiekimu namų ūkiams. Visgi šioje valstybėje didesnių problemų kelia vis labiau įsitvirtinantis dviejų milžinių „Eni“ ir „Enel“ dominavimas Italijos elektros ir dujų rinkose. Tad nors Italijos rinka šiuo metu yra laikoma viena patraukliausių konkurenciniu požiūriu, jau reiškiamos abejonės, kad ilginiui dėl vyriausybės vykdomos politikos, jos konkurencingumas mažės.

⁸⁵ Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007.

⁸⁶ George Parker, Chris Smyth, „Tensions rise as Chirac walks out on EU forum“. *Financial Times*, 2006 03 23. <http://www.ft.com/cms/s/50891a92-baab-11da-980d-0000779e2340,dwp_uuid=d4f2ab60-c98e-11d7-81c6-0820abe49a01.html> [Žiūrėta 2007 05 02]

D. Britanijos, kaip jau buvo minėta šiame darbe, elektros ir dujų rinkose sudaromos sąlygos aukštam konkurencingumo laipsniui ir atvirumui. EK ataskaitoje ši valstybė sulaukė nemažai teigiamų įvertinimų ir dėl energijos tiekėjų bei skirstytojų atskyrimo, ir dėl rinkos skaidrumo.⁸⁷

Tad nors valstybės narės ir laikosi palankių oficialių pozicijų dėl būtinybės įgyvendinti bendrąją energetikos politiką – ir ypač pagrindinius jos principus – praktikoje nesiima visų veiksmų, kurie maksimaliai atitiktų užsibrėžtus tikslus. Tai lėmė ir atitinkamas EK iniciatyvas – prieš beveik visas ES valstybes EK ėmėsi teisinių veiksmų dėl nepakankamo energetikos rinkų liberalizavimo, tačiau pripažįstama, kad iš tikrųjų pagrindinis EK taikinytis yra Prancūzija ir Ispanija, kurios įgyvendina nacionalines ekonomines strategijas, bei Italija, kol kas neatskirianti dujų tiekėjų ir dujų skirstymo operatorių.

4.2. Europos Komisijos požiūris

Europos Komisijos pozicija šiame darbe vienaip ar kitaip jau buvo minėta ne kartą. Įvertinus jos iniciatyvas, EK būtų galima įvardinti kaip bendrosios energetikos politikos variklį.

Be smulkesnių ankstesniojo laikotarpio iniciatyvų, energetikos politika nuodugniau apsparstyta buvo Baltojoje knygoje dėl energetikos politikos 1988 metais. Atspirties tašku gali būti laikomas Romos sutarties 86 ir 90 straipsniai, skirti monopolijų kontrolei. Jie buvo itin tinkami elektros ir dujų sektoriams, kadangi būtent juose nacionaliniuose lygmenyse buvo daugiausiai bendrovių monopolininkių. Tai buvo motyvai, lėmę EK pasirinkimą šiuos sektorius savo taikiniais.

Pačioje EK postūmis susieti energetiką ir vidaus rinką kilo iš IV Generalinio direktorato, atsakingo už konkurenciją, ir XVII Generalinio direktorato, kurio kompetencijoje – energetikos politika⁸⁸. Taip pat įsitraukė ir kiti, atsakingi už tokias sritis, kaip bendra muitų sąjunga, bendra rinka, aplinkosauga. Tad su energetikos politikos klausimu dirbo ne vienas EK padalinys – tai parodo, šio klausimo svarbą ir sąsajas su daugeliu ES politikos sričių.

⁸⁷ Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007.

⁸⁸ Svein S. Andersen, „EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority“. ARENA working papers No. 00/5. 2000. <http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2000/papers/wp00_5.htm> [Žiūrėta 2006 08 30]

Iš principo EK davė postūmį nemažam skaičiui energetikos politikos iniciatyvų – ji sėkmingai išnaudojo savo galimybes ir institucines taisykles tam, kad iniciatyvą energetikos politikos klausimais kiek galima labiau perimtų į savo rankas. Vienas svarbiausių jos laimėjimų šioje srityje yra tas, kad energetikos politikos klausimas buvo susietas su Bendrosios rinkos projektu ir konkurencijos aspektu – būtent šiose srityse EK galios yra didžiausios. Energetikos politika taip pat neatsiejama nuo aplinkosaugos iniciatyvų (čia EK vaidmuo taip pat svarus) ir, žinoma, užsienio politikos, kurioje EK galios yra ribotos.

Energetikos politikos sąsaja su ES vidaus rinka atvėrė galimybes daugeliui iniciatyvų energetikos sektoriuje. Vidaus rinka daugeliu atveju yra siejama su dereguliacija – tai pritaikyta ir energetikos sektoriui. EK sugebėjo pakreipti energetikos politikos klausimą taip, kad kvestionuojama būtų ne tai, ar nacionaliniai energetikos sektoriai funkcionavo atitinkdami nacionalinius tikslus, bet ar nacionalinio energetikos sektoriaus organizacija atitiko ES konkurencijos politikos reikalavimus ir atitinkamus ES teisės aktus⁸⁹.

Energetikos vidaus rinka turėjo būti įgyvendinta pasitelkus tris instrumentus. Visų pirma, per direktyvas, skirtas pašalinti barjerus konkurencijai ir prekybai, taip pat pritaikant bendruosius Bendrijos sutarčių principus naujam sektoriui reguliuoti. Antra, per bendras vidaus rinkos direktyvas, kurios aktualios ir energetikos politikai – pavyzdžiui, viešųjų pirkimų direktyvos. Trečiasis instrumentas – aktyviau taikyti konkurencijos teisę energetikos sektoriui. Pastarasis įrankis galėjo būti taikomas tik užfiksavus tam tikrus pažeidimus. Pasak S. S. Andersen, būtent šie instrumentai yra pagrindiniai, kai kalbama apie pokyčius energetikos politikos integracijoje⁹⁰.

Nepaisant to, kad valstybių narių pozicijos labai skyrėsi, EK išnaudojo politinius nesutarimus integracijai paskatinti. Tai vyko trimis etapais – visų pirma, pristatytas ir legitimizuotas ES lygio modelis ir diskutuota, kokia turėtų būti tinkama organizacinė struktūra ir forma. Tada laipsniškai tikslintas šio modelio turinys, formuluojant ES lygmens politikos paradigmą, kuriame suderėta dėl tinkamos organizacinės struktūros. Trečia, įgyvendinant ir modifikuojant šią politiką nacionaliniu lygmeniu, papildyta ir pakoreguota ši

⁸⁹ Svein S. Andersen, „EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority“. ARENA working papers No. 00/5. 2000. <http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2000/papers/wp00_5.htm> [Žiūrėta 2006 08 30]

⁹⁰ Ten pat.

ES lygmens paradigma. Naujai suformuluotos ES lygmens politikos legitimavimas įvyko nepaisant skirtingų valstybių narių interesų ir jų opozicijos EK iniciatyvoms⁹¹.

EK teigimu, trys pagrindiniai Europos energetikos politikos tikslai turėtų būti⁹²:

- **Tausumas.** Reikia ieškoti konkurencingų atsinaujinančios energijos šaltinių, sumažinti energijos paklausą Europoje. Būtent šiai sričiai šiuo metu skiriama itin daug dėmesio ES.

- **Konkurencingumas.** Užtikrinti, kad nauja energetikos rinka būtų naudinga vartotojams ir visai ekonomikai bei skatintų investicijas į aplinką tausojančios energijos gamybą ir energijos efektyvumą.

- **Saugus tiekimas.** Siekiant išspręsti didėjančios ES priklausomybės nuo importuojamos energijos problemą, reikia integruotos strategijos, kurios tikslas būtų sumažinti importo poreikį papildant ES energijos šaltinius konkurencingais vietiniais ir atsinaujinančios energijos šaltiniais ir praplečiant importuojamos energijos tiekimo kelių ir šaltinių tinklą, geriau pasirengti krizėms, pagerinti veiklos sąlygas Europos bendrovėms, siekiančioms pasinaudoti pasauliniais išteklių ir užtikrinti, kad visi piliečiai ir įmonės gali naudotis energija.

Tam, kad šie tikslai būtų pasiekti, reikia penkių sąlygų⁹³:

1. ES turi sukurti dujų ir elektros energijos vidaus rinką (sukurti Europos tinklą, Europos reguliavimo instituciją, pagerinti tinklų sujungimo galimybes, skatinti konkurencingumą, visų pirma geriau koordinuojant reguliuotojų, kompetentingų valdžios institucijų ir EK veiklą).

2. ES turi užtikrinti, kad energijos vidaus rinka garantuotų saugų energijos tiekimą ir valstybių narių solidarumą (persvarstyti esamus Bendrijos teisės aktus dėl naftos ir dujų atsargų, įkurti Europos energijos tiekimo stebėjimo tarnybą, kuri padėtų padidinti energijos tiekimo saugumo klausimų skaidrumą ES).

3. Reikia Bendrijos lygio diskusijų apie skirtingus energijos šaltinius.

4. Europa turi spręsti klimato kaitos problemas tokiu būdu, kuris atitiktų

⁹¹ Svein S. Andersen, „European Integration and the Changing Paradigm of Energy Policy. The case of natural gas liberalisation“. ARENA working papers No. 99/12, 1999.

<http://www.arena.uio.no/publications/workingpapers2000/papers/wp00_13.htm> [Žiūrėta 2006 10 09]

⁹² Europos Komisija, „Žalioji knyga. Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“. {KOM (2006) 105}. Briuselis: Europos Komisija, 2006 m. rugpjūčio 3 d.

⁹³ Ten pat.

Lisabonos tikslus.

5. Būtinai **strateginis energijos technologijų planas**, kuriuo vadovaujantis galima geriausiai panaudoti Europos išteklius.

6. **Bendroji išorės energetikos politika.** Įvertindama susiklosčiusias aplinkybes, ES turi aiškiai apibrėžti išorės politiką ir ja vadovautis tiek nacionaliniu, tiek Bendrijos lygmeniu. Siekiant šio tikslo įgyvendinimo efektyvumo, reikia parengti Europos energijos bendrijos steigimo sutartį, užmegzti naują partnerystę su Rusija energetikos srityje parengti naują Bendrijos mechanizmą, kuriuo siekiama sudaryti sąlygas greitai ir koordinuotai reaguoti į kritinę padėtį trečiosiose šalyse, turinčią įtakos ES energijos tiekimui.

EK tikslas yra įtvirtinti savo pozicijas šioje srityje. Tačiau nuo pat 7 dešimtmečio, EK veikla energetikos sektoriuje nebuvo pati efektyviausia – daugiausiai tai lėmė ir vis dar lemia skirtingų valstybių narių ir didžiųjų energetikos bendrovių interesai bei vykdomas spaudimas ar trukdymas EK iniciatyvoms. Vienas naujausių pavyzdžių yra EK Žalioji knyga 2006 metais ir EK Komunikatas 2007 metais. Žalioji knyga buvo gana ambicingas projektas, tačiau sulaukė daug skirtingų ES valstybių narių vertinimų – ypač nuostatos dėl bendrovių veiklos skaidymo – ir todėl jau minėtame komunikate padaryta nemažai nuolaidų valstybėms narėms.

Kita vertus, nors EK gana aktyviai veikia energetikos politikos klausimais – ypač pastaruosiu metu, kai pradėjo imtis realių teisinių veiksmų prieš valstybes, neįgyvendinančias pagrindinių energetikos politikos nuostatų ar neperkeliančių teisės aktų į nacionalinę teisę – tačiau galima pasigesti ir jos pozicijos aiškumo ar tvirtumo tais atvejais, kai ji galėtų dar labiau paryškinti savo vaidmenį. Pavyzdžiui, nepareikšta nuomonė dėl Vokietijos ir Rusijos bendrovių statomo Šiaurės Europos dujotiekio. Nemažai ES šalių narių pabrėžia nepakankamą šio projekto poveikio aplinkos apsaugai įvertinimą ir baiminasi ekologinės katastrofos Baltijos jūroje, siūlydamos projektą sustabdyti. Tuo tarpu EK ne kartą atsisakė komentuoti aplinkosauginį projekto aspektą, remdamasi tuo, kad projektas nepradėtas.⁹⁴ Akivaizdu, kad EK nenori veltis į diskusijas su valstybėmis narėmis. Kita vertus, tuomet kyla klausimų dėl jos, kaip savarankiško ir aktyvaus veikėjo, pozicijos įtvirtinimo. Bet kuriuo

⁹⁴ Haroldas Kazlauskas, „Kolizija tarp politikos ir realybės“. www.politika.lt, 2007 04 03. <http://www.politika.lt/index.php?cid=9299&new_id=358320> [Žiūrėta 2007 05 16]

atveju, EK dvejonės tik dar kartą pabrėžia, kad kalbant apie energetikos politiką ir energetikos sektorių, svarbiausi veikėjai visgi yra nacionalinės vyriausybės.

4.3. Energetikos bendrovės ir jų asociacijos

Energetikos bendrovės taip pat atlieka svarbų vaidmenį priimant politinius sprendimus dėl energetikos politikos ir nacionaliniu, ir europiniu lygmenimis. Jų pozicijos bendrosios energetikos politikos atžvilgiu yra itin reikšmingos, kadangi vieninga energetikos politikos sistema sugiautų monopolininkes valstybėse narėse.

Nacionaliniu lygiu didžiųjų įmonių vaidmuo reiškiasi kaip spaudimas vyriausybei siekiant, kad ji priešintųsi EK iniciatyvoms dėl sektoriaus dereguliavimo ir liberalizavimo, galinčio padidinti konkurenciją ir mažinti pelną. Kaip sėkmingas tokio lobizmo pavyzdys yra pateikiamas 1998 metais išleistas direktyvos dėl dujų sektoriaus liberalizavimo – derybos dėl jos vyko beveik dešimtmetį, o įsigaliojo daug labiau sušvelninta nei buvo pateiktas pirminis pasiūlymas. Nacionalinės energetikos bendrovės tikino, kad užtikrinti tiekimo saugumą geriausiai gali įtakingi nacionaliniai veikėjai, net jei tai reiškia aukštesnes kainas vartotojams⁹⁵.

Vienas iš pagrindinių EK keliamų tikslų yra didžiųjų bendrovių veiklos skaidymas, siekiant išvengti vertikalios integracijos. Tai reiškia, kad dauguma didžiųjų bendrovių arba nacionalinių čempionių turėtų atsisakyti vieno ar kelių iš savo verslų. Tokiems sprendimams, kad ir kaip būtų viešai deklaruojama, nėra pritariama.

Didžiųjų energetikos bendrovių svarbą paryškina vis pasigirstantys kaltinimai dėl ekonominio protekcionizmo ir nacionalinių bendrovių rėmimo. Vokietijos „E.ON“ domisi Škotijos jėgaine, taip pat turėjo siekių įsigyti Ispanijos „Endesa“ akcijų, kuri pati jau domisi savo nacionaline konkurente „Gas Natural“. Šie sandėriai sudomino EK, kaip ir Prancūzijos bendrovės „Gaz de France“ planuojamas susijungimas su „Suez“, kuria domisi ir Italijos milžinė „Enel“.⁹⁶

Tačiau EK yra gana ryžtingai nusiteikusi užkirsti kelią tokioms tendencijoms. Pasak N. Kroes, integruotos energetikos grupės, paprastai veikiančios ir kaip energijos tiekėjos, ir

⁹⁵ Jake Benford, „Special Report. EU Energy Policy: Internal Developments and External Challenges“. *European Policy Analyst*, 2nd Quarter 2006.

⁹⁶ Mark Milner, Terry Macalister, „EC Warns of € 1,000 bn Power Challenge“. *Guardian*, 2006 m. kovo 9 diena. <<http://business.guardian.co.uk/story/0,,1726501,00.html>> [Žiūrėta 2006 08 30]

kaip tinklo savininkės, turi būti suskaldytos⁹⁷. Žinoma, tokie pasisakymai sukėlė valstybių narių ir minimų energetikos bendrovių pasipiktinimą. Tai atkreipia dėmesį, kad dauguma iš tuo metu 25 ES narių, vengė perkelti Bendrijos teisę ir liberalizuoti rinkas nepaisant daugelio jų retorikos.

Kita vertus, energetikos bendrovių konsolidacija kelia nerimą ne tik EK, bet ir kai kurioms valstybėms narėms – pavyzdžiui, D. Britanijai, kurios pusė didžiųjų energetikos tiekėjų priklauso užsienio šalims, kai tuo metu pačios D. Britanijos bendrovėms įsitvirtinti užsienyje darosi sudėtinga dėl kitų šalių vyriausybių taikomų protekcionistinių priemonių⁹⁸.

Didžiausias bendrosios energetikos politikos iššūkis laukia senųjų monopolinių bendrovių, kurios praranda dalį savo įtakos, bet vis mėgina ją susigrąžinti. Prancūzijoje, tarkime, ypatingų galios matavimo prietaisų neturi ne viena kita energetikos bendrovė, išskyrus EDF.

Energetikos bendrovės aktyviai veikia europinėse rinkose. Kaip matosi iš antrajame skyriuje pateiktos energetikos bendrovių apžvalgos, dauguma jų veikia ir turi savų interesų ne vienoje valstybėje narėje. Didindamos savo svorį ir įtaką jos perima energetikos tiekimo ar skirstymo tinklus ir siekia įsitvirtinti kitų šalių rinkose. Kita vertus, nors jos pačios vadovaujasi dažniausiai išimtinai ekonominiais interesais, tačiau jų veikla vis tiek neatsiejama nuo kilmės šalies interesų. Tad visi protekcionistiniai valstybių veiksmai, kuriuos paskatina ir energetikos bendrovių lobizmas, realiai reiškia konkurenciją tarp valstybių, ne tik tarp bendrovių – būtent tai dar labiau apsunkina pagrindinių bendrosios energetikos politikos tikslų įgyvendinimą. Tai iliustruoja neseni pavyzdžiai: Ispanija trukdė Vokietijos „E.On“ įsigyti „Endesa“, Prancūzija trukdė Italijos bendrovei „Enel“ perimti jos bendrovę „Suez“.

Be pagrindinių bendrovių, egzistuoja daug kitų energetikos politika suinteresuotų veikėjų ES. Daugiausiai tai yra energetikos bendrovės vienijančios asociacijos, aktyviai užsiimančios lobizmu ES.

Viena tokių yra „Foratom“ - prekybos asociacija, atstovaujanti Europos branduolinės energetikos pramoninkų interesams. Jau ne kartą šiame darbe minėtą Žaliąją knygą ši

⁹⁷ Tobias Buck and Sarah Laitner, „EU considers radical surgery to energy market“. *Financial Times*, 2006 m. spalio 30 diena. <<http://www.ft.com/cms/s/b6444e6a-6839-11db-90ac-0000779e2340.html>> [Žiūrėta 2006 11 03]

⁹⁸ Mark Milner, Terry Macalister, „EC Warns of € 1,000 bn Power Challenge“. *Guardian*, 2006 m. kovo 9 diena. <<http://business.guardian.co.uk/story/0,,1726501,00.html>> [Žiūrėta 2006 08 30]

asociacija įvertino palankiai, kadangi joje reiškiamą paramą visiems energetikos šaltiniams. Tačiau asociacija reiškė nusivylimą, kad nepakankamai pabrėžta branduolinės energetikos svarba⁹⁹.

Aplinkosaugos interesai apskritai yra vieni stipriausiai reiškiamų Bendrijoje. Pasak Europos vėjo jėginių asociacijos (EWEA) vadovo, turint omenyje ribotus Europos energetikos žaliavos išteklius, energetinę nepriklausomybę jai laiduotų investicijos į energijos iš atsinaujinančių išteklių gamybą¹⁰⁰. Žaliają knygą ši asociacija įvertino kaip stokojančią vizijos ir nesprenžiančią problemos iš esmės.

Kitas liberalizacijos keliamas nerimas yra dėl žaliosios energetikos – vis stiprėjant dėmesiui energijai iš atsinaujinančių išteklių, kylo nerimas bendrovėms, kurių verslo pagrindą sudaro tradiciniai energijos ištekliai. Kiekviena valstybė ėmėsi savaip siekti EK nubrėžtų tikslų, tačiau tai sukėlė europinės asociacijos „Eurelectric“ skundų, kad nenuoseklus ir rinką iškraipantis žaliosios energijos tikslų įgyvendinimas trukdo pritraukti investicijas.¹⁰¹ Nors tai neturės įtakos bendrajai tendencijai dėl prioriteto švariai ir gamtą tausojančiai energijai, tačiau gali turėti įtakos EK iniciatyvoms dėl tam tikram bendrų standartų, kuriuos turėtų įgyvendinti visos valstybės narės.

4.4. Išorės veikėjai

ES bendrosios energetikos politikos formavimui didelę įtaką daro ir išorinės aplinkybės bei veikėjai – juk ES priklausomybė nuo energetikos žaliavos importo yra nuolat auganti. Svarbiausias iš tokių veikėjų, be abejonės, yra Rusija, kuri sistemingai veikia taip, kad bendroji energetikos politika nebūtų įgyvendinta.

Dauguma senbuvių valstybių į Bendrąją energetikos politiką žiūri ne per vidaus rinkos prizmę, bet kaip į užsienio politikos instrumentą, tad partnerystė su Rusija yra vienas iš svarbiausių diskusijų objektų.

„Rusija yra viena iš svarbiausių energetikos tiekėjų. Todėl yra tikros partnerystės su šia šalimi poreikis. Ši partnerystė turėtų laiduoti saugumą ir nuspėjamumą abiem partneriam bei garantuoti kelių būtinoms ilgojo laikotarpio investicijoms į naujus pajėgumus. Tai taip pat

⁹⁹ „EU considers common energy policy amid national sovereignty concerns“, *Euractiv*. <<http://www.euractiv.com/en/energy/eu-considers-common-energy-policy-amid-national-sovereignty-concerns/article-153252>> [Žiūrėta 2006 08 30]

¹⁰⁰ Helena Spongenberg, „EU energy policy lacks vision, says new wind-energy boss“, *EU observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21132>> [Žiūrėta 2006 10 24]

¹⁰¹ „Europe’s Power Struggle“, *The Economist*, Vol. 372, 2004, 49.

reikštų atviresnę, orientuotą į ateitį ir nuspėjamą prieigą prie rinkos bei infrastruktūros abiem pusėms. Šie principai galėtų būti teisiškai integruoti į ES-Rusijos santykius. Prioritetas turėtų būti teikiamas poreikiui Rusijai ratifikuoti Energetikos Chartiją“, – sako N. Kroes.¹⁰²

ES Rusija tiekia 25 proc. dujų ir naftos, kai tuo metu Viduriniai Rytai ir Afrikos šalys atitinkamai 14 ir 31 procentą. Kaip pastebi Rusijos ambasadorius ES, „nepaisant to, patinka ar nepatinka, vidutinio laikotarpio perspektyvoje, tai yra per artimiausius 15-30 metų, Rusija tenkins vis didesnę dalį ES energetikos paklausos poreikio“¹⁰³.

Rusijos ir ES dialogas energetikos tema aukščiausiu lygiu buvo pradėtas 2000 metais. Šio dialogo tikslas – užtikrinti Europos galimybes naudotis Rusijos gamtiniais naftos bei dujų ištekliais bei priklausomybės tarp šių dviejų regionų augimas. Užmezgdama šį dialogą ES siekė užsitikrinti nepertraukiamą energetikos išteklių tiekimą, tuo tarpu Rusija buvo linkusi pritraukti užsienio investicijų bei turėti galimybių išeiti į ES bei pasaulio rinkas.¹⁰⁴

Visgi nepaisant bendro dialogo formavimo, dvišaliai Rusijos santykiai energetikos srityje su atskiromis ES valstybėmis narėmis dominuoja virš bendros ES politikos Rusijos atžvilgiu.¹⁰⁵ Pasak Rusijos energetinę politiką tyrinėjančio Keitho C. Smitho, į Vakarų eksportuojamos Rusijos naftos ir dujų kiekį siekiama didinti pasirašant ilgalaikes dvišales energetinių išteklių tiekimo sutartis su atskiromis ES valstybėmis narėmis, taip pat Rusijos kompanijoms siekiant monopolizuoti jau esamus Ukrainos, Baltarusijos ir kitų Vidurio ir Rytų Europos valstybių naftotiekus ir dujotiekus, kuriais tiekama didelė dalis ES importuojamų energetinių išteklių, didinant Rusijos kompanijoms priklausančią turto dalį valstybių narių energetiniame sektoriuje ir imantis kitų priemonių, galinčių užtikrinti išskirtinį Rusijos įmonių statusą tiekiant energetinius išteklius į ES.¹⁰⁶

Pozicija Rusijos atžvilgiu ilgai skaldė ES valstybes nares ir vis dar tai daro, nors skeptiškumas dėl Rusijos patikimumo didėja jau daugelyje ES valstybių narių. Vienas kontraversiškesnių klausimų, atskleidęs takoskyrą dėl pozicijos Rusijos klausimu, buvo

¹⁰² „Interview – EU Competition Commissioner Neelie Kroes on Energy“. *Euractiv*, 2006 kovo 22 diena. <<http://www.euractiv.com/en/energy/interview-eu-competition-commissioner-neelie-kroes-energy/article-153617>> [Žiūrėta 2007 01 24]

¹⁰³ Andrew Rettman, „Russia and Middle East to complicate EU energy foreign policy“. *EU Observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21150>> [Žiūrėta 2006 08 30]

¹⁰⁴ Darius Varanavičius, „ES energetinis dialogas su Rusija: partnerystė ar priklausomybė?“, *www.geopolitika.lt*, 2006 04 25. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=445>> [Žiūrėta 2007 05 16]

¹⁰⁵ Ten pat.

¹⁰⁶ Aurimas Liubinskas, „ES priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių: ar galima jos išvengti?“, *www.geopolitika.lt*, 2007 05 05. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=761>> [Žiūrėta 2007 05 16]

Rusijos paskelbtas planas tiesti dujotiekį per Baltijos jūrą, apeinant Baltijos valstybes ir glaudžiai bendradarbiaujant su tokiomis valstybėmis kaip Prancūzija ar Vokietija. Tai palietė ir Lenkijos bei Vokietijos santykius, sukėlė daugumos ES tuometinių naujokių, vis dar nepatikliai vertinančių Rusiją, prieštaravimus. Rusija, nuo seno garsėjanti taktika „skaldyk ir valdyk“ atrodė pasiekusi savo tikslą, kai Varšuva pareiškė, jog tokie projektai pamina ES valstybių narių solidarumą¹⁰⁷. Šis valstybių narių solidarumas, ne kartą EK pabrėžtas kaip vienas svarbiausių principų formuluojant bendrąją energetikos politiką, vis dar išlieka trapus svarstant tokius strateginės svarbos klausimus.

Rusijos geopolitinės ambicijos ir tam pasitelkiamas įrankis – energetika – nekinta: siekiama per atskiras valstybes nares įsitvirtinti ES. 2000 m. Rusijos vyriausybė patvirtino pagrindines savo energetikos strategijos gaires iki 2020 metų. Pagrindinis nurodytas Rusijos energetikos strategijos tikslas – sustiprinti Rusijos energetikos politiką ir įtvirtinti Rusijos pozicijas globalioje energetikos rinkoje, padidinti Rusijos energetikos sektoriaus eksportą bei užtikrinti Rusijos įmonių patekimą į užsienio rinkas. Energetikos sektorius, be abejo, turi įtakos Rusijos užsienio politikai, ypač išnaudojant šalies geografinę bei geopolitinę padėtį. Juk tarptautinė Rusijos politika yra itin susijusi su eksportuojamais energetikos resursais, ryškiau dalyvavimu kitų valstybių energetikos rinkose, siekiant kontroliuoti energetikos resursus bei energetikos infrastruktūrą tose šalyse, taip pat su užsienio investicijų pritraukimu į Rusijos rinką ir santykių plėtojimu su kaimyninių šalių energetikos sektoriuje veikiančiomis įmonėmis.¹⁰⁸

Valstybės narės savo dvejonėmis ir teikdamos prioritetus nacionaliniams interesams padeda įgyvendinti šias jos ambicijas. Kita vertus, aktuali problema yra ir ta, kad ES ir Rusija vis labiau nepasitiki viena kita, be to, nelabai suvokia viena kitos funkcionavimo.¹⁰⁹ Tai ypač ryšku ES atveju – valstybės narės, kartu ir EK, atidžiau į Rusiją pažvelgė tik tuomet, kai pačios atsidadė energetinio netikrumo akivaizdoje.

Kitaip sakant, dabar įgyvendinama individualistinė valstybių narių energetinė politika yra palanki Rusijai didinti savo galią ES. Kadangi ši šalis dėl akivaizdžios geopolitinės ir

¹⁰⁷ Andrew Rettman, „Russia and Middle East to complicate EU energy foreign policy“. *EU Observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21150>> [Žiūrėta 2006 08 30]

¹⁰⁸ Darius Varanavičius, „ES energetinis dialogas su Rusija: partnerystė ar priklausomybė?“, www.geopolitika.lt, 2006 04 25. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=445>> [Žiūrėta 2007 05 16]

¹⁰⁹ „Rusijos užsienio politikos ideologas netiki strateginės partnerystės su ES idėja“, *BNS*, 2007 04 05. [Žiūrėta 2007 05 16], taip pat „European Parliament calls for common Russia, Ukraine, Belarus energy approach“, *New Europe*, 2007 04 28. <http://www.neweurope.eu/view_news.php?id=73264> [Žiūrėta 2007 05 16]

(geo)ekonominės naudos tokia padėtimi yra (ir bent jau artimiausiu metu greičiausiai bus) linkusi naudotis, o ES valstybės narės neranda aiškaus konsensuso šiuo klausimu, ES energetinė priklausomybė nuo Rusijos, tikėtina, ir toliau didės.¹¹⁰

Kita vertus, santykiai su Rusija ES visuomet yra jos pačios vertybių išbandymas. Tarkime, ES, įgyvendindama energetikos šaltinių diversifikavimo principą, vienu iš savo taikinių yra nusižiūrėjusi Rusijos įtakos zona laikomą Kaspijos jūros baseiną. Kyla klausimas, kiek ES laikysis savo tradicinių nuostatų dėl demokratijos klausimų – kaip rodo praktika, ES retai kritikuoja Kazachstaną dėl jo silpnų demokratijos standartų, taip pat mažiau kelia tokius klausimus, kaip žmogaus teisių pažeidimai Čečėnijoje¹¹¹. Atrodo, kad požiūris į energetiką kaip į užsienio politikos instrumentą lemia tai, kad ES yra linkusi nematyti demokratijai kylančių sunkumų savo pagrindinių partnerių politikoje.

ES taip pat tenka pasikliauti islamo partneriais – tokiais šalimis kaip Saudo Arabija, Iranas, Irakas, Alžyras – tam, kad užsitikrintų žaliavos tiekimą. Tačiau čia reikia pažymėti, kad pačios ES politika visgi lemia jos partnerių atsargumą/skeptiškumą. Alžyras, pirmasis po Rusijos bendrijos gamtinių dujų tiekėjas, pabrėžė, kad ir toliau laikysis įsipareigojimo tiekti ES dujas, tačiau reikalauja būtent to, dėl ko sudėtingiausia susitarti pačioms valstybėms narėms tarpusavyje – atvirumo savo bendrovėms Bendrijos rinkoje.¹¹²

Nerimą ES valstybėms turėtų kelti ir tai, kad Rusijos pramonės ir energetikos ministras V. Christenko vizito Alžyre metu pasirašė memorandumą su šios šalies energetikos ministru dėl bendradarbiavimo, o „Gazprom“ savo ruožtu – su Alžyro dujų kompanija „Sonatrach“. Memorandumas atveria kelius glaudžiam ir visapusiam bendradarbiavimui dujų sektoriuje: keitimuisi aktyvais žvalgybos ir gavybos srityje, bendrų įmonių steigimui, bendram dalyvavimui kontraktuose dėl telkinių žvalgybos, dujų tiekimo rinkos optimizavimui. Memorandume užfiksuoto „rinkos optimizavimo“ principo taikymas gali turėti svarią įtaką ES energetinio saugumo politikai.¹¹³

¹¹⁰ Aurimas Liubinskas, „ES priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių; ar galima jos išvengti?“, www.geopolitika.lt, 2007 05 05. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=761>> [Žiūrėta 2007 05 16]

¹¹¹ Andrew Rettman, „Russia and Middle East to complicate EU energy foreign policy“. *EU Observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21150>> [Žiūrėta 2006 08 30]

¹¹² „Algerian FM assures EU on energy supplies“, *EU Business*, 2007 04 24 <http://www.eubusiness.com/news_live/1177426810.49/> [Žiūrėta 2007 05 16]

¹¹³ Evaldas Mikutis, „Rusijos puolimas energetikos fronte“. www.geopolitika.lt, 2007 04 22. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=699>> [Žiūrėta 2007 05 16]

Kalbant apie ES-JAV santykius, JAV padėtis yra nevienprasmiška. Viena vertus, jai naudingesnė vieninga ES energetikos politika – neatmetant geopolitinių šios valstybės tikslų ir įvertinant Rusijos ambicijas išlaikyti įtaką Europoje per energetinius svetus. Kita vertus, kyla klausimų dėl to, ar JAV būtų naudinga, jei ES įsitvirtintų Kaukazo regione.

Kaspijos jūros regionas yra vienas Europos energetinės diversifikacijos veiksmų. Šiuo metu didesnę dalį „Gazprom“ dujų eksporto turinio sudaro dujos iš Centrinės Azijos (CA) ir įeigu Vakarams pavyktų energetikos prasme perorientuoti CA valstybes į save, Rusijos energetinio ES spaudimo galimybės žymiai sumažėtų. Šiame kontekste kaip reikšmingiausias valstybes galima paminėti Kazachstaną ir Azerbaidžaną, su kuriomis ES turėtų stiprinti iniciatyvas bendradarbiauti, siekdama didesnio žaliavos diversifikavimo ir atitinkamai savo nepriklausomybės.¹¹⁴

5. Lietuvos ir ES energetikos politikos santykis

Bendrosios energetikos politikos kūrimas yra itin aktualus klausimas Baltijos valstybėms, ypač Lietuvos ir Latvijos, kurios yra energetinės ES salos.

Tokios valstybės kaip Baltijos šalys pasisako už bendrąją energetikos politiką, kadangi joms tai reiškia energetinės izoliacijos panaikinimą. Be to, jos itin priklausomos nuo Rusijos tiekiamos žaliavos, tad energijos šaltinių diversifikavimas joms yra būtina saugumo sąlyga. Pasak Lietuvos užsienio reikalų ministro P. Vaitiekūno, „Lietuvai integracija turi daug gilesnę prasmę nei kitoms ES valstybėms narėms. Kartu su Latvija ir Estija esame energetinėje saloje. Mūsų energetikos tinklai yra sujungti tik tarpusavyje ir su buvusiomis sovietų respublikomis. Mums reikia energetikos tiltų į Europą“¹¹⁵.

Kaip rodo duomenys¹¹⁶, Estija importuoja visas jai reikalingas dujas iš Rusijos. Jos energetikos paklausą daugiausiai sudaro kietasis kuras, kuriuo ji pakankamai neblogai apsirūpinusi pati. Latvija importuojasi 97 proc. visos jai reikalingos naftos, 99 proc. anglies ir 100 proc. dujų iš Rusijos. Kalbant apie Latvijos energetikos situaciją, pozityvus aspektas yra tas, kad nemažą dalį reikalingos energijos (68 proc.) ji pasigamina iš atsinaujinančių išteklių.

¹¹⁴ Vadim Volovoj, „Kuriant energetinį saugumą Baltijos, Kaspijos ir Juodosios jūros regione“, www.geopolitika.lt, 2007 02 05. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=223>> [Žiūrėta 2007 05 16]

¹¹⁵ Petras Vaitiekūnas, „Challenges and Opportunities of Common European Energy Policy“. Pranešimas Kolumbijos universitete, New York, 2006 m. rugsėjo 20 diena. <http://www.sipa.columbia.edu/REGIONAL/ECE/Lithuania_FM.pdf> [Žiūrėta 2006 11 28]

¹¹⁶ Baltijos šalių duomenys iš: Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: EU Energy Policy Data“. {SEC(2007) 12}. Brussels: Commission of the European Communities, 2007.

Lietuvoje, kaip žinoma, energetikos sektorius gana diversifikuotas – apie 37 proc. visos energijos pasiūlos sudaro branduolinė energetika, atitinkamai po 23 ir 25 proc. nafta ir dujos. Kaip ir Latvija, Lietuva visas jai reikalingas dujas, 94 proc. naftos ir 97 proc. anglių importuoja iš Rusijos. Tad iš principo Lietuvos, o ir kitų Baltijos šalių, viena didžiausių problemų yra išteklių priklausomybė nuo vieno šaltinio (vienos šalies – Rusijos). Ši priklausomybė turi tendenciją didėti – tai sąlygoja ir planuojamas Ignalinos AE uždarymas, ir izoliacija nuo Vakarų Europos energetikos sistemų. Šie tarpusavyje susiję faktoriai apibrėžia energetikos sektoriaus situaciją ir sunkumus regione. Padėtį papildomai komplikuoja augančios pasaulinės naftos ir dujų kainos.

5.1. Lietuvos energetikos sektoriaus apžvalga

Pagrindinės Lietuvos energetikos bendrovės yra „Lietuvos energija“, Rytų skirstomieji tinklai ir „VST“ elektros energijos sektoriuje, „Lietuvos dujos“ ir „Dujotekana“ gamtinių dujų sektoriuje, taip pat „Mažeikių nafta“.

„Lietuvos energija“ yra vienintelė elektros perdavimo tinklo operatorė šalyje. Ji yra elektros energijos perdavimo tinklo savininkė, sistemos operatorė ir rinkos operatorė. Skirstymo veikla užsiima Rytų skirstomieji tinklai, „VST“, taip pat „Visagino energija“.

Pagrindinis „Lietuvos energijos“ akcininkas yra Lietuvos valstybė, valdanti 96,62 proc. įmonės akcijų. Tuo metu kalbant apie skirstomuosius tinklus, čia juntami užsienio bendrovių interesai – vienas Rytų skirstomųjų tinklų akcijų savininkas yra Vokietijos bendrovė „E.ON Energie“, kuriai priklauso 20,28 proc. akcijų, tačiau kontrolinis akcijų paketas priklauso valstybei – iš viso 71,35 proc. akcijų. Tuo metu kita bendrovė „VST“ buvo privatizuota 2003 m. 97 proc. jos akcijų įsigijus lietuviško kapitalo bendrovei „NDX Energija“. „Visagino energija“ išlieka valstybės įmone.¹¹⁷

Eil. Nr.	Įmonės pavadinimas	Licencijos rūšis	Vietinis ar nacionalinis tinklas	Pagrindiniai akcininkai
1	AB „Lietuvos energija“	Elektros energijos perdavimas	Nacionalinis	Valstybė
2	AB Rytų skirstomieji tinklai	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Regioninis	Valstybė

¹¹⁷ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius: 2006. <http://www.ceer-eu.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/NATIONAL_REPORTS/2006> [Žiūrėta 2007 05 03]

3	AB „VST“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Regioninis	UAB „NDX Energija“
4	VĮ „Visagino energija“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Vietinis	Valstybė
5	AB „Achema“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Vietinis	Privati įmonė
6	AB „Akmenės cementas“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Vietinis	Privati įmonė
7	AB „Ekranas“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Vietinis	Privati įmonė
8	AB „Lifosa“	Elektros energijos skirstymas ir visuomeninis tiekimas	Vietinis	Privati įmonė

4 lentelė: Tinklų operatorių duomenys¹¹⁸

„Lietuvos energijos“ funkcijos buvo suskaidytos dar 2002 m., kai buvo atskirtos perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės. Iki 2005 metų imtinai, Lietuvoje pradėjo veikti 8 elektros energijos gamintojai, nuo 2002 metų padvigubėjo elektros energijos tiekėjų skaičius, atsirado naujų nepriklausomų tiekėjų.¹¹⁹

Iki 2006 metų nepriklausomo elektros tiekėjo veiklą vykdė penkios įmonės: Ignalinos atominė elektrinė, „Mažeikių elektrinė“, „Achema“, „Akmenės cementas“, tačiau „RST“ ir „VST“ užima pagrindinę tiekimo rinkos dalį, kuri sudaro apie 84 proc. parduotos elektros energijos šalies vartotojams. Pažymėtina, kad elektros energijos tiekimo rinkoje veikia tik Lietuvos tiekėjai, ne užsienio kapitalo įmonės. Tai leidžia daryti prielaidas apie Lietuvos energetikos rinkos uždarumą.

Vienas stambiausių Lietuvoje elektros energijos gamintojų - Ignalinos AE - turi ir nepriklausomo tiekėjo licenciją bei elektros energiją parduoda 2 laisviesiems vartotojams. Tai nesudaro net 1 proc. nuo bendros šio gamintojo parduodamos elektros energijos šalies rinkai.

Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus liberalizacija prasidėjo 2000 metais, tačiau problemos su liberalizavimu trunka iki šiol – atnaujintą Gamtinių dujų įstatymą po beveik pusantrų metų svarstymo Seimas priėmė tik šįmet.

¹¹⁸ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius: 2006. <http://www.ceer-eu.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/NATIONAL_REPORTS/2006> [Žiūrėta 2007 05 03]

¹¹⁹ Ten pat.

Kadangi Lietuva neturi savo gamtinių dujų išteklių ir yra priklausoma nuo savo pagrindinio tiekėjo – Rusijos, arba tiksliau, bendrovės „Gazprom“. Lietuvoje dujas tiekia dvi įmonės - „Lietuvos dujos“ ir „Dujotekana“, kurioms kiekvienai yra paskirta dujų kvota. 2005 metais „Lietuvos dujos“ laisviesiems vartotojams tiekė 62 proc., o „Dujotekana“ – 38 proc. dujų.¹²⁰ „Gazprom“ ir Lietuvos dujų įmonės yra pasirašiusios ilgalaikes gamtinių dujų pirkimo-pardavimo sutartis: „Lietuvos dujos“ laikotarpiui iki 2015 metų, „Dujotekana“ iki 2012 metų.

Eil. Nr.	Įmonės pavadinimas	Licencijos rūšis	Vietinis ar nacionalinis tinklas	Pagrindiniai akcininkai
1	AB „Lietuvos dujos“	Gamtinių dujų perdavimas Gamtinių dujų paskirstymas	Nacionalinis	E.ON Ruhrgas International AG, AAB „Gazprom“, Valstybės turto fondas
2	AB „Achema“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė
3	UAB „Druskininkų dujos“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė
4	UAB „Intergas“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė
5	UAB Fortum „Joniškio energija“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė
6	AB agrofirma „Josvainiai“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė
7	UAB „Energijos sistemų servisas“	Gamtinių dujų paskirstymas	Vietinis	Privati įmonė

5 lentelė: Gamtinių dujų perdavimo ir paskirstymo įmonės Lietuvoje¹²¹

2005 metais dujų sektoriuje veikė keturios gamtinių dujų paskirstymo įmonės, skirstančios ir tiekiančios dujas. Iš jų tik „Lietuvos dujos“ aptarnavo daugiau kaip 100 tūkst. vartotojų. Gamtinės dujas vartotojams 2005 m. tiekė šešios tiekimo įmonės, iš kurių „Dujotekana“ užėmė 26,4 proc. dujų tiekimo rinkos, „Lietuvos dujų“ 72,8 procento.

„Dujotekana“ yra privati bendrovė. Tuo metu pagrindiniai „Lietuvos dujų“ akcininkai yra „E. ON Ruhrgas“ (38,9 proc. akcijų), „Gazprom“ (37,1 proc. akcijų) bei Valstybės turto fondas (17,7 proc.).¹²²

¹²⁰ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius: 2006, 51.

¹²¹ Ten pat.

Lietuva yra sulaukusi EK kritikos dėl rinkos uždaro¹²³, tad Nacionalinėje energetikos strategijoje įtraukta nuostata dėl ES direktyvų įgyvendinimo liberalizuojant elektros ir dujų sektorius. Dabartinis Lietuvos energetikos sektoriaus liberalizavimas – įgyvendintas vadovaujantis ES direktyvomis atskiriant gamybą, perdavimą ir tiekimą – yra tik nominalus, tačiau skiriasi nuomonės, dėl visiškos sektoriaus liberalizacijos naudos. Šiaip Lietuva, kaip ir daugelis anksčiau analizuotų valstybių, taip pat nėra itin linkusi atverti savo rinkas ir atsisakyti monopolijų (ir toliau įtvirtinta „Lietuvos dujų“ valstybinė kontrolė). Tačiau didesnė šalies problema yra neapsisprendimas, ar Lietuvoje turėtų būti įgyvendinama laisva rinka, ar išlaikomas reguliavimas, tačiau labiau laikomasi reguliavimo.¹²⁴ Žinoma, kol nėra jungčių su kitomis energetikos sistemomis, mažai tikėtina, kad liberalizacija būtų įmanoma.

Lietuvos energetikos sektoriui, pasak EK vertinimų, trūksta skaidrumo, atvirumo. Elektros energijos rinkoje konkurencija silpna, dujų rinkoje konkurencijos kol kas nėra. Be to, EK ataskaitoje konstatuoja, kad Lietuvos energetikos rinka yra neskaidri. Taip pat pabrėžiama, kad dėl elektros ir dujų kainų reguliavimo, naujiems veikėjams patekti į rinką itin sudėtinga.¹²⁵

Lietuvos energetikos sektorius iš pažiūros yra nekonsoliduotas, todėl čia vyksta nuolatinės interesų kovos – pavyzdžiui dėl „Dujotekanos“ pelno maržos, dėl skirstomųjų tinklų privatizacijos. Dar daugiau sumaišties įnešė planai kurti Nacionalinę investuotoją, kuriame sutelkiamos ir privačių įmonių lėšos, ir valstybės investicijos, ir užsienio kapitalas.

Įvertinus tai, kad Lietuvos energetikos sektoriuje jau vyksta liberalizacijos procesai, kuriems rinkos dalyviai iš esmės pritaria, galima daryti prielaidą, kad bendrajai ES energetikos politikai Lietuvoje neturi būti prieštaraujama. Juo labiau, kad energetikos rinkos dalyviai turi užsibrėžę savo veiklos plėtros tikslų: pavyzdžiui, „Dujotekana“ yra deklaravusi,

¹²² Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius: 2006, 51.

¹²³ Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007.

¹²⁴ LLRI studija „Energetikos politika: priemonės, galimybės ir kryptys“. Vilnius: LLRI, 2005.

<http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_studija_energetikos_politika_priemones_galimybes_ir_kryptys/1530> [Žiūrėta 2007 05 03]

¹²⁵ Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007.

kad domisi naftos žvalgymu ir gavyba Lietuvoje bei užsienyje, suskystintų dujų saugyklos statyba Vakarų Lietuvoje, norėtų dalyvauti suskystintų dujų terminalo Lenkijoje statybos projekte. Bendrovė taip pat analizuoja elektrinių statybos, Lenkijos Olštyno bei Suvalkų vaivadijų dujų rafinavimą sujungiant su Lietuvos dujų tinklais bei dujų į Lenkiją pardavimo galimybes.¹²⁶ Įvertinus tai, kad šiuo metu ji veikia stipriai reguliuojamoje aplinkoje, kurioje siekiama riboti bendrovės pelną, laisvesnės sąlygos plėtoti savo veiklą už Lietuvos ribų bendrovei teiktų naujų verslo galimybių. Kita vertus, kabant apie elektros energijos sektorių, čia vyrauja ne vienprasmės tendencijos. Tarkime, bendrovė „VST“ priklauso Vilniaus prekybos grupei, kuri taip pat yra suinteresuota savo veiklos plėtra ir pelno maksimizavimu. Tad nors didesnė konkurencija galėtų būtų žymus apribojimas kainoms kelti, tačiau kartu jis atvertų ir naujas galimybes verslui. Be to, verta pažymėti, kad „Lietuvos dujos“ ir „Lietuvos energija“ yra taip vadinamos natūralios monopolijos, tad net ir padidinta konkurencija bet jau šiuo metu nesuponuoja joms didesnių grėsmių. Mažiau naudos iš rinkos liberalizavimo gaus mažesnės energetikos bendrovės-energijos tiekėjos, kurios nesugeba energetikos pasiūlyti pigiau nei „VST“ ar „RST“.¹²⁷

Dauguma Lietuvos energetikos bendrovių, jas sujungus su Vakarų valstybių energetikos sistemomis, galėtų išnaudoti tą savo privalumą, kad esame integruoti su Rusijos energetikos sistema ir tapti tarpininkėmis tarp Rytų ir Vakarų. Be to, reikia įvertinti faktą, kad, kaip teigiama, sukūrus bendrąją ES energetikos vidaus rinką ir prie jos prisijungus Lietuvai, bus harmonizuojamos ir teikiamų paslaugų kainos. Vartotojams tai, žinoma, nėra naudinga, tačiau bendrovėms gali atsirasti papildomų galimybių didinti savo kainas ir uždarbį.

Apibendrinant, Lietuvos bendrovės šiuo metu neprieštarauja energetikos politikai ES mastu. Manau, kad tai sąlygoja ir Lietuvos energetikos rinkos struktūra ir šios rinkos problemos – pagrindiniai rinkos dalyviai dar turi apsibrėžti savo santykius vieni su kitais ir išspręsti šiuo metu dar tik kylančias problemas dėl sektoriaus liberalizavimo ir jo atvėrimo. Be to, reikia pripažinti, kad kol kas nėra fizinių galimybių (infrastruktūros) užsienio kompanijoms įsiterpti į Lietuvos elektros ar dujų sektorius, tad vietinės bendrovės kol kas neįaučia akivaizdžios grėsmės savo interesams. Galima daryti išvadą, kad bendrovių pozicija

¹²⁶ „Dujotekanos“ interesai neapsiriboja dujų pardavimu“, *BNS*, 2006 12 05.

¹²⁷ Vija Pakalkaitė, „Rinka liberalizuota, tačiau tikrosios laisvės rinktis nėra“. *Verslo žinios*, 2007 05 24.

dėl europinės energetikos politikos klausimų bus formuluojama ilgoju laikotarpiu – po to, kai bus išspręsti pagrindiniai klausimai dėl šalies energetikos vidaus rinkos.

5.2. Nacionalinė energetikos strategija

Įvertinus Lietuvos situaciją, o kartu ir ES veiksmus dėl energetikos politikos, 2007 m. sausį Seimas priėmė Lietuvos nacionalinę energetikos strategiją. Joje pabrėžiama, kad Lietuva susiduria su rimtomis saugumo problemomis, kurių viena negalėtų išspręsti – pavyzdžiui, gamtinių dujų tiekimo ilgalaikis patikimumas. Taip pat naujos atominės elektrinės statyba ir elektros energijos sistemos integracija į ES sistemas. Pabrėžiama, kad „šiuos strateginius uždavinius galima lengviau išspręsti tik glaudžiai bendradarbiaujant su kitomis Baltijos šalimis – Estija, Latvija ir Lenkija“.¹²⁸

Energetikos strategijoje formaliai įtvirtinama, kad „Lietuva savo energetinį saugumą sieja su šalies energetikos sistemų integracija į ES energetikos sistemas ir su veiksminga ES ir nacionaline energetikos politika, kurios turėtų užtikrinti Lietuvai lygiavertį su kitomis ES narėmis energetinį saugumą“.¹²⁹ Be to, taip pat pabrėžiama, kad be bendrųjų iššūkių ES šalių energetikai, Lietuvos energetikai papildomų problemų kelia ir bendros ES energetikos politikos nebuvimas. Atitinkamai teigiama, kad Nacionalinėje energetikos strategijoje viena pagrindinių Lietuvos veiklos kryptių, kuri galėtų padėti įgyvendinti pageidaujamą šalies energetikos raidą, yra aktyvi veikla kuriant veiksmingą, solidarumu grindžiamą ES energetikos politiką ir rengiant ES energetikos teisės aktus, taip pat ES struktūrų išnaudojimas įgyvendinant Lietuvai aktualius energetinį saugumą didinančius projektus, įskaitant Ignalinos AE statybą.¹³⁰ Šalia to, įdomu pastebėti, kad Lietuva mėgintų įtvirtinti savo kaip tarpininko tarp Rusijos ir ES, vaidmenį. Energetikos strategijoje teigiama, kad Lietuva ketina parengti siūlymus dėl bendros ES energetikos strategijos, ypač palaikant dialogą su Rusija, taip pat sieks, kad ES ir Rusijos dialogas taptų veiksmingesnis ir skaidresnis, o Rusija ratifikuotų Energetikos chartiją. Ar šie ketinimai, įvertinus kitose darbo dalyse išvardintus skirtingus pagrindinių energetikos politikos dalyvių interesus, yra realūs, klausimas atviras – ypač įvertinus tendenciją santykius su Rusija dažniau formuoti dvišaliais pagrindais. Tačiau Lietuvos noras būti išgirstai ir atkreipti į save ir Baltijos jūros rytų regiono

¹²⁸ „Nutarimas dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007 01 26, Nr. 11-430.

¹²⁹ Ten pat.

¹³⁰ Ten pat.

problemas dėmesį yra pozityvus žingsnis, padėsiantis atkreipti dėmesį į valstybei kylančius iššūkius. Juo labiau, kad Lietuva, nors pati niekuomet nebus visiškai energetine prasme nepriklausoma valstybė, gali pozityviai išnaudoti savo kaimynystę su Rusija, ypač turint galvoje Lietuvos energetikos sistemos integraciją į Rusijos sistemą.

Nacionalinėje energetikos strategijoje atsispindi opiausios pastarojo laikmečio realijos – visų pirma, dujotiekis Baltijos jūros dugnu, neatitinkantis Lietuvos interesų. Tad dokumente teigiama, kad „dalyvaudama ES energetikos politikos kūrimo procese, Lietuva sieks, kad Baltijos valstybių energetinio saugumo užtikrinimo klausimas būtų sprendžiamas kompleksiskai, energetinis saugumas būtų kuo plačiau įgyvendinamas ES mastu“.¹³¹ Iš principo Energetikos strategijoje aiškiai apibrėžiami pagrindiniai iššūkių, su kuriais Lietuva dar susidurs ar jau susiduria. Tai priklausomybė nuo Rusijos ir energetinė šalies izoliacija, kurią dar padidins planuojamas Ignalinos AE uždarymas. Lietuva aiškiai pabrėžia, kad jai būtina integracija su kitomis ES valstybių energetikos rinkomis.

Jau ne kartą užsiminta, kad Energetikos strategijoje daug kalbama apie Ignalinos AE. Lietuva aiškiai išreiškia savo interesus dėl branduolinės energetikos. Turint omenyje tai, kad šių metu EK Komunikate pripažįstama ir branduolinė energetika, Lietuva turi išnaudoti šias palankias pozicijas, siekdama didesnės energetinės nepriklausomybės – būtent todėl energetikos strategijoje pabrėžimas siekis ne vėliau kaip 2015 m. pradėti eksploatuoti naują atominę elektrinę Baltijos šalių ir regiono poreikiams tenkinti.

Iš principo įvertinus Lietuvos padėtį, akivaizdu, kad būtina skirti daugiau dėmesio energijai iš atsinaujinančių išteklių bei atominei energetikai. Galima teigti, kad įtvirtinus nuostatas dėl šių dviejų energetikos rūšių Lietuva prisideda ne tik prie bendros ES energetinės sistemos kūrimo, alternatyvių energijos tipų naudojimo principo įgyvendinimo, bet ir prie energetinės diversifikacijos tikslo realizavimo (naujo branduolinio bloko energija sumažins Lietuvos ir kaimyninių šalių priklausomybę nuo rusiškų išteklių – kitaip Lietuvai tektų pirkti vis daugiau rusiškų dujų).¹³²

Apibendrinant, formaliai pagrindiniai Lietuvos ir ES energetikos principai visiškai suderinami – tiksliau tariant, Lietuvos energetikos strategija atitinka EK formuluojamą energetikos politiką. Lietuva priklauso tai valstybių grupei, kuri linkusi stiprinti EK vaidmenį

¹³¹ „Nutarimas dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2007 01 26, Nr. 11-430.

¹³² Ten pat.

įgyvendinant energetikos projektus. Iš tikrųjų, įvertinus ES didžiųjų valstybių norus palaikyti dvišalius santykius su Rusija, nekreipiant dėmesio į mažųjų valstybių interesus, stipresnis EK vaidmuo Lietuvai būtų naudingesnis.

Peržengus formalųjį lygmenį, akivaizdu, kad EK suformuluotiems energetikos principams kitos valstybės narės pritaria, tačiau tik formaliai, tikrovėje įgyvendindamos savo nacionalinius interesus. Todėl iš karto galima kelti klausimą dėl Lietuvos nacionalinės energetikos strategijos įgyvendinimo Europiniame kontekste – nors Lietuvos įvardinamos problemos yra aiškiai išreikštos EK Komunikate dėl energijos, račiau įvertinus EK vaidmenį ir įtaką formuojant bendrąją energetikos politiką, galima daryti prielaidą, kad Lietuvai teks dar daug ir aktyviai užsiimti tarpvyriausybinių kontaktų giliniu ir gerinimu, siekiant pakeisti savo „energetinės salos“ statusą ir atkreipiant kitų valstybių, ypač didžiųjų, dėmesį į pagrindines šalies patiriamas problemas, kurias sąlygoja ne tik jungčių stoka, bet ir probleminė kaimynystė su Rusija.

Išvados

Formaliai Europos Sąjungos bendrosios energetikos politikos įgyvendinimas vyksta gana intensyviai – tai liudija nemažas skaičius pastarojo laikotarpio iniciatyvų. Kita vertus, analizei peržengus formaliuosius politikos formavimo kriterijus, krinta į akis nemažai iššūkių, su kuriais susiduriama siekiant šios politikos realizavimo praktikoje.

Pasak liberaliojo tarpvyriausybiškumo, integracijos procesą galima analizuoti per integracijos pasiūlos ir paklausos prizmę. Integracijos paklausa yra interesų grupių veikla, turinti įtakos nacionalinių interesų ir nacionalinių tikslų formavimui. Integracijos pasiūla – europinės politikos, tenkinančios šią paklausą. Integracijos paklausos atveju svarbiausi veikėjai yra interesų grupės, darančios įtaką valstybių preferencijoms, integracijos pasiūlos atveju svarbiausi veikėjai – supranacionalinės institucijos. Be to, remiantis tarpvyriausybinių teorijos pateikiamu integracijos apibrėžimu – svarbiausi integracijos politikos veikėjai yra valstybės, kurie yra tarpinis veikėjas tarp integracijos pasiūlos ir paklausos pasiū. Iš to galima daryti prielaidą, kad šių trijų veikėjų grupių sąveika ir lemia atitinkamus integracijos sprendimus.

1. Kaip rodo tyrimas, nepaisant skirtingų EK iniciatyvų, egzistuoja daug problemų, trukdančių žiūrėti į energetikos politiką kaip į dar vieną pilnavertę ES politikos sritį. Daugumos šių problemų šaltinis yra būtent **valstybių narių interesai**, kadangi ES valstybės yra svarbiausios energetikos politikos dalyvės, siekiančios išlaikyti šią kompetenciją savo rankose. Dėl glaudžių energetikos politikos sąsajų su išorės politika, valstybėms narėms itin sudėtinga ją perkelti į supranacionalinį lygį, kadangi tai iš dalies reikštų ir užsienio politikos vykdymo perkėlimą į ES lygmenį.

Pasak A. Moravcsiko, valstybės remia liberalizaciją tose srityse, kuriose jų konkurencingumas didesnis palyginti su kitomis ES valstybėmis. Šiuo atveju ES energetikos politiką turėtų labiau remti D. Britanija, Danija, Nyderlandai, mažiau – nuo energetikos importo priklausančios valstybės Vokietija, Prancūzija, Italija, Belgija, Ispanija. Atlikus analizę aiškėja, kad būtina atskirti formalųjį ir realųjį aspektus. Formaliai nėra valstybių, atvirai prieštaraujančių energetikos politikos integracijai, tačiau daugumos jų veiksmai neatitinka oficialiosios retorikos. Vienas ryškiausių pavyzdžių yra Vokietija, šiuo metu aktyviai advokataujanti bendrajai energetikos politikai, tačiau susilaikanti nuo kritiškesnių Rusijos veiksmų, ypač susijusių su „Nordstream“ dujotiekiu, vertinimo. Prancūzijos ir

Ispanijos nenoras įsileisti užsienio kapitalą į savo įmones jas privatizuojant bei atitinkamai protekcionistiniai veiksmai akivaizdžiai parodo nacionalinių interesų prioritetą prieš bendraeuropines politikas.

Kita keliama prielaida yra ta, kad ilguoju laikotarpiu auganti ekonominė priklausomybė turėtų stiprinti iniciatyvas, didinančias energetikos politikos liberalizavimo mastą. Tad labiausiai už energetikos sektoriaus liberalizaciją turėtų pasisakyti tos valstybės, kurios yra labiausiai priklausomos nuo energetikos žaliavos importo. Visgi, kaip rodo tyrimas, dauguma didžiųjų valstybių, įskaitant pačią Vokietiją, yra itin priklausomos nuo energetinės žaliavos importo, tačiau tai nedaro jų didesnėmis energetikos politikos šalininkėmis. Kita vertus, tokios valstybės kaip Lietuva, esančios kritiškesnėje būklėje nei dauguma ES valstybių, pritaria energetikos politikos idėjoms. Vadinasi, yra kitų veiksnių, svarbesnių už ekonominius motyvus, skatinančius valstybių pritarimą/nepitarimą energetikos politikos integracijai. Tie veiksniai galėtų būti ir valstybių geografinė padėtis, ir integracija į europines energetikos sistemas, taip pat žaliavos tiekėjų diversifikavimo mastas.

Tai leidžia nuosekliai pereiti prie dar vienos prielaidos, kuri buvo keliama darbo įvade. Ji susijusi su valstybių pasiryžimu daryti nuolaidas siekiant energetikos politikos reguliavimo ES lygiu. Teigiama, kad daugiausiai nuolaidų bus pasiryžusios daryti tos valstybės, kurių energetinė priklausomybė yra didžiausia. Tačiau energetikos politikos atvejis manau, kaip tik yra priešingas – energetika yra valstybių strateginės reikšmės klausimas, kurio sprendimų teisės jos neperleidžia supranacionalinėms institucijoms. Įvertinus ES besiformuojančią energetikos politiką, šią A. Moravcsiko prielaidą reikėtų papildyti strateginiais derybų elementais – daugiausiai nuolaidų daro ne tos valstybės, kurios yra labiausiai priklausomos, bet ir tos, kurių santykinis svoris sprendžiant energetikos politikos klausimus yra mažas.

2. Valstybių pozicijoms (nacionaliniams interesams) įtaką daro dvi kitos veikėjų grupės. Pirmoji jų – **energetikos bendrovės**, antroji – **išorės veikėjai**, šalių strateginiai partneriai. Beje, reikia pažymėti, kad kai kurie šių užsienio veikėjų, tokie kaip Rusija, įtaką ES energetikos politikai taip pat daro dviem lygmenimis – ir nacionaliniu, ir bendraeuropiniu.

3. Kalbant apie **nacionalines energetikos bendroves**, jų įtaka svarbesnė nacionaliniu lygiu. Kadangi energetikos politikos atveju būtent jos yra tie veikėjai, kurie turi daugiausiai

įtakos formuojamoms valstybės preferencijoms (nes kiti veikėjai – tokie kaip energetikos produkcijos vartotojai – paprastai yra išsiskaidę ir nesugeba agreguoti savų interesų), jų pozicijos šiame darbe buvo apžvelgtos plačiausiai. Energetikos bendrovės susiduria su dvejopa padėtimi – viena vertus, liberalizacija, bendri europiniai veiklos standartai reiškia ir paprastesnes sąlygas verslui, ir didesnes rinkas. Kita vertus, tai reiškia, kad dauguma tų bendrovių netenka savo nacionalinių privilegijų, be to, ribojant vertikalią bendrovių integraciją, atsisakyti dalies savo verslo ir veikti tikrai konkurencingomis sąlygomis. Dėl šių papildomų iššūkių įmonės nėra aktyvios energetikos politikos šalininkės. Išimtis, kaip buvo pabrėžiama darbe, yra D. Britanijos įmonės, jau šiuo metu veikiančios laisvos rinkos sąlygomis ir siekiančios tokių pačių veiklos sąlygų visose valstybėse narėse.

4. Kaip jau buvo užsiminta, **užsienio politikos veikėjai** ES energetikos politikai daro dvejopą įtaką. Visų pirma – per nacionalines vyriausybes. Čia, ko gero, svariausias yra Rusijos vaidmuo, kuri stengiasi silpninti ES valstybių solidarumą ir skatina dvišales sutartis, kurios neretai pakenkia kitų, mažesnių ar ne tokių įtakingų valstybių interesams ir tokiu būdu gilina jau ir taip egzistuojančias ES takoskyras. Kitas poveikio šaltinis yra netiesioginis – Rusija daro įtaką per pagrindinę savo energetikos bendrovę „Gazprom“. Pasirašydama ilgalaikes gamtinių dujų tiekimo sutartis, tarkime, su Vokietijos „Ruhrgas“ ar Prancūzijos „GDF“, „Gazprom“ įgyja patikimų lobisčių savo, taigi ir Rusijos valdžios, interesams ES atstovauti.

Kitas poveikio šaltinis yra per ES, kaip savarankišką subjektą. Šis poveikio šaltinis, žinoma, yra silpnesnis, nes ES kol kas energetikos klausimais nekalba vienu balsu, tačiau vis tiek aktualus. Dažniausiai veikiama ES mastu tuomet, kai klausimui reikia kuo daugiau viešumo. Tačiau suvokiant, kad ES institucijų kompetencija energetikos klausimais yra labai ribota, užsienio partneriams veiksmingiau yra kalbėti su keliais pagrindiniais ES veikėjais, taigi valstybėmis narėmis, galbūt net savotiškuose forumuose. Čia tiesa, galėtų atsiverti naujų galimybių EK, kuriomis pasinaudojusi ji galėtų stiprinti savo įtaką energetikos politikos klausimais, o ypač plėtojant dialogą su užsienio partneriais.

5. Kalbant apie ES veikėjus, darančius įtaką energetikos politikai, pirmiausiai reikia analizuoti EK vaidmenį. Būdama viena aktyvesnių energetikos politikos skatintojų, kol kas ji naudojami tik ribotomis galimybėmis sprendama energetikos politikos klausimus. Vienas instrumentų, kuriuos EK pastaruoju metu ėmė išnaudoti aktyviau – jos kompetencijos

konkurencijos politikoje. Inicijuodama teisinę procedūrą prieš daugelį valstybių narių, delsiausių perkelti Bendrijos teisės aktus į nacionalinį lygmenį, ji skatina aktyvesnį valstybių narių rinkų atvėrimą ir energetikos sektoriaus liberalizaciją. Kita vertus, nepaisant savo iniciatyvumo, EK yra nelinkusi konfrontuoti .

EK yra išsikėlusį ambicingą tikslą suformuluoti bendrąją energetikos politiką jau iki 2010 metų. Išanalizavus pagrindinių šios politikos veikėjų pozicijas bei įvertinus iššūkius, su kuriais buvo iki šiol susidurta, galima daryti išvadą, kad šio tikslo įgyvendinimas iki užsibrėžto laikotarpio yra mažai tikėtinas. Greičiau tai bus pirmasis ilgalaikio proceso etapas.

Vertinant pagrindinius iššūkius, su kuriais susidurs formuojama ES energetikos politika, visų pirma reikia pažymėti bendrosios reguliuojančios institucijos kūrimą. Valstybės turėtų ryžtis bendrojo Europinio masto reguliuojančios institucijos, kuri prižiūrėtų dujų ir elektros energijos srautus, saugyklų kūrimą, steigimui. Nors šiuo metu jau yra veikianti tokio pobūdžio institucija ES – Europos elektros ir dujų reguliavimo institucijų grupė, - tačiau ji nėra veiksminga. Visgi būtina pastebėti, kad būtent šis klausimas jau yra sukėlęs nemažai debatų ES. Pagal pasirinktą tokios institucijos modelį, tiksliau apibrėžtas jo kompetencijų ribas, būtų galima svarstyti, kokia būtų tolimesnė energetikos politikos raida. Viena iš alternatyvų kaip tik ir būtų EK galių didinimas, įsteigiant direktoratą pramonės tinklui reguliuoti. Kitas variantas - palaiptiesiems sujungti egzistuojančias nacionalines energetikos sektoriaus reguliavimo institucijas, kurias reguliuotų bendras Europos masto reguliatorius. Šiuo metu jau yra judama šia kryptimi. Tačiau čia kyla klausimas, ar tokios reguliuojančios institucijos įkūrimas laiduotų energetikos politikos efektyvumą ir kokie saugikliai turėtų būti nustatyti, kad valstybės narės laikytųsi pagrindinių nuostatų, nelaužydamos jų taip, kaip pavyzdžiui, yra daroma Stabilumo ir augimo pakto atveju.

Kitas iššūkis energetikai, kurį išspręsti dar sunkiau – tai valstybių narių solidarumo energetikos klausimais užtikrinimas. Neįgyvendinus šios nuostatos, bendrosios energetikos politikos egzistavimas tampa dar mažiau tikėtinas. Solidarumo problemos šiuo metu ES yra itin aktualios – tai iliustruoja daug diskusijų sukėlęs klausimas dėl galimybių nelaimės atveju valstybėms narėms naudotis viena kitos dujų ir naftos atsargų rezervais. Šis klausimas sulaukė aštrios valstybių narių reakcijos – ypač didžiųjų valstybių (D.Britanijos ir Vokietijos) nepritarimą.

Tad kalbant apie energetikos politiką būtina pabrėžti, kad jos rezultatai yra pagrindinių veikėjų sąveikos išdava. Įvertinus šiuo metu vyraujančius skirtingus pagrindinių ES energetikos politikos veikėjų interesus, labiausiai tikėtinas scenarijus dėl tolimesnės šios politikos raidos yra energetikos politikos įgyvendinimas inkrementiniu principu - tai reikštų, kad ES energetikos politika galima tik ilguoju laikotarpiu.

Summary

The aim of the Master thesis *The Integration of Energy policy in European Union: Interests and Possible Results* was to evaluate EU energy policy that was implemented up to today and to analyze the positions of the main EU energy policy actors, discerning their interests and priorities given to the specific aspects of energy sector. The task set was to determine in the context of liberal intergovernmentalism approach the factors and conditions that influence the harmonization of economic policy in the EU. Furthermore, to evaluate which of these factors accelerate and which block the integration of common EU energy policy. It was chosen a Liberal intergovernmentalism approach for the analysis as it gives priority for the state interests that are determined as crucial in the context of energy policy. Moreover, liberal intergovernmentalism accentuate the role of the interest groups in the integration process. Last but not least, liberal approach discerns conditions for the demand and supply of the integration process and this way it allows evaluating the role of different interests in the integration process.

As it was mentioned, interests of member states are most important in the context of the common energy policy. Member states keep the right of decision for this politics in their competence, as it is concerned with foreign policy of each country. The analysis shows that the positions on the energy policy are two-folded. Formally, all member states agree with the main principles of EU energy policy. On the other hand most of their actions do not match the official rhetoric. The examples provided in the thesis concerned equivocal position of Germany due to the natural gas pipeline in the Baltic sea, also protectionism of French and Spanish governments and their unwillingness to admit the foreign capital in the national energy sector. Therefore it was concluded that national interests still have priority against the European policies.

National governments experience pressure from two other groups of actors that are important in the course of the formulation of national interests. These actors are energy companies and foreign, non-EU, actors.

Energy companies face ambiguity towards EU energy policy. On the one hand, common EU energy policy, including liberalization and common standards for all countries, means simpler conditions for the businesses and also wider markets. On the other hand, most

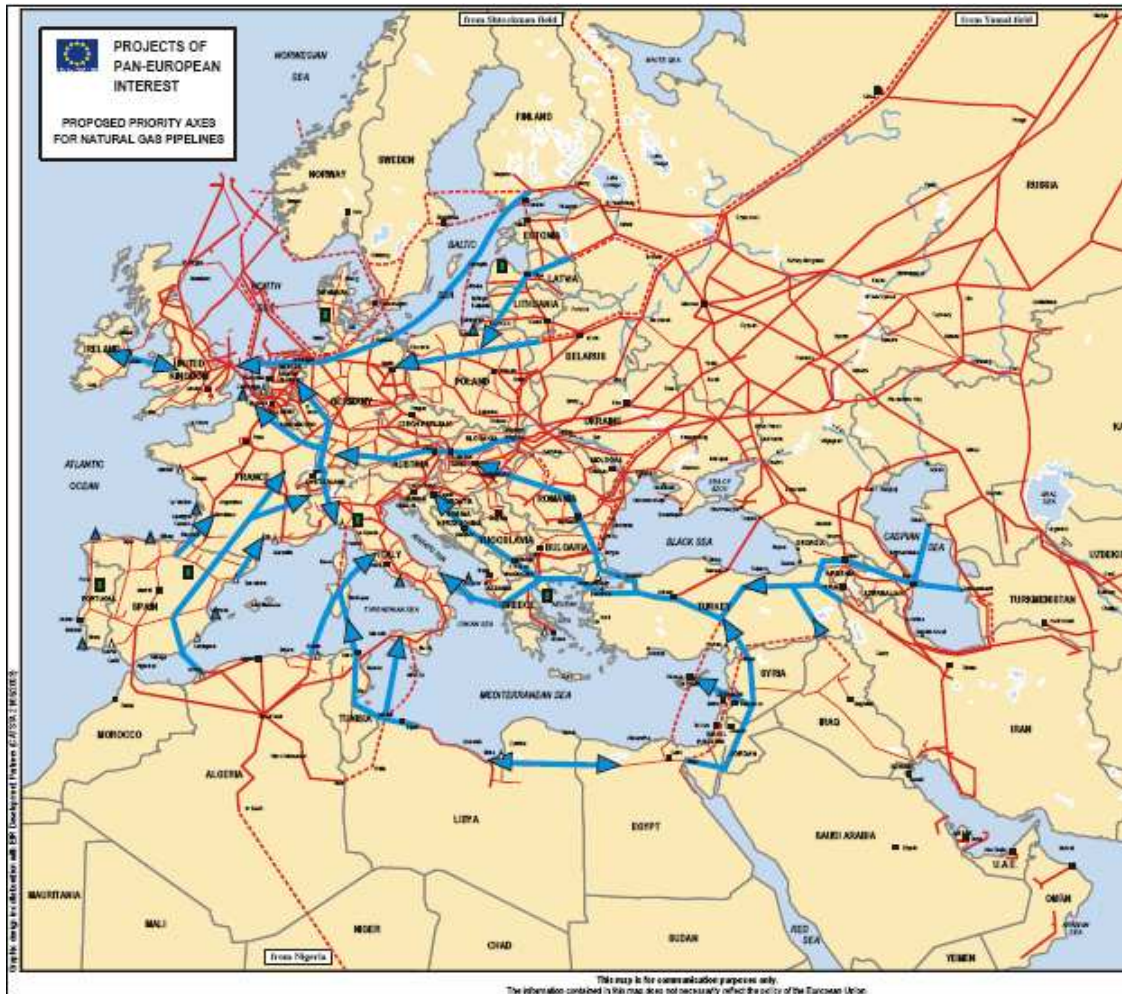
of these companies are so called „national champions“. With the implementation of the main principles of common EU energy policy, and, first of all, provisions concerning unbundling of the companies, means loss of the national benefits for them. Due to these additional new challenges, energy companies support common energy policy in the reserved way. The exemption is companies of the Great Britain that are already working in the highly liberalized market and seeks for the same conditions in all EU member states.

As regards foreign policy actors, the most important of them is Russia that tries to weaken the solidarity of member states against energy issues and to further influence EU politics through energy sector. The main tool for this goal is the bilateral treaties that not only undermine the interests of small member states, but also deepens cleavages among EU member states. Of equal importance is the indirect way to influence ES member states. It means using *Gazprom* as a political tool. At the moment, the long termed contracts are signed between *Gazprom* and *Ruhrgas*, *GDF*, *ENI*. This way energy companies become the active lobbyists of *Gazprom* interests.

Last but not least, highly important are interest and activities of supranational actors – for example European Commission. Although it is one of the most active energy policy initiators, the competence of the European Commission in the energy policy field is limited and is mostly related with its competences in the EU competition policy. Lately European Commission tried establishing itself in the field of energy policy more actively and this way sought to strengthen its position as the supranational actor. Still, European Commission faces opposition from member states, who considers energy policy of strategic importance. Moreover, as analysis shows, European Commission at the moment is not eager to confront member states and therefore has missed some opportunities to strengthen its position as independent actor.

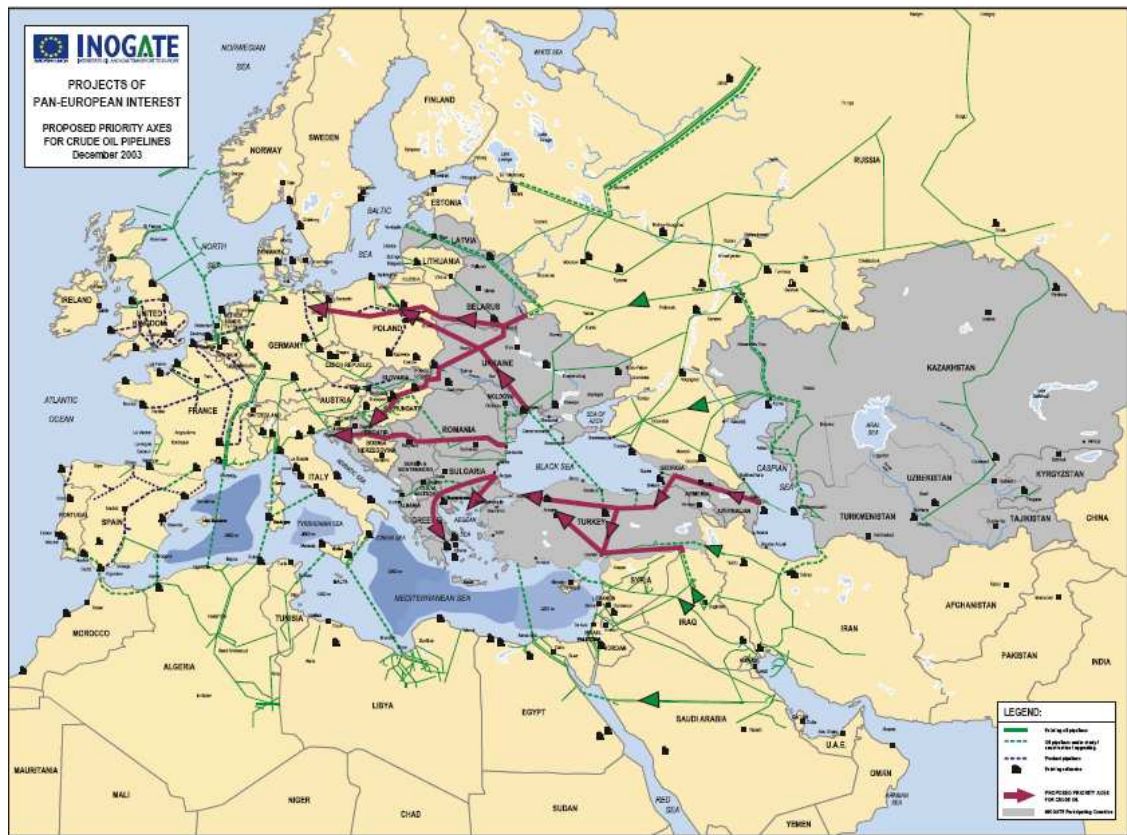
To sum up, European Commission has set a very ambitious aim to form a common EU energy policy by 2010. Nevertheless, the analysis of the interests of the main actors, concerning energy policy, and main challenges for this policy, in the Master thesis is concluded that it is not likely for the European Commission to fulfill its set goal during three coming year. Energy policy most likely will be implemented gradually in the longer run.

Priedas Nr. 1: Pagrindiniai Paneuropiniu mastu aktualūs tarptautiniai naftotiekiai.¹³³

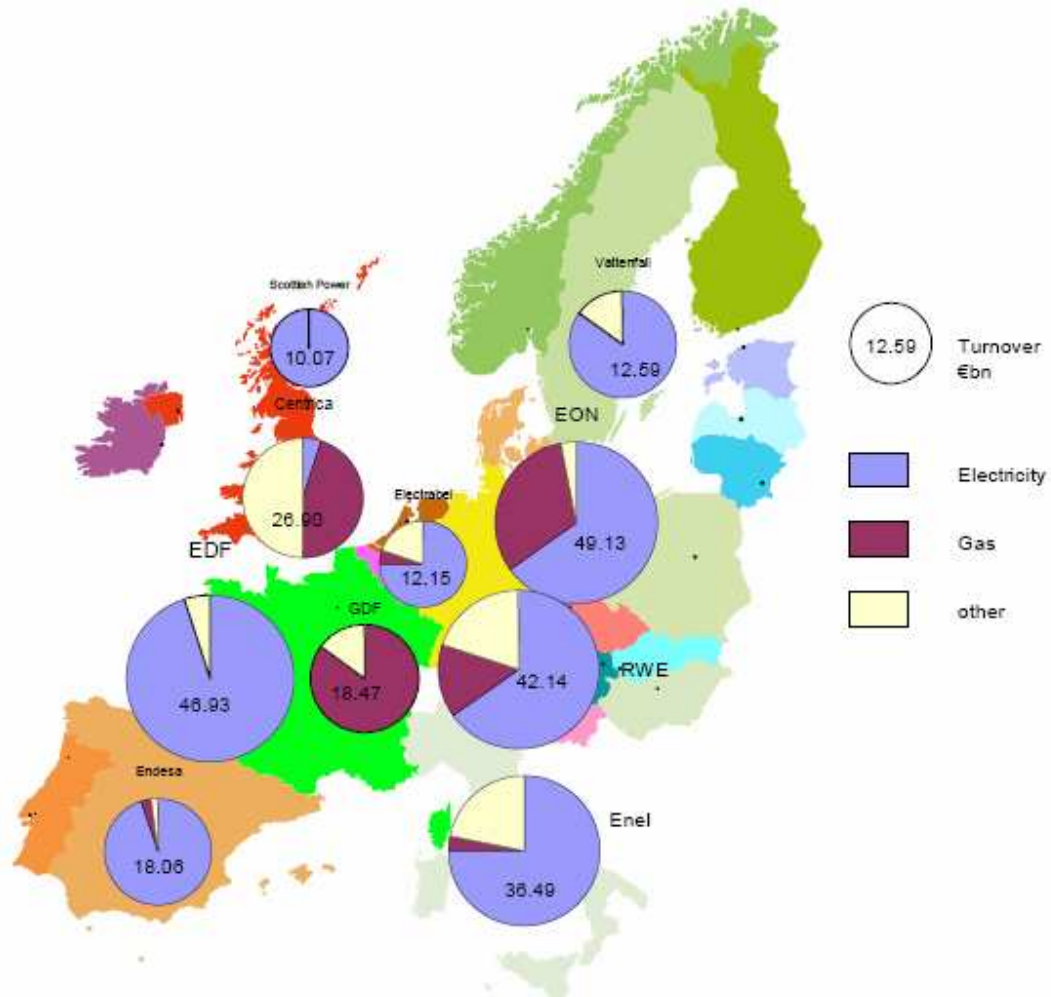
¹³³ Šaltinis: Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: What is at Stake. Annex to the Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“. {COM(2006) 105 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2006.

Priedas Nr. 2: Siūloni prioritetiniai naftotiekių projektai¹³⁴

¹³⁴ Šaltinis: Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: What is at Stake. Annex to the Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“. {COM(2006) 105 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2006.

Priedas Nr. 3: didžiausių pelnų energetikos bendrovės ES¹³⁵

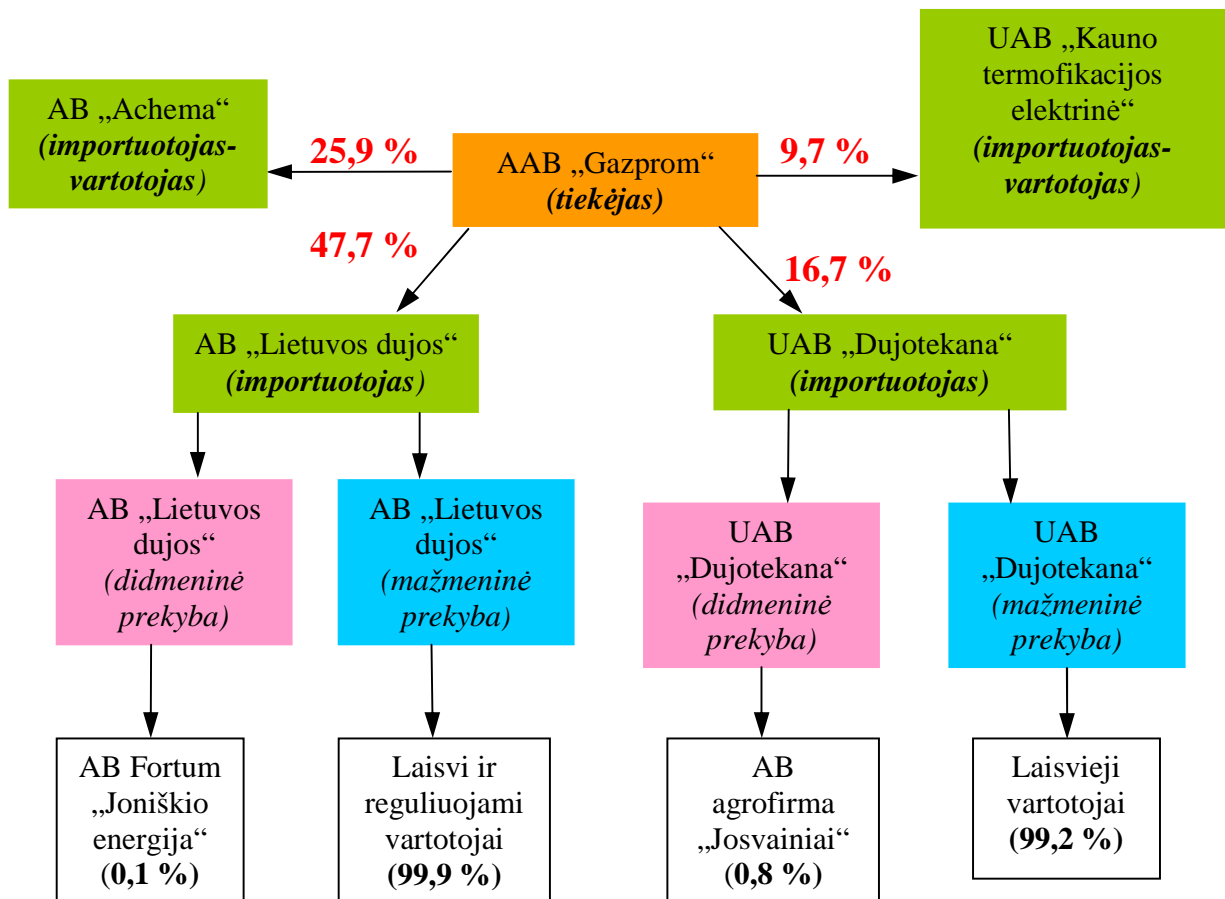
¹³⁵ Commission of the European Communities, „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Report on progress in creating the internal gas and electricity market“. {COM (2005) 568 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2005.

Priedas Nr. 4: Pagrindiniai dujų tiekėjai į ES šalis¹³⁶

TIEKĖJAS	TIKSLINĖ ŠALIS	PROC. NUO TIKSLINĖS ŠALIES IMPORTO	PROC. NUO TIKSLINĖS ŠALIES SUNAUDOJAMŲ GAMTINIŲ DUJŲ VIDAUS POREIKIAMS
Rusija	Vokietija	43,3	52,3
	Italija	34,8	47,6
	Prancūzija	21,2	25,6
	Slovakija	100	> 100
	Čekija	73,9	85,5
	Lenkija	62,3	68,5
	Suomija	100	> 100
	Lietuva	100	> 100
	Latvija	100	> 100
	Kroatija	100	73,6
	Estija	100	> 100
	Slovėnija	59,9	80,4
	Belgija	2,3	3,3
Norvegija	Vokietija	30,6	37
	Prancūzija	26,7	32,2
	D. Britanija	71,7	14,6
	Belgija	37,1	54,3
	Nyderlandai	36,6	23,4
	Italija	7,6	10,5
	Ispanija	8,1	12,2
	Čekija	26,4	30,6
	Lenkija	5,1	5,6
Alžyras	Italija	37,7	51,7
	Ispanija	51,3	77,1
	Prancūzija	12,5	15
	Belgija	16,8	24,5
	Portugalija	63,2	> 100
	Graikija	18,4	86,7
	Slovėnija	39,9	53,7
Nigerija	Ispanija	17,7	26,6
	Portugalija	36,8	95,1

¹³⁶ „Gas and electricity market statistics. Data 1990-2006“, Eurostat, 2006. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-76-06-289/EN/KS-76-06-289-EN.PDF> [Žiūrėta 2007 01 24]

Priedas Nr. 5: Lietuvos gamtinių dujų rinkos schema 2005 metais¹³⁷

¹³⁷ Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius, 2006. <http://www.ceer-eu.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/NATIONAL_REPORTS/2006> [Žiūrėta 2007 05 03]

Literatūros ir šaltinių sąvadas

1. „A bear at the throat“. *Economist*, vol. 383, 2007, 58-60.
2. „Algerian FM assures EU on energy supplies“, *EU Business*, 2007 04 24 <www.eubusiness.com/news_live/1177426810.49> [Žiūrėta 2007 05 16]
3. „Dujotekanos“ interesai neapsiriboja dujų pardavimu“, *BNS*, 2006 12 05.
4. „EDF“ in the world“ <<http://www.edf.fr/92055i/Home-fr/Meta-Plan/international.html>> [Žiūrėta 2007 04 20]
5. „Endesa“ finansiniai duomenys <http://www.endesa.es/Portal/en/our_business/default.htm> [Žiūrėta 2007 04 20]
6. „Enel“ konsoliduoti finansiniai duomenys už 2006 metus. <http://www.enel.it/azienda_en/investor_relations/bilanci_documenti/bilancio/consolidato_06/> [Žiūrėta 2007 04 20]
7. „EU considers common energy policy amid national sovereignty concerns“. *Euractiv*, 2006. <<http://www.euractiv.com/en/energy/eu-considers-common-energy-policy-amid-national-sovereignty-concerns/article-153252>> [Žiūrėta 2006 08 30]
8. „Europe’s Largest Market Companies“ <<http://www3.rwecom.geber.at/factbook/en/gas/downstream/marketdata>> [Žiūrėta 2007 04 20]
9. „Europe’s Power Struggle“, *The Economist*, Vol. 372, 2004, 49-50.
10. „European Parliament calls for common Russia, Ukraine, Belarus energy approach“, *New Europe*, 2007 04 28. <http://www.neurope.eu/view_news.php?id=73264> [Žiūrėta 2007 05 16]
11. „European Union Country Profile - Main Report: November 1st 2003“. Economist Intelligence Unit, 2003. <http://portal.eiu.com/index.asp?layout=displayIssueArticle&issue_id=866531286&article_id=1176531317> [Žiūrėta 2006 11 03]
12. „Gas and electricity market statistics. Data 1990-2006“, Eurostat, 2006. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-76-06-289/EN/KS-76-06-289-EN.PDF> [Žiūrėta 2007 01 24]
13. „Interview – EU Competition Commissioner Neelie Kroes on Energy“. *Euractiv*, 2006 kovo 22 diena. <<http://www.euractiv.com/en/energy/interview-eu-competition-commissioner-neelie-kroes-energy/article-153617>> [Žiūrėta 2007 01 24]
14. „Nutarimas dėl Nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 11-430, 2007.
15. „Rusijos užsienio politikos ideologas netiki strateginės partnerystės su ES idėja“, *BNS*, 2007 04 05.
16. „The European Union and Energy. Looking to the Future“. *EU Focus*. Delegation of the EU to the USA. September 2006. <<http://www.eurunion.org/News/eunewsletters/EUFocus/2006/EUFocus-Energy.pdf>> [Žiūrėta 2006 11 24]
17. Andersen, Svein S., „EU Energy Policy: Interest Interaction and Supranational Authority“. ARENA working papers No. 00/5. 2000. <http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2000/papers/wp00_5.htm> [Žiūrėta 2006 08 30]

18. Andersen, Svein S., „European Integration and the Changing Paradigm of Energy Policy. The case of natural gas liberalisation“. ARENA working papers No. 99/12, 1999.
<http://www.arena.uio.no/publications/workingpapers2000/papers/wp00_13.htm>
[Žiūrēta 2006 10 09]
19. Belyi, Andrei V., „New Dimensions of Energy Security of the Enlarged EU and Their Impact on Relations with Russia“. *European Integration*, Vol. 25 (4), 2003, 351-369.
20. Benford, Jake, „Special Report. EU Energy Policy: Internal Developments and External Challenges“. *European Policy Analyst*, 2nd Quarter 2006.
21. Buck, Tobias, Sarah Laitner, „EU considers radical surgery to energy market“. *Financial Times*, 2006 m. spalio 30 diena. <<http://www.ft.com/cms/s/b6444e6a-6839-11db-90ac-0000779e2340.html>> [Žiūrēta 2006 11 03]
22. Commission of the European Communities, „Report From The Commission To The Council, The European Parliament, The Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions On The Implementation Of The Guidelines For Trans-European Energy Networks In The Period 1996-2001“. Brussels: European Commission, 2001.
23. Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: EU Energy Policy Data“. {SEC(2007) 12}. Brussels: Commission of the European Communities, 2007.
24. Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: Prospects for the internal gas and electricity market. Implementation report“. {COM (2006) 841 final}. Brussels: European Commission, 2007.
25. Commission of the European Communities, „Commission Staff Working Document: What is at Stake. Annex to the Green Paper A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy“. {COM(2006) 105 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2006.
26. Commission of the European Communities, „Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Report on progress in creating the internal gas and electricity market“. {COM (2005) 568 final}. Brussels: Commission of the European Communities, 2005.
27. Commission of the European Communities, „DG Competition Report on Energy Sector Inquiry“. {SEC(2006) 1724}. Brussels: Commission of the European Communities, 2007.
28. E.ON, „Energy for Life. All The Time. 2006 Annual report“. E.ON, 2007.
<http://www.eon.com/en/downloads/GB_E_Contents_2006.pdf> [Žiūrēta 2007 04 20]
29. Egenhofer, Christian, Kyriakos Gialoglou, „Rethinking The EU Regulatory Strategy For The Internal Energy Market. Report Of A Ceps Task Force“. CEPS Task Force Report No. 52, December 2004.
30. Electrabel, „Core business“
<http://www.electrabel.be/corporate/aboutelectrabel/corebusiness_en.asp> [Žiūrēta 2007 04 20]

31. Europos Komisija, „Europos energetikos politika“. Komisijos komunikatas Europos vadovų tarybai ir Europos parlamentui. {SEC(2007) 12}. Briuselis: Europos Komisija, 10 January, 2007.
32. Europos Komisija, „Žalioji knyga. Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“. {KOM (2006) 105}. Briuselis: Europos Komisija, 2006 m. rugpjūčio 3 d.
33. Foratom, „EU energy dependency increases up to 56 %“. *Foratom*: 2006 lapkričio 13, <http://www.foratom.org/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=303>. [Žiūrėta 2007 02 28]
34. Gaz de France „Purchase“ <http://www.gazdefrance.com/EN/public/page.php?identifiant=groupe_activites_acheter> [Žiūrėta 2007 04 20]
35. Goerten, John, Emmanuel Clement, „Competition indicators in the Gas Market of the European Union. Eurostat“, *Statistics in Focus*, 8, 2005. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-NQ-05-008/EN/KS-NQ-05-008-EN.PDF> [Žiūrėta 2006 11 24]
36. Helm, Dieter, „European Energy Policy. Securing Supplies and Meeting the Challenge of Climate Change“. Oxford: New College, 2005. <http://www.fco.gov.uk/Files/kfile/PN%20papers_%20energy.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]
37. International Energy Agency, „Key World Energy Statistics 2006“. IEA, 2006. <<http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 11]
38. Kazlauskas, Haroldas, „Kolizija tarp politikos ir realybės“. www.politika.lt, 2007 04 03. <http://www.politika.lt/index.php?cid=9299&new_id=358320> [Žiūrėta 2007 05 16]
39. Kroes, Neelie, „Towards an Efficient and Integrated European Energy Market – First Findings and Next Steps“. Pranešimas EK konferencijoje „Energy Sector Inquiry – Public Presentation of the Preliminary Findings“, Briuselis, 2006 vasario 16 diena. <<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/06/92&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>> [Žiūrėta 2006 10 24]
40. Liubinskas, Aurimas, „ES priklausomybė nuo Rusijos energetinių išteklių; ar galima jos išvengti?“, www.geopolitika.lt, 2007 05 05. <<http://www.eec.lt/index.php/pageid/58/articlepage/1/articleid/604>> [Žiūrėta 2007 05 16]
41. LLRI studija „Energetikos politika: priemonės, galimybės ir kryptys“. Vilnius: LLRI, 2005. <http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/llri_studija_energetikos_politika_priemones_galimybes_ir_kryptys/1530> [Žiūrėta 2007 05 03]
42. Mikutis, Evaldas, „Rusijos puolimas energetikos fronte“. www.geopolitika.lt, 2007 04 22. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=699>> [Žiūrėta 2007 05 16]
43. Milner, Mark, Terry Macalister, „EC Warns of € 1,000 bn Power Challenge“. *Guardian*, 2006 m. kovo 9 diena. <<http://business.guardian.co.uk/story/0,,1726501,00.html>> [Žiūrėta 2006 08 30]
44. Moravcsik, Andrew, „Sequencing and path dependence in European integration“. Conference on the Sequencing of regional economic integration: Issues in the Breadth and Depth of Economic Integration in the Americas Mendoza College of Business,

- Notre Dame September 2005.
 <<http://www.nd.edu/~jbergstr/MoravcsikSept2005.pdf>> [Žiūrėta 2007 04 05]
45. Moravcsik, Andrew, „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics.“ *International Organization*, 51 (4), 1997, 513-553.
 46. Moravcsik, Andrew, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaka, New York: Cornell University Press.
 47. Morelli, Vince L., „The European Union’s Energy Security Challenges“. CRS Report for Congress. September 11, 2006. <www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf> [Žiūrėta 2006 11 24]
 48. Pakalkaitė, Vija, „Rinka liberalizuota, tačiau tikrosios laisvės rinktis nėra“. *Verslo žinios*, 2007 05 24.
 49. Parker, George Chris Smyth, „Tensions rise as Chirac walks out on EU forum“. *Financial Times*, 2006 03 23. <http://www.ft.com/cms/s/50891a92-baab-11da-980d-0000779e2340,dwp_uuid=d4f2ab60-c98e-11d7-81c6-0820abe49a01.html> [Žiūrėta 2007 05 02]
 50. Purlys, Vytautas, „Europos Sąjungos energetikos politika ir Lietuvos interesai“, 2006 05 11. <<http://iz.euro.lt/index.php?-1770687313>> [Žiūrėta 2007 05 16]
 51. Rettman, Andrew, „Russia and Middle East to complicate EU energy foreign policy“. *EU Observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21150>> [Žiūrėta 2006 08 30]
 52. Rosamond, Ben, *Theories of European Integration*. New York, USA: Palgrave, 2000.
 53. RWE, „Facts and Figures“ <<http://www.rwe.com/generator.aspx/investor-relations/language=en/id=227214/factbook-extlink.html>> [Žiūrėta 2007 04 20]
 54. Spongenberg, Helena, „EU energy policy lacks vision, says new wind-energy boss“, *EU observer*, 2006 m. kovo 20 diena. <<http://euobserver.com/863/21132>> [Žiūrėta 2006 10 24]
 55. Vaitiekūnas, Petras, „Challenges and Opportunities of Common European Energy Policy“. Pranešimas Kolumbijos universitete, New York, 2006 m. rugsėjo 20 diena. <http://www.sipa.columbia.edu/REGIONAL/ECE/Lithuania_FM.pdf> [Žiūrėta 2006 11 28]
 56. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, „Lietuvos elektros energijos ir gamtinių dujų rinkų metinė ataskaita Europos Komisijai“. Vilnius, 2006. <http://www.ceer-eu.org/portal/page/portal/ERGEG_HOME/ERGEG_DOCS/NATIONAL_REPORTS/2006> [Žiūrėta 2007 05 03]
 57. Varanavičius, Darius, „ES energetinis dialogas su Rusija: partnerystė ar priklausomybė?“, www.geopolitika.lt, 2006 04 25. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=445>> [Žiūrėta 2007 05 16]
 58. Vattenfall, „Key Facts and Figures“ <http://www.vattenfall.com/www/vf_com/vf_com/365787ourxc/365819keyxf/365851custo/index.jsp> [Žiūrėta 2007 04 20]
 59. Volovoj, Vadim, „Kuriant energetinį saugumą Baltijos, Kaspijos ir Juodosios jūros regione“, www.geopolitika.lt, 2007 02 05. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=223>> [Žiūrėta 2007 05 16]
 60. Volovoj, Vadim, „Nordstream: būti ar nebūti?!“. www.geopolitika.lt, 2007 03 12. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=197>> [Žiūrėta 2007 05 16]

61. Vos, Sebastian, „Europe’s infant energy strategy looks muddled and unclear“. *Europe’s World*, No. 3, Autumn 2006. <<http://www.europesworld.org/article.aspx?Id=74044811-4ed0-429e-8adf-6f5ead199a32&VersionId=87c351e4-8d28-4d8b-8c00-a80d28ce1d04>> [Žiūrėta 2007 05 03]